

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

Karls Marks'ın Özel Dünyası

Yayınları

Karls Marks'ın Özel Dünyası

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

köXüz

Dijital Yayınlar **İndir - Oku - Okut - Çoğalt - Dağıt**

**Bu kitap ilk defa: 1966 yılında Tarihsel Maddecilik
Yayınlarında yayınlanmıştır.**

Bu kitap KöXüz sitesinin dijital yayınıdır.

**Kar amacı olmadan, okumak ve okutmak için, indirmek, dijital olarak
basamak ve dağıtmak serbesttir.**

Alıntılarda kaynak gösterilmesi dilenir.

köXüz

Yayınları

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	11
------------	----

Birinci Bölüm

Marks ve Marksgil.....	17
A) Marks'ın Kendisi.....	19
1- Tip Olarak Marks.....	19
2- Marks'ın Çocukluğu ve "Yahudilik".....	22
3- Marks'ın Delikanlılığı ve Ülkücülük.....	24
B) Marksgil ve Kadın.....	29
1- Marks ve Aile.....	29
2- Marks'ın Eşi.....	30
3- Marks ve Çocukları.....	33
4- Bütün Çocuklara Sevgi.....	38
5- Çocuklara Saygı.....	38
6- Marks'ın Üç Kızı ve Hareket.....	39
7-Meryemancılı k.....	39
8- Marks ve Kadın.....	40

İkinci Bölüm

Çalışma.....	43
A) Marks'ın Çalışması.....	45
1- Marks'ın Evi.....	45
2- Marks'ın Kitapları.....	46
3- Çalışma Süresi.....	47
4- Pratiğe Bağlı Teori.....	48
5- Kapital Eserinin Önemi.....	49
6- İşçi Hareketinin Önemi.....	50
7- Yirminci Yüzyıl Cihan Savaşlarını ve Devrimlerini Önceden Görüş.....	52

B) Marks'ın Araştırması.....	55
8- Metafizik İdealizm de Materyalizm de Horoz Dövüşüdür.....	55
9- Yalnız Devrimci Pratik Hakikatin Ölçüsüdür.....	56
10- Bilim İnsancıldır ve İnsan İçindir.....	57
11- Çok Oku, Çok İncele.....	57
12- Kaynağa İn (Marks, Lenin'in Dilini Öğrenir).....	58
13- Sosyal Kanunlar Üretici Güçlerle Değişir.....	59
14- (Endüksiyon + Dedüksiyon) (Analiz+Sentez) Diyalektiğin Momentleridir.....	61
15- Diyalektik Özün Çözülüp Örülüşü.....	62
C) Marks'ın Düşünüşü ve Yazışı.....	67
16- Marks'ın Yazışı ve Anlatışı.....	67
17- Marks'ın Çok Yanlı Yaratısı.....	68
18- Bilim: Silahtır-Edebiyat: Oyuncak.....	69
19- Kapitalin Yazılış İşkencesi.....	71
20- Kapitalin Anlaşılma Trajedisi.....	74

Üçüncü Bölüm

Karakter.....	77
A) Marks'ın İnsancılığı.....	79
1- En Ürkütücü Adam.....	79
2- En Candan Arkadaş.....	80
3- Kır Gezileri.....	81
4- Sokak Fenerlerini Taşlayış.....	83
5- Karısını Döven İngiliz.....	83
6- Marks'ın "İtirafıları.....	84
B) Yüze Vuramayış.....	87
7- Engels'i Gayrete Getiriş.....	87
8- Traşçı Fransız, Danışan Filozof.....	88
9- Bismark'ın Yeğeni Kız.....	89
10- Akılsız Dostun Ettikleri.....	90
C) Dürüstlük.....	95
11- İşçi Hareketinde Bocalayanlar.....	96
12- "Gerçek Politikacılığı" "Milli Birlik"-Kürsü Sosyalizmi.....	97
13- Danışıklı İşçi Partisi Lideri: Lassalle.....	98
14- Gerçekçilikte Burjuva-İşçi Farkı.....	100

15- "Memurlar Devleti"nde: 141-142.....	101
16- Uluslararası Ün Düşkünü: Her Şeyde Sizinle Bir- Hiçbir İşte Yok!.....	103
17- Sosyalist İttifak Orta Oyunu.....	104
18- Yavuz Hırsızlığa Tokat.....	105
19- Diktatörlük= Kalleşlik.....	106
20- Yalancının Mumu: Provokasyondur.....	107

Dördüncü Bölüm

Geçim-Hastalık-Ölüm.....	109
A)Geçim.....	110
1- Engels'in Züğürtlük Günleri.....	111
2- Açlık-Ölüm-İnanç.....	113
3- "İt Zanaatı" ve Engels Meleği.....	114
4- Tefeciler Elinde Çırpınış.....	116
5- Satılık Katırların Eski Tekmesi.....	119
6- "Sermaye"yi Yaratan "Fukara".....	121
7- Kurtuluş: "Yere Seren İyilik".....	122
B) Hastalık.....	125
8- Sinsi Hastalık.....	125
9- Kaçıbanı-Şirpence-Karacığer.....	126
10- Burjuva Basınının Başkuşluğu-İş-Kaygı.....	129
11- Sevgililerin Ölümleri.....	129
12- Ölüm.....	131
13- Mezarı Başında.....	133
Marks'ın Başlıca Eserleri.....	135
Tarih Sırasıyla Ataları ve Karl Marks.....	137

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyıl dünyamızın göbeği ortasına bir "DEMİR PERDE" indi. Perdenin doğusunda bir buçuk milyar insan (Sosyalizm kurmuş) MARKS adını tutuyor; perdenin batısında yarım milyar insan (kapitalizm altında) hem MARKS adına çatıyor, hem MARKS adına tapıyor; ikisi ortası bir milyar (tarafsız) insan da, MARKS adını alayım mı atayım mı, diye ikircilik geçiriyor.

Kimdir bu dünyayı kaplamış MARKS ki dostu, düşmanı, ilgili-si, ilgisizi, geceli gündüzlü, yatıp kalkıp, iyiliğine, kötülüğüne hep onunla uğraşır?

Marks: *"Sosyal sınıflar arasındaki uçurum büyüyor."* demiş.

Adamın bu sözüne hiç inanmayanlar, o uçurumu "SOSYAL ADALET"le doldurmak çabasında herkesten aşırı kan teri dö-küyorlar.

Marks: *"Ekonomi temelinin plansızlığı yüzünden her ekonomik buhranı bir sürü politik buhran kovalıyor."* demiş.

Adamın bu sözünü en büyük "yalan" sayanlar "EKONOMİK PLAN"'ın başı üstüne yemin etmekte birbirleriyle en çok yarışıyorlar.

"Biricik Dünya", MARKS adıyla ikiciğe bölünmüş, aradaki Demir Perdenin kendisi "saçıyla sakalıyla" MARKS olmuş. Onu kimi yüzünden, kimi tersinden okumasa edemiyor; herkes, gözü olan hiç kimse, onu görmezlikten gelemiyor.

Nasıl adamdır şu MARKS ki adının yazıldığı yeri hidrojen bombasıyla uçurmaya can atanlar, ne yapacaklarını bilmek isteyince, onun sözünden çikamıyorlar?

Marks'a karşı atılan en yaygın iftira, onun demokrasi istemediği yalanıdır. Demokrasi nedir? Halkın (yani işçi ve köylü çoğunluğun) idaresi. Bir ülke nüfusunun binde biri bile olmayan burjuva ve toprak beylerinin egemenliğini isteyenlere "demokrat", geri kalan

bütün halkın tahakkümden kurtulmasını isteyenlere "demokrasi düşmanı" damgasının vuruluşu tarihin bir istihzası bile sayılamaz. Aldatmacadır. Marks, demokrat değildiyse ne idi? Ona başkalarının taktıkları adları bir yana bırakalım. Marks otuz yaşında, en ateşli genç iken, 1848 kanlı ihtilalleri çağında, kendisinin demokrat olduğunu yazdı. Fransa'da 1848 Haziran'ın 21. günü, 7 bin işçi, Bastil sütunları önünde "Ya hürriyet, ya ölüm!" diye diz çökmüşlerdi. Bu hareket, bizim Zonguldak olayları kadar kendiliğindendi ve 27 Mayıs'ın Anayasamıza geçirdiği haklardan başka şey dilemiyordu. Klasik tarihe göre işçilerin bütün istedikleri: *"Louis Blanc'ın 'Emeğe hak' teorisini uygulamaktı. Demokratik ve Sosyal Cumhuriyeti temsil ediyorlardı."*(E.D. ve G.M.: **Hist. Pol.Sosc**, s. 192)

Ne yazık ki 19. yüzyıl Fransız burjuvazisi, 20. yüzyıl Türkiyemizdeki bazı sözde "demokrat"lar gibi kazak metodu güdüyordu. Zonguldak olaylarında ordu top ateşi açsa ne olurdu? Fransa'da o oldu. Paris Başpiskoposunu bile öldüren bombardımanlar altında, kadın, çocuk ve işçiler kana boğuldular. 4000 işçi hiç yargılanmaksızın sömürgelere sürgün edildiler. Bu acıklı faciaya kan ağlayan Marks, **"Haziran Savaşçılarının Anısına"** yazdığı satırlarda: "Rus parası, İngiliz parası, Bonapartçı kartal ve leylekler" uğruna demokrasinin öldürülmemesini istedi. Demokratlardan biri olarak şöyle diyordu :

"Önümüzde açılan uçurum demokratları aldatılabilir mi? Devlet biçimi için yapılan mücadelelerin, boş, kuruntu, hiç olduklarına bizi inandırabilir mi? Burjuva toplumunun öz şartlarından ileri gelen ihtilaflar rüya ile giderilemez, onları mücadele içinde çözümlmelidir. En iyi devlet biçimi, sosyal zıtlıkları zorla silen veya baskı altına alan yani zıtlıkları yapmaca ve görünüşte gideren devlet değildir; en iyi devlet biçimi, o zıtlıkların serbestçe yüz yüze gelip çözümlelerini buldukları devlet biçimidir." (49)

Demek, Marks'a göre demokrasi: Namık Kemallerin "hakikat yıldırımını çıkartmak" için ülküleştirdikleri düşünce ve aksiyonların çarpışması idi. Demokrasi ne 19. yüzyılın derebeyi zorbalığı, ne 20. yüzyılın tekelci faşizm ve emperyalizm kaba kuvveti olamazdı. Ancak bizim 1960'tan önceki "Demokrat Parti" gibi adı demokrasi, bugün Türk Ceza Kanununun 141-142. maddeleriyle yasakladığı "Sosyal bir sınıfın diğerleri üzerine tahakkümü" biçiminde soysuzlaştırılınca, gerçek demokratlar, sahtelerinden kendilerini ayıracak başka adlar aramışlardı.

Bu bakımdan, Marks'ı anlamadıkça, demokrasiyi anlamamanın hiçbir yolu yoktur. Bizde demokrasinin ikide bir düştüğü göz kararıdır, Marks'a karşı duyulan fobi ile de çok bağlıdır. Bugün Marks'ı bilmeden politikaya kalkışmak, pusulayı bilmeden kaptanlığa kalkışmaktan ayırt edilemez. Bolşevizmin düşmanı olarak ölen Marksist Plehanof, yüzyılımızın başında şöyle yazmıştı: *"Marks'ın öğretimi, modern devrim aljabri (cebir bilimi)dir. Onu, Rusya'da var olan şeyler düzenine karşı yapılan dövüşü desteklemek isteyen herkesin öğrenmesi zaruridir. Bu kanı öylesine doğrudur ki Rus burjuvazisinin birçok ideologları, epey bir zaman süresince, Marksist olmak ihtiyacını duydular."* (G.P, Karl Marks)

Öyleyse Marks, neden o denli yadırganıyor? Besbelli, demokrasiyi soyut ve genel bir kategori gibi değil de çok somut ve özel olarak hep işçi sınıfı açısından koyduğu için.

Bunun ideolojik gerekçesi, kitabımızın konusu dışındadır. Kişisellik gerekçesini, kişi olarak Marks'ın neden işçileri tuttuğunu, gene kendisinden öğreniyoruz. Marks sosyal adaletsizliğe ve haksızlığa dayanamıyor. "Haziran Savaşçılarının Anısına" yazdıkları bunu anlatmakla bitiyor. Devrim olurken ölenler yalnız işçiler değildiler. Muhafızlardan da ölen oldu. Facia büyük ve geneldi. Marks niçin yalnız işçilere ağıt yaktı? Burasını Marks da kendi kendisine sorup, şöyle karşılık veriyor:

"İyi ama diye sorulacak bizden, halkın çılgınlığına kurban gitmiş olanlar için, milli muhafızlar için, seyyar muhafızlar için, cumhuriyetçi muhafızlar için, erler için bir damla gözyaşınız, bir esef edişiniz, bir tek sözcüğünüz olmayacak mı?"

"Devlet onların dullarına ve yetimlerine bakacaktır. Onlar karar-namelerle şereflelendirileceklerdir. Onlara muhteşem cenaze törenleri yapılacaktır. Resmi basın onları ölümsüzleşmiş ilan edecektir. Avrupa gericiliği onların şanlarını Doğudan Batıya iletecektir."

"Gelin görün ki açlığın mensesi içinde sıkılan, basının lanetler yağdırdığı, hekimlerin yüzüstü bıraktıkları, namuslu kişilerin; hırsız, kundakçı, zindan kaçkını saydıkları fakir fukaranın yeni bir yoksulluk uçuşumuna yuvarlanan karıları ve çocukları, içlerinde sağ kalıp da deniz aşırı yerlere sürgün edilen en iyileri. Demokrasi basını onların karanlık alınları çevresine defne tacı örecektir. Bu da demokrat basının hakkı ve şerefidir."

Başka deyimle Marks, demokrasiyi tek yanlı, bir sınıfın yararına bir sınıfın tahakkümü uğruna işler görmeyi kınıyordu.

Marks-Engels, çocuk denilecek çağlarında (25 yaşlarında) bilimsel sosyalizmin temellerini attılar. O sıra, Fransa'nın hayalci komünizmini kekeleyen Alman mahşeri içinde, adları sanları kaynayıp gidiyordu. 16 Eylül 1848 *günü* Engels, sosyal ekonomi bilgileri dünyasının kendilerini nasıl tanıdıklarını Marks'a (Parantez içinde kendi işaretlerini koyarak) şöyle anlatıyor:

*"Alın size bir eğlence: **Journal des Economistes**, bu yılın Ağustos sayısında.. Komünizm üzerine neler de yazmıyor? İlk acayip bir Fransızca ile Hess'in bütün sersemliklerini tercüme ediyor; ardından, Bay Marks'ın daha sonra geldiğini sözüne ekliyor: 'Bay Marks kunduracı esnafıdır, nitekim başka bir Alman sosyalisti olan Weitling de terzidir.' Birincisi (Marks), yerinde incelemek mutluluğuna erdiği Fransız komünizmine karşı büyük bir saygı beslemiyor. Aslında Marks, birtakım soyut formüllerin dışına da çıkmıyor. (Bu Alsas lehçesiyle laf dolandırımında bay Fix'in kişiliği besbelli olmuyor mu?)... Marks, sahiden pratik olan herhangi bir meseleye yaklaşmaktan pek sakınıyor. Marks'a göre (şimdi buradaki sersemliğe bak), Alman ulusunun kurtuluşu felsefe olacaktır, yüreği de proletarya. Her şey hazırlanmış bulunduğu vakit, Golva horozu, Cermenlerin ölümden sonra diriliş borusunu çınlatacaktır... Marks diyor ki: Komünizmin felsefe düşüncesini gerçekleştirmek için evrensel (!!!) birproleterya yaratılması gerekir. İmza: J. F."*

Böylece, bir yanda sosyalizm, komünizm gibi terimler çorba ediliyor; ötede, sosyal bilimlere dupduruluk getiren insanlara, kahkahayla güldürecek ipe, sapa gelmez düşünceler mal ediliyordu. Marks'ın "talihi" buydu.

Aradan nice yıllar geçti. Marks nasıl biliniyor? Henüz 1848 Almanyasının çıkmazını yaşamakta direnen sevgili Türkiyemiz için bir sözümüz yok. Kültürlü Batı sosyalizmi ne düşünüyor? Fransa'da kaç kez iktidara gelmiş bulunan ünlü Sosyalist Partisinin (S.F.I.O.) doktriner geçinen yayını, 1848 Almanyasını şöyle kınıyor:

"Almanya'daki (1848 Almanyasındaki) yaşayışın başlıca kanunu eylemsizlik (aksiyonsuzluk) idi. Hareket, Almanya'da eğer aşığıdan geliyorsa, adli kovuşturmalara uğrattılıyor ve ağır cezalara çarptırılıyordu; hareket hatta yukarıdan geldiği zaman bile, kötü

*gözle görülüyor, boş düşürülüyordu. Almanyada hayat yasak, do-
layısıyla da hayatın tarihi yasaktı!"*

Ya 1848 yıllarından en az yüzyıl sonrası ne alemde? Aynı Sosya-
list Partisinin doktrin yetkilisi, şunu belirtmekten kendini alamıyor:

*"Felaket öylesine diledi ki savaş sonrası Alman sosyalistleri, o
zamana dek Marksist Kan-Kalesinin muhafızları iken, ölçülemez
değerde bilimsel Marksizm hazinesini bolşeviklere bırakıp, realist
(gerçekçi) sosyalist oldular; bilimsel Marksizm hazinesi de çarça-
buk her yerde buğulaşıp uçtu. Bir yandan o hazinenin yerini bir
bayağı Marksizm' tuttu. Öte yandan, bizim Sosyalist Partilerimiz
bile, Marks denince bolşevik etkisi altında kaldılar. Marks'ın bi-
limsel eseri neredeyse bir hurafe (lejšand) olmak üzeredir. Marks'ın
devrimci ruhu, yavaş yavaş bir din biçimine giriyor; fikirler, hayat
ve hareket fıskıran Marks'ın kişiliğı git gide kanı boşalmış bir sem-
bole dönüyor; tıpkı Kilise içindeki kutsal tasvirler gibi; soğuk, kof,
taşlaşmış bir itikatla o sembole, üzerinde hiç düşünölmeksizin,
düpedüz tapılıyor, hem herkes kendi bildiğıne giderek, Doğuda
başka türlü, Batıda başka türlü tapılıyor." (Joseph Diner-Denes:
KARL Marks, I/Homme et son Genie, s 7, Paris 1933).*

Biz burada o kerte yüksekte uçmayacağız. Marks'ın doktrini-
ni bir yana bırakıyoruz; yalnız etten, kemikten yapılmış, herkes
gibi fani Marks'ın kişiliğı üzerinde söylenen I eri tanıtacağız. Ta ki
Marks'ın bir PUT değil, İNSAN olduğı anlaşılsın.

Aslına bakılırsa Marks, bir tek insan değil, birleşik iki insan:
MARKS-ENGELS'tir. Fransız kültürünün her sözcüğüne karşılık bulan
Larousse lüğati, 14. Louis'nin odalığı Madam de Montespan'ın bü-
yücek fotoğrafı ile birlikte 4 satır da kendisine ayırır. Marks için şu 3
satırcığı yazar: *"Karl Marks, Alman sosyalisti, aslı Yahudi, KAPİTAL
üzerine meşhur eserin yazarı ve International'ın kurucusu, Treve'de
doğmuştur (1817-1883)."Yani Marks'ın 1818 olan doğumunu 1817
yapar. Düzeltmeye aldırılmaz. Engels için tek bir sözcüğü de çok gö-
rür. Oysa, bu bir tek ruh olmuş iki insanın birisini unutmak, ötekisini
anlamamaya varır-*

Şu etüdüñ özetini 1935 yılı Marksizm Bibliyoteğı serisinde
"MARKS-ENGELS: HAYATLARI" adıyla yayınlamıştık. Basılandan
elimizde tek nüsha yok. Geniş el yazmasının ancak kılıç artıkları kal-
mış. Gene hepsini bir arada çıkaramıyoruz. Marks'ı, böyle Engels'ten
ve aksiyonundan ayırarak verdiğimiz için özölerek özür dileriz.

Engels'in özel kişiliğini ayrı bir kitapta vereceğiz. Marks'la Engels'in buluştukları günden beri, ölümün dahi ayıramadığı birlik davranışlarını ayrı bir kitapta anlatacağız.

Yapma, yakıştırma olmayan her insan gibi, Marks'ın da hayatı en uç zıtlıkların birleşimi içinde ahenkleşmiştir. Vücut maddesinin kalınlığı ve kabalığı ile ruh yapısının inceliği ve gönül yufkalığı, ak-siyon hayatının sertliği ile aile hayatının yumuşaklığı, hareket arkadaşlığının keskinliği ile özel arkadaşlığının uysallığı, eğlencede en çocuksu coşkun babacanlığı ile çalışırken öldüresiye serinkanlı affetmez titizliği ve ilh., ve ilh., birbirleriyle inanılmaz kertede zıt, bir araya gelemeyen sanılan kutuplardır. O aşırıca zıt kutupların hepsi içten içe kaynaşınca, Marks insanın derin, geni ş, yüce dünyası belirir. Biz bu kitapta Marks'ın doktrini değil, o iç dünyasını vermeye çalışacağız.

Kitapta, yalnız şu konuları dört bölüme ayırıp inceleyeceğiz:

- I. Bölüm** : Marks - Aile ve Kadın
- II. Bölüm** : Marks'ın Çalışması-Metodu
- III. Bölüm** : Marks'ın Mizacı - Özel Arkadaşlığı - Siyaset Arkadaşları
- IV. Bölüm** : Marks'ın Geçimi-Hastalığı ve Ölümü

18 Mart 1966

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

BİRİNCİ BÖLÜM

Marks ve Marksgil

İki ayrım olacaktır :

- a) Marks'ın kendisi
- b) Marks, Aile ve kadın.

A) MARKS'IN KENDİSİ

Bu ayrımda Marks'ın tipi, çocukluğu ve gençliği özetlenecektir.

1- TİP OLARAK MARKS

"Marks, ortadan boyu, gürbüz gövdesine egemen olan kudretli başı ile kendisini her görene heybetini dayatıyordu. Hele, simsiyah parlak gözleri, zifiri kara sık saçı, sakalı ile o acayip haşmetli başı ve dostları arasında olduğu gibi evinde de kendisine "Mohr" (Mağribî: Arap) lakabını kazandıran o Afrika'nın ırak kıyılarından gelmiş havarileri andırır koyu zeytin rengi, Marks'ı, bir kez bile gören herkes için bir daha unutulmaz kılıyordu.

*"Etlice dudakları, hele konuşurken, kalın pos bıyıkları altın-da iyice göze çarpıyordu. Az geniş kalaklı şehevî burnu, ölümlü kişilerden çoğu için insancıl olan her şeyden uzakmış gibi görünen o düşünce devine, o vefa kahramanına; insancıl olan hiçbir şeyin yabancı kalmadığını belli ediyordu. Gene yalnız, saçlarına doğru dümdüz çıkan kırıksız ve yüksek alnı maneviliğin, sırf ruhani insanın cisimleşmesi gibi görünüyordu." (J.D.D. **Karl Marks** s. 21,22)*

Marks'ı 23 yaşında gören şair şöyle anlatıyordu:

"Gürbüz zebella [iri yapılı], yürümüyor, sığıyor, en yaman kızgınlıkla kuduruyor ve sanki göğün kubbesini yakalayıp, ta yeryüzüne dek çekmek istiyormuşça, kollarını havada geriyor."

"Onu (Bauer'i) stepteki kasırga gibi kim kovalıyor?

"Treve'in kızgın ruhlu karaoğlanı.

"O; yürümüyor, koşuyor, çığ gibi devriliyor.

"Kartal bakışında korkusuz bir cüret işiyor.

"İhtirasla gerilen ellerinin davranışı,

"Göklerin kubbesine saldırıyor gibidir.

"Sıkılmış yumruklu bu yaman adamı bir ifrit zaptetmiş

"25 yaşındaydı, 7 yıl nişanlı kalıp 19 Haziran 1843 günü evlendiği ezeli sevgili Jenny'siyle, Kasım ayında Paris'e sığındığı vakit.

"O biraz vahşice görünüşün altında, her incelikte, en çeşnili duygulara açık bir dokunaklı ruh taşıyordu. Kim ona azıcık yakından baksa bunu görmezlikten gelemiyordu.

Ondan başka, sert adam, kalpsiz adam diye yayılmış ünü vardı; birçok yeni tanışları ötelere püskürten ününün etkisi altında kalınarak edinilen ilk izlenim geçer geçmez, o içi gibi, Leonardo'nun Mona Lisa'sına benzeyen büyüğü gülümseyişle güneşlenmiş yüzde, hem şu insanlara acımayla dopdolu bir sonsuz iyilik, hem aynı insanlardaki zaafılara ve habisliklere karşı küçümseme yüklü alaycı bir ruh çarçabuk kendisini ele veriyordu.

"Hayalperest, hele mevki hırslı hiç değildi. Gençti, herkesçe teslim edilmiş yükseklikte aydın zekâlı, derin düşünücü ve devrimciydi. Cürette ve orijinallikte dostlarını ve en samimi taraftarlarını fersah fersah aşip geçiyordu. "Özel entipüftenlikler" dediği maddi sıkıntılara karşı egemen bir küçümseyişle dudak bükerdi; oysa daha üniversite yıllarından beri öyle entipüftenliklerden çekmediği kalmamıştı. Çevresinde hep bir boşluk taşıyordu. Tek kalmış olduğundan değil. Tersine. O, her görüldüğü yerde hemen merkezileşiyordu; hatta ona şef bile denebilirdi. Şef doğmuştu o." (J.D.D. **age** 21. 22).

Levent, karayağız, aslan heybetli Marks'ı 29 yaşlarında tanıyan Rus yazarı Anyenkov şöyle bir portre çiziyor:

"Marks, enerji, irade gücü ve bükülmez kanaat besleyen bir insan örneği, dış görünüşü bakımından da pek dikkat çekici bir tipti. Başının üstünde kapkara bir yele. Eller kıldan görünmez. Elbise çapraz düğmelenmiş. Dış görüntüsü ve davranışları hayli tuhaf gelse bile, gene karşısındakine saygı telkin eden hak ve kuvvet sahibi bir insan hali vardı. Hareketleri sallapati ama cesur ve güvençli, davranışları her türlü salon kurallarına doğrudan doğruya meydan okuyor. Gene de bu davranışlar bir küçümseme sezintisi ile gururludur. Madeni tınlamayla çıkan keskin sesi insanlar ve şeyler üzerine verdiği köklü yargılarla olağanüstü ahenkli düşüyordu. Hiçbir çelişmeyi yanına sokmayan buyururca sözlerle konuşuyor ve her buyuru sözcüğü, oldu olası içimde hemen hemen sancıyı andırır bir iz bırakıp, her dediğine damgasını vuran

bir tonla renkleniyor, anlamlaşıyordu. Gözümün önünde, insanın, kimi hayal kurarken canlandırabildiği biçimde bir demokratik dik-tatör cisimleşivermişti."

Güveyisi doktor Paul Lafargue Marks'ı işbaşında görüyor:

*"Marks'ın bütün yoksulluklar ve üzüntüler içinde gösterdiği o yaman çalışma gücü, şaşılacak şeydi. İnsanın kanını kurutan bu çeşit hayata ve o yıpratıcı zihin işine dayanabilmesi için Marks'ın olağanüstü güçlü olması gerekiyordu. Gerçekte de adamakıllı kuvvetliydi. Boyu ortadan yüksek omuzları geniş, göğsü çok gelişkin ve yahudi ırkında sık görüldüğü gibi, bacaklarına nisbetle gövdesi biraz daha uzunduysa bile, kollarıyla bacakları epey mütenasip-ti. Gençliğinde spor yapmış olsaydı, olağanüstü güçlüleşecekti. Onun hiç şaşmaksızın yaptığı biricik idman yürümekti. En ufak bir yorgunluk duymadan, çene çalarak ve sigara içerek saatlerce yol teper, yahut tepelere tırmanabilirdi." (Lafargue, **Karl Marks, Souvenir Personnels**)*

Otuzuna doğru Herkül'ü andıran Marks, yaşlı iken de ezici devliğini yitirmedi. Sonraları sapıtmış İngiliz sosya listlerinden Hyndman, 1880 yılı, hastalıktan yeni kalkmış altmışını geçkin Marks'la şöyle karşılaşıyor:

"Güçlü, gür saçlı, zaptedilmek nedir bilmez, hemen kılıcını çekip düelloya -istekli denemezse de- haphazır, sanki bir saldırıyı bekliyormuşca az kuşkulu bir yaşlı adamın önünde bulunuyordum. Gene de beni nezaketle karşıladı. İlk sözleri sevimliydi. Kapital yazarının elini sıkmakla şeref ve mutluluk duyduğumu söylüyorum, o da bana karşılık olarak, Hint üzerine yazdığım yazıları zevkle okuduğunu ve bundan hep överek konu açtığını söylüyor..."

"Marks, liberal partinin, hele İrlanda'ya karşı tuttuğu siyasetten konu açarken, derinden bakan eski savaşı küçük gözleri ışıltıyor, ağır kaşları çatılıyor, bütün yüzü gibi geniş burun kalakları da canlanıyor; ve yakıcı, içertemiş suçlamalar dalgası dudaklarından akarken, hem mizacının canlılığını, hem de İngilizceyi şaşılacak kertede iyi bildiğini gösteriyor. Kızgınlıktan derin derin heyecanlandığı sıra yaptığı konuşmayla, herhangi bir çağın ekonomi olayları üzerine görüşlerini anlattığı sıra gösterdiği davranış arasındaki zıtlık şaşılacak kertede idi. Önce konuşan, peygamber ve kuvvetli hatip, sonra çabasız, uslu bir filozof oluveriyordu." (Hyndeman)

2- MARKS'IN ÇOCUKLUĞU VE "YAHUDİLİK"

Marks'ı *"Benim uğurlu yavrucuğum"* diye seven annesi, Macaristan'dan göçmüş basit bir Hollandalı kadıncağızdı. Ömrünün son (1865) gününe dek, *"Oğlunun eğer iyi yolda yürüyseydi büyük adam olacağını"* üzülererek tekrarlayıp durdu." (J.D.D: 28). Babası Henri Marks, "Rabbin"ler sülalesinden, avukat, hukuk müşaviri idi. 1824 yılı, Mehring'e göre: *"Kültürlü Hristiyan sosyetesine girme hakkını elde etmek üzere"*, Riazanov'a göre: *"Rhenanya Prusya'ya döndüğünden beri Musevilerin gördükleri idare baskılarından sıyrılmak için Hristiyanlık dinine girdi. O sıra Museviler, çeşitli idare baskılarının kaldırılması için sık sık istidalar gönderiyorlardı. 24 yaşına basmış bulunan Marks, yakın akrabalarının ve Treves cemaatinin dileği üzerine, o dilekçelerden birini yazdı."* (D.R.)

Marks'ın 25 yaşında **Yahudi Meselesi** üzerine yazdığı kanı ise şudur:

"Yahudi dini içinde soyut biçimiyle var olan şey; teoriyi, güzel sanatı, tarihi ve kendi kendisine bir amaç olan insanı hiçe saymaktır. Erkek ve kadın arasındaki münasebet bile Yahudilikte ticaret nesnesi haline gelir! Kadın bir alışveriş nesnesi olur. Yahudinin hurafeci milliyeti, bezirganın ve para insanının milliyetidir." (K.M., OE. **Philo.** c. I, s. 210) *"Hristiyanlık Yahudilikten çıkmıştır ve en sonunda Yahudiliğe dönmüştür. Tanımlanışı gereğince, Hristiyan teori yapan (nazariyeci) Yahudi oldu; dolayısıyla, Yahudi de, pratik Hristiyan'dır ve pratik Hristiyan Yahudilemiştir."* (Age, s. 212). *"Toplum, Yahudiliğin ampirik (kaba deneyci) esasını ve bu temel üzerine dayanan Yahudilik şartlarının alışverişini ortadan kaldırmayı başarır başarmaz, Yahudi imkansızlaşır; çünkü Yahudiliğin subjektif temeli olan pratik ihtiyaç insancıl bir dönüm yapar; çünkü insanın bireysel ve duyuşsal (ferdi ve hassas) var oluşu ile cinsine has (nev'i) varoluşu arasındaki ihtilaf ortadan kalkmış bulunur."*

"Yahudi'nin sosyal kurtuluşu demek, toplumun Yahudilikten kurtuluşu demektir." (Age, s. 213, 214).

Böylece Marks'ın kendisi, insanları laboratuvar hayvanları gibi (Yahudi, Hristiyan, ve ilk.) çeşitlerine ayıran pis derebeği demagojisini yüzyıldan çok önceleri kökünden kazır; bütün o profesör yapınmalı solcu-sağcı Hegelcilerin, "ne çeşit bir kurtuluş" arandığını ortaya koymaksızın "kurtarıcı" Alman, "kurtulacak" yahudi diye dizeledikleri kallavi gevezeliklere (Bruno Bauer: **"Die Ju-**

gendrafen", s. 64-68, 71, 97, Braunschweig, 1943) bir daha geri gelmemek üzere son verir.

Bundan sonra artık "Marks'ın ataları yahudi miydi, değil miydi?" kuruntuları bir değer taşır mı?

Baba Marks, "Voltaire'in, Racine'in eserlerinden çoğunu genç liseli oğluna okurdu. Ama, oğlunun içindeki cinin tanrısal mı yoksa "Faustyen" mi (şeytancıl mı) olduğunu kendi kendine sorup duruyordu." (J.D.D., s. 28) Onun için: *"Marks, kolejde, (öğretmenlerinin kendisine yaptırdıkları bir kompozisyon üzerine söyledikleri de ispat ediyor ki) en parlak öğrencilerden biriydi. Gençlerin seçecekleri meslek ne olmalı diye öğretmenin verdiği yazı görevinde, Marks şunu belirtiyordu: İnsan mesleğini hürce seçemez; insan, dünya kavrayışı gibi mesleğini de ister istemez önceden belirlen-dirmiş bulunan şartlar içinde edinir. Bu düşüncede, tarihin mad-deci kavranışının tohumu görülebilir."* (D.R., 29).

O çağında Marks: *"Tuhaf çocuktu. Epey kalabalık olan kardeş ve kızkardeşlerinden de okul arkadaşlarından da hep uzak duruyordu. Arkadaşları onu bir yandan seviyorlardı, çünkü her zaman hoş bir nükte dokundurmaya hazır; öte yandansa, onun hoşlanmadığı kimseye hemen bir alay mısrası ve hicivcik savuruşundan çekiniyorlardı."* (J.D.D, s. 29 Eleanor Marks)

Marks'ın çağdaşlarından bağlandığı; bir, derslerine yardımı dokunan ablası Sophie vardı, bir de ablasının arkadaşı Jenny von Westphalen. Marks 17 yaşına varınca, o kasabanın en güzel ve en asil kızı 21 yaşındaki Jenny ile nişanlanacaktı. Komşu kızın babası: *"Treve'de pek aziz baba dostu, hükümetin has müşaviri (Baron) M. Ludwig von Westphalen"*di. Baron; Homeros'u, Shakespear'i su gibi ezbere biliyordu. Marks'ın aşkı; abladan Jenny'ye, Jenny'den babasına doğru yüceldi. Babasına minnet etmemiş Marks, aristokrat ağalığın en amansız düşmanı Marks, "M. Ludwig von Westfalen"e hayrandı. Çünkü Baron yalnız güzeller güzeli Jenny'nin babası değil, Marks'ın tek taptığı ülkücülüğün de ölmez örneği idi. Marks, 1841 yılı bitirdiği "Demokrit'le Epikür'deki Tabiat Felsefesinin Farkı" adlı ilk tez eserini "oğulluk aşkının derin, saygısı" ile Baron'a armağan ederken şöyle diyordu:

"O, bütün yeryüzü ruhlarının önünde boy gösterdikleri gerçek sözün tek sahibi, derinden derine inançlı ve ışıklı ülkücülüğün aldığı güce dayanıp zamanının her ilerleyişini gençlik coşkunluğu

ve ihtiyatlılığı ile selamlayan, ne geriye itici hayaletler önünde, ne zamanının çoğu karanlık ve bulutlu duran göğü önünde hiçbir vakit gerilememiş bulunan, ama, tanrısal enerjili ve erkekçe kendine güvençli bir bakışla her türlü perdelemeleri yakarak dünyanın yüreğinde tutuşmuş tanrılar yatağı kutsal ateşi seyreden gürbüzlük ve gençlik dolu ihtiyar! Siz baba dostum, siz benim için, hep ülkücülüğün; yalın bir kuruntu yarattığı değil, bir hakikat olduğunun gözle görülür canlı ispatı oldunuz.

"Ben sizin beden sağlığını için söylenebilecek dilek bulamam. Ruh; İşte sizin emanet edildiğiniz büyük büyüğü hekim odur!" (K.M., OE. Philo., c. I, s. IXX.)

Marks'ın bütün ömrü boyunca ki ş i olarak hiç kimse için yapmadığı bir övüştü bu.

3- MARKS'IN DELİKANLILIĞI VE ÜLKÜCÜLÜK

Marks, ancak sekiz yıl sonra evlenebileceği Jenny ile **nişanlandığı 1835**'te Bonn Üniversitesine girdi. Bir yıl sonra babasınca "hesapları kargaşalı" görülerek oradan Berlin Üniversitesi'ne gönderildi. Üniversitede yaratıcı zekâ için en ince törpü olan skolastik ezberciliğine düşmedi.

"Ekonomi Politığın Eleştirimine Giriş" (1857) adlı eserinin Tarihsel Maddecilik metodunu özetleyen önsözünde şöyle der: "*Meslek etüdüm hukuktu. Ama, o konuyu ben ancak felsefeye ve tarihe ek bir alt disiplin saydım.*" (K.M, **Einleitung zu einer Kritik der Politischen Oekonomie**, 1857, Önsöz)

19 yaşındaki Marks'ın iç dünyasını, babasına yazdığı şu mektupta geçen satırlardan daha iyi hiçbir şey anlatamaz:

"Aziz Baba

"Hayatta öylesi oluyor ki içinde bulunduğumuz an, insanın önünde geçmiş çağın ucuna konulmuş işaret direkleri gibi dikiliyor; ama aynı zamanda insana muhakkak yeni bir yön de veriyor.

"Öyle bir geçit noktasında, gerçek durumumuzun bilincine varmak için, geçmişi ve bulunduğumuz anı, düşüncenin kartal bakışıyla gözden geçirmek zorunda kaldığımızı seziyoruz...

"...Böyle anlarda insan lirikleşiyor, çünkü, her deri değiştirme; hem bir sona erişin kuğu-çığıldır, hem yeni bir büyük destanın açılışıdır.

"...Sizden ayrıldığıım vakit, önüme yeni bir dünya, bir aşk dünyası, başlangıcı istekle sarhoş, umutça boş bir aşk dünyası açılıyordu. Beni bambaşka türlü büyüleyen Berlin'e gidiş bile bana soğuk geliyor, hatta beni rahatsızlıştırıyordu. Çünkü, gördüğüm kayalıklar; ruhumdaki duygulardan daha sarp ve daha cüretli değildiler; şehirler, benim kanımdan daha yakıcı olamıyorlardı. Güzel sanatsa, benim güzel Jenny'mden daha güzel hiç değildi.

"Berlin'e varınca, bilimin ve güzel sanatın derinliğine dalmayı denedim. O günlerdeki ruhuma göre ilk tasarı, ister istemez lirik şiir oldu... Aşkımden denli ıraklarda duran bir öte benim göğüm, benim güzel sanatım haline geldi. Her türlü gerçeklik ortadan yitti...

"...Gevşek ve biçimlenememiş duyular, tabii hiçbir yanı bulunmayan yığın yığın ay üstüne kurulu yapılar... Şairane düşünceler yerine, belâgatlı derine dalışlar, belki duyguların da yalımı ateşi... Jenny'ye göndermiş olduğum ilk üç defterdeki destanların karakteristikleridir...

"Oysa ben hukuk öğrenimi yapmalıydım, ilkin felsefeyle güreşe çıktım. Heineccius'ü, Thibaut'yu, ve eleştirmesiz kaynakları bir okullu gibi inceledim. Pandecte'in (Eski Roma Hukukçularının karar dergilerinin) ilk iki kitabını da Almancaya çevirdim, ve hukuk toprağı içinde bir hukuk felsefesidir tutturdum. Birkaç metafizik tez, esere giriş yerine geçiyordu. Bu mutluluksuz eseri aşağı yukarı üçyüz yapraklık bir emek olmak üzere kamu hukukuna dek yettim [ulaştım].

"Orada, her şeyden önce bir nokta: Gerçek ile gereken arasındaki o idealizme özge zıtlık, insanın içini allak bullak edercesine ortaya çıkıyordu. Bu zıtlık, iflah olmamacasına fos olan şöyle bir bölümlenişin anası oldu. İlkin, lütfedip Hukuk Metafiziğı adıyla vaftizlediğim şey geliyordu. Her türlü gerçek hukukun dışında kalan aksiyomlar (mütearifeler), refleksiyonlar (derin düşünceler) ve tarifler: Fichte'de olduğu gibi idi, yalnız bende daha modern ve daha az özlü idi. İkinci bölümde Hukuk felsefesi boy gösteriyordu.. . Ama, bu sayfaları kendimin de fırlatıp atmış olduğum şeylerle doldurmak neye iyi?.. Maddi Özel Hukuk'un sonuna gelince, hepsinin de Kantçılığa yaklaşan, anlatılıştan ise Kantçılıktan büsbütün uzaklaşan fosluğunu gördüm; ve benim için bir kez daha dupduru apaydın oldu ki felsefesiz bu işin üstesinden gelmenin yolu yoktu. Demek, bir kez daha kendimi tüm bilinçle felsefenin

kolları arasına atabilirdim; bunun üzerine yeni bir (Temelli Meta-fizik Sistemi) yazdım, ve en sonunda gerek bu çabamdaki gerek ondan önce gösterdiğim bütün çabalarındaki yanlış yanın bir yol daha farkına vardım.

"Bu çalışmam sırasında, okuduğum bütün kitaplardan çıkartmalar yapmak huyunu edindim. Böylece Laokoon'dan, Lessing'den, Erwin'den, Solger'den, Güzel Sanat Tarihinden, Winkelman'dan ve **Alman Tarihinden**, Luden'den çıkarttıklarımın kıyılarına derin düşüncelerimi çıkırtırdım. O arada Tecitus'ün **Germanyasını**, Ovide'in **Libri tristium** unu tercüme ettim ve tek başıma çalgramer İngilizce ile İtalyancayı öğrenmeye bulaştım. Ondan başka Klein'in Kriminal Hukuk ve Annale'lerini ve bütün edebiyat yeniliklerini okudum.

"Sömestr sonunda yeniden şiire döndüm.. . Bu yol, fantastik (uydurmaca) bir dram yazdım, tutmadı...

"Şu bir sürü uğraşmaların birinci sömestr sırasında pek çok gecelerime mal olması ve bir hayli iç ve dış atılğanlıklarla canıma okuması, en sonunda ise kendimin de bundan pek zenginleşmiş olarak çıkamayışım, belki tabiatı, güzel sanatı ve dünyayı ihmal ederek, dostları iteleyişim gibi efkâr beni basınca, vücudumun hakkından geliverdi. Bir hekim, kıra çıkmamı öğütledi.. O sayede cılız ben, kansız ben, Stralow'da gürbüz bir herif oldum.

"Kant ve Fichte'nin besledikleri idealizmden, "fikir"i Gerçeklikte aramaya ulaşıyordum. Tanrılar, şimdiye dek yeryüzünün yukarı-sındalarken, bundan böyle yeryüzünün merkezi oluyorlardı. Hegel felsefesinin parçalarını okudum. Bunların acayip çakıllı melodisi meşrebime uygun düşmedi. Cismani (maddi) tabiat kadar gerekli, somut ve tespit edilmiş bulunan ruhani tabiatı orada bulmak üzere bir yol daha denize daldım... Yirmi dört yapraklık bir söyleşi yazdım: "Kleantes, yahut Felsefenin yola çıkış noktası ve zaruri sonucu.." Yazacağım diye biraz tabiat bilimine, Schelling'e ve Tarihe kendimi alıştırıdığım bu eser, epey kafa patlatmaklığıma yol açtı...

...Az daha sonra, artık yalnız olumlu (pozitif) etütler yaptım: Saingy'yi, Feuerbach'ı, Grolmann'ın Kriminel Hukukunu Wenning-Jugenheim'in Pandecteler Sistemini, Mühlenburch'un Doctrina Pandectarum'unu inceledim. En sonra, Gauterbach'in Proces civil'inden birçok fasıllar inceledim; Gratian'ın Concordia discordatium canonum'u ile Lancelotti'nin zeyli: Institutiones'u

okuyarak çıkartmalar yaptım. Gene Aristotalis'in belagatinden kimi bölümleri tercüme ettim. Bacon de Verulam'ın ünlü kitabı **"De Augmentis Scientiarum'u ile Reimarus'un "Hayvanların Artistçe İçgüdülerini"** eserini okudum, ve nihayet Alman hukuku ile meşgul olarak Frank krallarının Capitulaires'leri ile Papalık mektupları'nı okudum.

"Jenny'nin hastalığına ve harcadığım boş emeklerime üzülerek, hasta düştüm... ve, rahatsızlığım sırası bütün Hegel'i ve öğrencilerinden çoğunu tanıdım..."

Mektup çok canlıca gösteriyor; Marks, tam Grek masallarında Girit labirentine düşmüş, yeni bir hayat kuruculuğunu arayan yiğit Thesee durumundadır. Labirent, içinden çıkılmaz binbir yıllık katmerli felsefe hazretleridir. Bereket, Girit'te efsaneler kralı Minos'un kızı Ariane (Treve'de Baron von "Westfalen'in kızı Jenny) Marks'ın eline her yolu açan büyülü ip ucunu (ülkücüleştiren aşkı) tutuşturmuştur. Marks, o ipliğe tutunarak, felsefe labirentinin karanlık dehlizlerini aşacak, nice bilgin insan eti yemiş azgın boğa Minautore'u (idealizmi) öldürerek yavaş yavaş gerçeğin ışığına kavuşacaktır.

Marks, babasının ölümünden (1838 baharı) sonra üç yıl daha Berlin'de kalacaktır.

Marks, mektubunun sonunda, tarikate "Doktorklub"a (Almanya'yı doktorlara boğan kulüplerden birine) nasıl girip Hegelci olduğunu anlatır. Ama, bu giriş o labirentte Minautor'a lokma olmak için değildir, gerçi! *"Marks, yirmisine basarken Doktorklub'un ve Hegelciliğin merkezi ve umudu kesilmiştir."* (J.D, age, s. 33) Bütün genç Hegelciler; üniversiteliler, lise profesörleri, yazarlar, Bruno Bauer gibi doçentler, ilahiyat devrimcisi veya anarşizmin sağdıcı, "Biricik ve Mülkiyeti" eserinde, insanın istediğini öldürmeye dek serbest olmasını savunan "Hürriyetçi" Marks Stirner oradadırlar. Hepsi de tam aydın-esnaf kalabalığı. "Kırk tilki bir kayanın üstüne tünemiş, kırkının da kuyruğu birbirine değmiyor!" Bonn Üniversitesinde Privat-Doçent Bruno Bauer, en yakın dost olarak Marks'ı şu "miskin imtihan"ı o denli ciddiye almayıp, kendisi gibi öğretim üyesi olmaya çektiştirmektedir. Marks'ın da hevesi yok değil. Ama, ilkin "miskin imtihanı", doktora tezi olan: "Demokrit ve Epikür'de Tabiat Felsefesinin Farkı" yazısını ciddiye alır. Bu uğurda bütün Grek felsefesini devirmek zorunda kaldığı için, tez ancak 1841 yılı biter.

O yıl ise, Frederik Wilhelm IV ile birlikte Almanya'da tahta çıkan sonturlu gericiilik, Marks'ı da, Bruno Bauer'i de üniversite büllüğünden caymak zorunda bırakır.

Aynı yıl, Engels'in "İlk Alman Sosyalisti" dediği Josef Hess, kendisinden 8 yaş küçük olan Marks'ı, şair Auerbach'a yazdığı mektubunda şöyle anlatır:

"Yaşayan en büyük ve belki de biricik sahici filozofla tanışacaksınız. Doktor Marks, putumun adı budur. Kendisi henüz gepgenç (en çok 24 yaşında olsun). Ortaçağ dinine ve politikasına son vuruşu o indirecektir. En derin filozof ağırbaşlılığını, en keskin ruh ve zekâyla birleştirmiş. Düşün bir yol, Rousseau, Voltaire, d'Holbach, Lessing, Heine ve Hegel bir tek kişide derlenip toplanmış."

Aradan üç yıl geçmeyecek, Marks: **Die Heilige Familie Oder Kritik der Kritischen Kritik**" (1845) (Kutsal Familya yahut Eleştirmenin Eleştirmesinin Eleştirmesi) adındaki zehir zemberek eseriyle, Doktorklub'daki "Eleştirmenin Eleştirmesi" gibi önemli marifetlerle afi kesen sözde aydın tilkileri, birer ikişer kuyruklarından yakalayıp cıyak cıyak bağırtacaktır. Hepsini darmaduman ardında bırakıp, işçi sınıfı içine geçecektir.

B) MARKSGİL VE KADIN

Bu ayırım Marks'ın aile, kadın, çocuk anlayışını, eşini, çocuklarını, ev halkını, "kadının ana-maya olmadığı uygarlık ve devrim yozlaşır" kanısını anlatacaktır.

1 - MARKS VE AİLE

Marks, örnek sayılacak kertede tutkun ve babacan bir aile başkanı idi. Sosyalistlerin, sözde aileyi ortadan kaldıracakları yalanı üzerine MANİFEST'te önce şu uyarıyı yaptı:

"Ailenin ortadan kaldırılması, ha! En köktenci davrananlar bile sosyalistlerin o yadırgı niyetlerine içerliyorlar... Şimdiki aile, yani burjuva ailesi neyin üzerine yaslanıyor? Sermayenin, özel kârın üzerine."

Sonra, bu ar değil, kâr temeli üzerine kurulu burjuva aile sistemi yüzünden *"proleterlerin ailesizlikleri ile fuhuşun"* ortaya çıktığını açıkladı. Marks'a göre, sosyalistlerin amaçları: 1) Aileyi değil, insan etinin çıkarla satılmasını, fuhuşu ortadan kaldırmaktır; genelevle aile yanyana nasıl yaşar? 2) Sosyalizmde evlenme bir ticaret, alışveriş metası olmaktan çıkarılmalıdır; sevginin yerini çıkarıcılık nasıl tutar? 3) Sosyalizm insanları ailesiz bırakmaz, tam tersine, geçim zoruyla ailesiz kalmış emekçileri aileye kavuşturur. Sosyalizmde kadının orta malı olacağını anırmaktan utanmayanlara karşı Marks'ın sözü kestirmedir:

"Şurası kendiliğinden anlaşılıyor: Şimdiki (kapitalistçe) üretim münasebetlerinin ortadan kalkmasıyla birlikte, o münasebetlerden çıkagelen şey, yani kadının orta malı oluşu keyfiyeti, yani resmi ve gayriresmi kerhanecilik (fuhuş) de ortadan kalkmış olacaktır."

Bu teoriyi koyan Marks, pratikte, sonuna değin kendi aile anlayışına uygun yaşamayı bildi. O, ömrünü ülküsüne adamıştı.

Çalışma uğruna yanıp yakılıyordu. Kafasının korkunç sağlamlığı, gövdesinin korkunç hastalığını hiçe sayarak dövüşüyordu. Koca materyalist, gövde maddesini, kafa maneviyatına her gün kurban etmeye hazırdı. Onu çalışmaktan hiçbir kuvvet alıkoyamazdı, aile müstesna. Marks yalnız ailesi önünde gövdesiz yaşanmayacağını, sağlığını korumaya mecbur bulunduğunu şöyle itiraf ediyordu: *"Vücudumda, tepkisini hemen duymaksızın kendimi ürün getirici bir çalışmaya verebilmeliğim her gün ancak pek az sürüyor. Sırf aileme karşı beslediğim saygı yüzünden, tamamıyla iyileşinceye değin, sağlık biliminin çizdiği sınırlara boyun eğmeye istemeye istemeye katlanıyorum."* (**Kugelmann'a Mektup**, 23 Şubat 1865)

Bu adama, aile düşmanlığı iftira edenlerin utanmazlığı, kendilerini aynada görmelerinden ileri gelmiyor mu? Burjuva aile rezilliklerini örtmek için, halkta son kalan aile sevgisini sosyalizme karşı bir silah gibi kullanmak isteyenler, bir şeyi hiç unutmazlar. Onlar, her gün karıları, yahut kocaları tarafından aldatılarak yaşarlarken, Marks, son soluğunu verinceye dek karısına bütün anlamıyla tutkun, aşık yaşıadı.

2 - MARKS'IN EŞİ

İlk günler Bayan Marks, bütün havasıyla baron kızıydı. Engels, gönül işinde Marks'la zıt kardeşti. İrlandalı işçi kız Mary Burns'ü hür hayat arkadaşı seçmişti.

"Manchester dönüşü Mary'yi Marks'a prezante ederken yüreği tüpüldedi. Ciddi dostu, biraz çekingen olmakla birlikte, dürüst ve nazik davrandı. Engels, Brüksel'e döner dönmez Mary'sini getirtti. Sevgilisini Bayan Marks'la hemen tanıştırmaya cesaret edemedi. Yo! Bayan Marks'ın ahlak konusunda hiç şakası yoktu! İyi bir fırsat kollanıyordu. Sürgünlerin bir suaresinde Engels'in dostu ve komünist geçinen mürettip Stephan Born'un zamana uygun bir piyesi oynandı. Sürgünlerin anlattıklarına göre, Marks ve eşi ile Engels ve dam'ı oradaydı. Born, Bayan Marks'a Mary'yi takdim etmek istedi. Bunun üzerine Bayan Marks, - tepeden tırnağa dışı baron von Westphalen kesilerek, - bu yeni tanışmayı mutlak olarak reddetti. Ağzından tek söz çıkmayan Marks, sahnede hazır bulundu... Jenny von Westphalen zamanla çok değişti. Yaşama yoksulluğu, sürgünde başlarından geçenler kendisine çok şey öğretti. Bununla birlikte, gene hep 'Büyük hanım' olarak kaldı. Ve bu halini, çev-

resindeki karmakarışık ve kimi gürültücü sürgünler çetesine bile dayatmayı bildi." (J.D.-D., 49)

Marks'ın eşine, dışı baronluktan henüz kopuştuğu günler değil, Marks'ın dövüşüyle piştiği günlerinde bakmalıdır, Güveyisi doktor Lafargue diyor ki:

"Marks'ın eşi, bütün ömrü boyunca Marks'a sözcüğün tüm anlamıyla yoldaş oldu. Eşiyle çocukken tanıştılar, birlikte büyüdüler... Bir Alman asilzade ailesi içinde doğarak büyümüş olmasına rağmen, Marks'ın hanımında görülen büyük hakgüderlik duygusu kimsede bulunamazdı. Jenny Hanım için sosyal ayırtlar ve bölümler diye bir şey yoktu. Evinde ve sofrasında, iş elbisesiyle, sanki prensleri karşılıyormuşça nezaketle işçileri ağırlardı. Her ülkeden sayısız işçiler hanımın konukseverliğine tanık oldular. İşçilerden hiçbirisi, kendilerini o denli sade ve gönüllü bir içtenlikle karşılayan kadının Argyll Dükleri (Serhat beyleri) ailesinden geldiğini ve kardeşinin Prusya Kralına Bakan olduğunu akıllarından geçirmemişlerdi sanırım. Bayan Marks, geride bıraktığı asilzadeleri hiç umursamaksızın, Marks'ının ardına takılmıştı ve o en kara yok-sulluklar içinde yüzerken bile, yaptığına bir an olsun pişmanlık getirmemişti. Marks, eşinin eleştirici zekâsına öylesine güvenirdi ki 1865 yılı bana, elyazılarını hep eşine gösterdiğini ve onun hükümlerine büyük değer verdiğini söylemişti. Bayan Marks, kocasının elyazmalarını basılmak üzere temize çekerti." (Lafargue)

Marks'ın eşini yakından tanımış olanlardan Liebknecht şunları anlatıyor:

"Bayan Marks'ın üzerimizdeki otoritesi, belki de Marks'inkinden ağır basıyordu. Bana, kadının ne yaman bir eğitimci güç taşıdığını ilk tanıtip öğreten kadın, Bayan Markstır... Bayan Marks'ın, bizim "Kızıl Kurt"un nasıl ödünü patlattığını hiç unutamam. (Wolf Almanca Kurt demektir. Bu kurt, Lupus adlı "Hapisane kurdu" denilen Wilhelm Wolf'la karıştırılmasın). Kızıl Kurt şöyle bakılırsa pek Parisli davranışları olan ve gözleri de hiç uzağı görmeyen (miyop) bir arkadaştı. Bir gün yolda hoş endamlı bir hanım görerek ardına düşer. Hanımın çevresinde pervane gibi dört döner durursa da peçeli hanım onun farkında bile değildir. En sonunda bizimki dayanamaz, neredeyse burnuyla kadına değerce öyle bir yaklaşır ki bütün miyopluğuna rağmen, kimin peşine düştüğünü tanımakta gecikmez. Ertesi gün, müthiş bir heyecan ve ürküntüyle anılatır:

"Allah kahretsin beni, dedi, meğer o hanım Bayan Marks'ın ta kendisi değil miymiş?.. -Ee! Ne dedi sana?.. - Hiçbir şey... Felaket de burada ya... - Pekiyi sen ne yaptın, bari özür diledin mi? - Allah belamı versin! Kaçtım. - Canım, özür dilemeliydin, hiç değilse... Daha kötü etmişsin. Ne gezer.

"Aramızda gözüpekliği, ile ün yapmış olan 'Kızıl Kurt' altı aydan aşırı süre, bir daha Marks'ın evine adım atmak cesaretini gösteremedi. Oysa, daha ertesi gün ona haber vermiştim. Ağzını yolaştırdığım Bayan Marks, 'Kızıl Kurt'un Don Juan rolünü oynamaya kalkıştığı sırada uğramış olduğu utancı ve korkuyu hatırlayınca, kahkahayı basmıştı." "Bayan Marks, her zaman bir ana, bir dost, bir sır saklayıcı, bir öğüt verici idi. Benim için o, ideal ev hanımı idi ve hep öyle kaldı."

İşçi Lessner "**Marks Üzerine Anılar**"ında şunları belirtir:

"Bayan Marks, seyrek rastlanır güzellikte, ince davranışlı, boylu poslu, parlak, hayran edici bir hanımdı. Öylesine de olağanüstü iyi yürekli, sevimli, zarif, öylesine gurursuz, öylesine dikine gitmez bir kadındı ki... İnsan onun evinde kendisini annesinin, yahut kızkardeşinin yanındaymış gibi, rahat duyardı... İşçi hareketine karşı sonsuz bir heyecan ve sevgi beslerdi. Burjuvaziye karşı girilen savaşlarda en ufak başarı, onu içten sevinçle coştururdu."

Lafargue söylüyor:

"Marks, eşine büyük bir içtenlikle bağlıydı. Karısının güzelliği önünde haz ve öğünç duyardı. Eşinin uysallığı ve sadakati sayesinde Marks, büyük kargaşalıklarla geçmiş bir devrimci sosyalist hayatının her türlü yoksulluklarına seve seve göğüs gererdi. Onun için karısını alan hastalık, kocanın ömrünü kısaltacaktı. Kadının geçirdiği uzun ve acıklı hastalık sırasında sürüp giden heyecanlar, uykusuzluklar, havasızlıklar, idmansızlıklar yüzünden Marks, az kalsın ölümüne sebep olacak bir bronşite yakalandı. Bayan Marks, sonuna dek sosyalist ve materyalist olarak yaşadı ve 2 Aralık 1881 günü de, gene sosyalist ve materyalist olarak öldü. Ölüm onu korkutmuyordu. Son nefesinin yaklaştığını sezince haykırdı: Karl, gücüm bitti!' Son sözü bu idi. 5 Aralık günü, Haygat mezarlığında 'Lanetliler' bölgesine 'unconsecratedgroun: Takdis edilmemiş toprağa' gömüldü. Marks ve eşi bütün hayatları boyunca törensizliğe alışmışlardı; o alışkanlığa uyularak, genel cenaze töreni yapılmak-

tan titizlikle çekinildi. Yalnız birkaç içten dost, son dinlenme yerine değin cenazeye yoldaşlık ettiler. "

Bayan Marks'ın mezarı başından ayrılırken, Engels şöyle dedi:

"Jenny Marks, kocasının alınyazısına, çalışmalarına, düşüşmelerine yalnız katlanmakla kalmadı, en bütün anlayışla, en sıcak hırsıyla katılmayı da bildi. Brüksel'de çıkan karışıklıklar üzerine, yalnız Marks değil, karısı da yok yere zindana atıldı... Jenny Marks, iki oğlunu, bir kızını öldüren maddi ıstıraplara katlandı. Dünyada en büyük mutluluğu başkalarını mutlu kılmakta bulan bir tek kadının varsa, o da Jenny'dir."

3 - MARKS VE ÇOCUKLARI

Marks'ın altı çocuğu oldu. İki oğluyla bir kızı ufak yaşta yoksulluktan öldüler. Üç kızı büyüdü. Sonradan güveyi olacak Lafargue, Marks'ın kızlarını şöyle tanıyor:

"1865 yılı, Marks'ın evine adımımı ilk attığım gün, gözüme çarptı; Marks'ın en genç kızı Eleonor oğlan karakterli hoş bir kızıydı. Marks, eşine takılırken, kız olarak dünyaya getirdiği Eleonorun cinsinde yanıldığını söylerdi. Öbür iki kızı, insanın hayal kursa eritemeyeceği kadar sevimli ve ahenkli bir zıtlık içindeydiler. Büyüğü, Bayan Charles Longuet, tıpkı babası gibi mat renkli, simsiyah saçlı, kapkara gözlü idi. İkinci kız Bayan Lafargue, pespembe ve kumraldı, altın renkli gür saçları ardında, batan güneşi saklardı sanırsınız. Annesine çekmişti."

Manifest satırları arasında konu çocuklara gelince, Marks, yavrularına el atılan bir baba arslan gibi kükrer: "Siz, bizi çocuğun ana-babaca sömürülmesini ortadan kaldırmakla mı suçluyorsunuz? Evet, işte o suçu biz işliyoruz."

Manifest'in bu sözü, Marks'ın çocuklarıyla ve bütün çocuklarla olan ilişkilerini özetler. Marks, çocuklarının karşısına hiçbir zaman, ağırbaşlı "babahan" çalımıyla çıkmadı. Herkesin bildiği, Ana-babaların çocuklarını terbiye ettikleri değil midir? Marks, burada da, ünlü Diyalektiğini kullandı: "Çocuklar, ana-babalarını terbiye etmelidirler" dedi. Lafargue anlatıyor:

"Kızları, Marks'ı bir arkadaş sayarlardı. Onu, 'baba' yerine: 'Mohr: Mağribi' diye çağırırlardı. Rengi mat, saçı, sakalı, gözleri siyah olduğundan Marks'a bu lakap takılmıştı. (Evinde çocukla

çocuk olan Marks'a), "Daha otuzuna basmadığı 1848'den önceki yıllarda bile 'Sosyalistler Ligi'nin koca koca adamları 'Baba Marks' adını vermişlerdi. Marks da, en çok evde çocuklarının kendisine taktıkları adı benimsemişti. Dostlarına yazdığı mektuplara sık sık 'Mohr' imzasını atardı."

W. Liebknecht, Marks'ın kızları ve torunlarıyla "Dah, dah!" oyunlarını anar:

"O bilim kahramanının sadeliği ve derin duygululuğu üzerine fikir edinmek için, Marks'ı çocuklarıyla bir arada görmüş olmak gerekir. Boş kalınca, gezinti sıralarında çocuklarını yanına alır, onlarla en şenlikli, en tuhaf oyunlar çıkarırdı.

"Hampteat Heath'te, ara sıra 'süvari' oyunu oynardık. Marks, kızlarından birisini omuzuna bindirir, ötekisini ben alırdım. Haydi bakalım, kim daha iyi tırsa kalkacak. Kimi, ufak süvari muharebelerine tutuşurduk. Çünkü kızcağızlar, oğlandan daha kabadayı idiler ve düşüp vurulmalara ağlamadan dayanmayı beceriyorlardı.

"Marks için, çocuklar dünyası onarıcı bir ihtiyaç, içe tazelik veren bir rahatlık evreni idi. Kendi çocukları büyüyünce, yerlerine torunları geçti. Paris Komunasından sonra Jenny kız, bir alay yaramazla Marks'ın evine damladı. Torunlar içinde Jean yahut 'Coni' dedesinin gözdesiydi. Marks'a ne isterse yaptırtabilir, yaptırtmayı bilirdi. Bir gün Londra'yı ziyarete gitmiştim. Her yıl birçok kez olduğu gibi, ana-babasınca oraya gönderilen Coni, 'Mağribi'yi atlı tramvay biçimine çevirmek şeytanlığını aklına koymuş; başladı, Marks'ın omuzlarını, dahçuş! mahmuzlamaya. Engels ile ben de arabanın atları oluyorduk. Arabaya güzelce koşulur koşulmaz, Maitland Park Road'daki Marks'ın küçük evi ardına düşen bahçede bir koşudur, hem de nasıl diyeyim, vahşice bir dörtnala gidiştir tutturduk... Habire seğirtiyorduk. Dah! lar, Çuş! lar... Her milletin dilinden çılgıklar: Almanca, Fransızca, İngilizce: Go on! Yallah! Hurra!... Koca 'Mağribi'yi görmeliydiniz. Öylesine dörtnala kalkmıştı ki alnından şakır şakır terler boşanmıştı. Engels, yahut ben, azıcık yavaşlar gibi olmayalım. Acımak bilmez arabacının kırba-cı ısılk çalarak ensemizde şaklıyordu: 'Haydi be! Kötü beygirler, ileri!' Bu hal, en sonra Marks dayanamayıp, Coni ile işi pazarlığa dökerek bir ateşkes anlaşması yapıncaya dek sürdü." (W.L.)

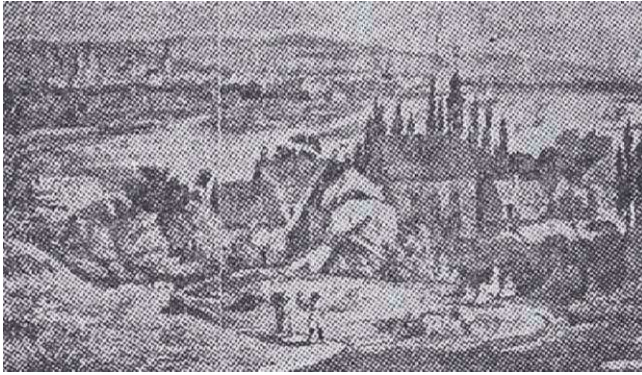
Evinde çocukların gürültüsünü duymadığı gün, Marks, suyu çekilen bir kaynak gibi ıssızlaştığını duyar ve bunu açıklamadan ede-

Genç Marks

Marks'ın eşi
Jenny von Westphalen

Trier (Marks'ın doğduğu kent)
19. Yüzyıl başında

Jenny Marks
(Büyük kız:  lk gelin)

Helene Demuth
(Marksgile bakan)

Laura Marks
(Ortanca kız)

Eleanor Marks
(Küçük kız: Tussy)

mezdi. 10 Ağustos 1866 günlü mektubunun sonu şöyle biter: "Şimdilik Soluş (yapyalnızım) ve çocukların patırtısının yokluğunu garip garip duyuyorum." **(Kugelmann'a Mektuplar)(*)**

Bir çocuğun doğması, Marks'a gökten Süleyman Sofrası inmiş gibi hoş gelirdi: "1 Ocak'tan beri dedeyim: *a little boy (bir oğlancık) (Lafargue'tan torun) yeni yılbaşı hediyesi oldu.*" **(Kugelmann'a Mektup, II Şubat 1889)**

Hele çocukları sık sık olduğu gibi hasta düşüp öldükçe, Marks da ölüp ölüp diriliyordu. Doğuştan bitkin oğulları "Musch" Sinek (Marksgilde herkesin bir lakabı vardı), Lafargue'ın da bir türlü gözü önünden gitmemiş bir trajedi oldu:

"Musch, daha altı yaşında iken, Marks gibi kitapları ve etüdü seviyordu ve olağanüstü istidatlar [yetenekler] gösteriyordu. Adı Edgar'dı: Madam Jenny'nin erkek kardeşlerinden, sosyalizme dek gelen ve derbeder yaşamayı seven, Marks'la iyi dost kalan birisinin adıydı bu. Sinek, 1855 Mart'ında hasta düştü. Marks, 27 Mart günlü mektubunda Engels'e şöyle yazıyordu: "Geçirdiğim uzun uykusuz gecelerden sonra yorgun köpekler gibi bitkinim: Musch hasta." İki gün sonraki mektubunda, hekimlerin iyimser olduklarını bildirdi. 6 Nisan günü Marks, şu kısa cümleleri boğulurca kaleminden düşürdü: "Zavallı 'Musch'gitti. Bugün, saat beşle altı suları, kollarım arasında (sözün gerçek anlamıyla) uyudu." Daha fazlasını söyleyemediği belliydi. Oğlunun ölümü Marks'a öylesine koymuştu ki gün geçtikçe kendini tutamıyordu. Bunu Engels'e yazdığı 12 Nisan gün I ü mektubundan öğreniyoruz:

"Aziz çocuğun ölümünden beri, tabii, ev bütün bütüne çölleşti ve yetimleşti, evin canlandırıcı ruhu o idi. Hayat kumarının yemediğim sillesi kalmadı. Ama yalnız bu sefer, hakiki felaketin ne demek olduğunu öğrendim. Tepemden tırnağıma dek her yerimin tokmakla ezilip kırıldığını duyuyorum."

"Gün olur, Marks çocuklarıyla saatlerce oynardı. Onun çocuklar için yapmış olduğu kağıttan gemiler arasında deniz savaşlarını, tü müyle filoların birbirlerine yaylım ateş açışlarını, en sonunda herkesin çığlıkları ve kıyamet koparan şenlikleri ortasında, filoların alevler içinde tutuşmalarını çocuklar şimdi de unutmamışlardır. Kızları, Marks'ın pazar günleri çalışmasına müsaade etmezlerdi. Marks'ın pazarı bütün gün onlarındı." (P. Lafargue).

*> Marks'ın özel mektuplarında birçok yabancı söz bu I unur. Aynen bıraktık.

4 - BÜTÜN ÇOCUKLARA SEVGİ

Marks'ın çocuk sevgisi yalnız kendi yavrularına karşı değildi. Lessner, anılarında şunları yazar: *"Marks, çok kez, İsa'nın İncil'i içinde en hoşuna giden şeyin, çocuklara karşı beslenen büyük sevgi olduğunu söylerdi."*

W. Liebknecht de bunu gerçekler:

"Bütün güçlü ve doğru ruhlar gibi Marks da, çocukları olağanüstü severdi. Mars, yalnız kendi çocuklarına karşı saatlerce çocuk olmasını bilen şefkatli bir baba olmakla kalmazdı. Yolu üstünde rastladığı yabancı çocuklara, hele kimsesiz ve yoksul çocuklara, mıknaatla çekilmişçe sokulurdu. Fukara mahallelerinden geçtikçe, belki yüz defa, yanımızdan ansızın ayrılır, kapı eşiklerinde partallara bürünüp çömelmiş bir çocuğun saçlarını okşayarak, elceğizine bir peni, yarım peni sıkıştırmaya seğirtirdi."

5 - ÇOCUKLARA SAYGI

Sevginin gerçeği, saygıya dayananıdır. Marks'ın çocuk sevgisi de, çocuk saygısının derin temellerine dayandığı için sağlamdır-. W. Liebknecht yazıyor:

"Biz adli kovuşturmalara uğramış genç azıllar, açık saçık şarkılar çağırmayı seven ele avuca sığmazlardandık, içimizde sesi güzel birisi vardı. (Ötekilerimiz için pek bir şey diyemem, çünkü siyaset adamlarının, hele sosyalistlerin müzik tanrıçası ile ve müzikle yıldızları hiç barışık görünmüyor): Marks'ın salonunda sesi güzel arkadaş, - doğrusu pek de iffetli sayılamıyacak olan o canım: 'Genç, ey genç kız arkadaş' havasını kaldırdı. Bayan Marks evde değildi, yoksa kimin haddine... Ortalıkta ne Gretchen (Marks'ın karısı) ne de kızcağızları görünmüyorlardı. Kendimizi iyice 'bizbize' sayıyoruz. Sesiyle şarkıya ara nağmesi yaparak katılan, daha doğrusu ötekilerle birlikte haykıran Marks, ansızın büyük bir heyecanla irkilirdi. Tam o sıra, yanbaşımızdaki odadan bir gürültü kulağıma çarpıyordu. Orada kimi kişilerin bulunduğu anlaşılıyordu. Besbelli, benim gibi gürültüyü iştmiş olan Marks, iskemlesi üzerinde birkaç defa sallandı. Davranışı büyük bir sıkıntı içinde kıvrandığını gösteriyordu. En sonra, oturduğu yerden ayağa fırladı. Yüzü mosmor kesilmişti. Bize doğru fısıldadı. 'Aman, susun, susun! Genç kızlar var.'

"Gerçekte, Marks'ın genç kızlar dedikleri henüz o denli gençtiler (yani ufaktılar) ki 'Genç, hey genç kız arkadaş!' şarkısı onların if-

fetlerini tehlikeye sokamazdı. O boşuna telaşa, biraz gülümser gibi olduk. Marks, çocuklar önünde böyle şarkılar çağırmanın doğru olmadığını kekeledi. Ve ondan sonra 'Genç, Hey genç kız arkadaş!' ve benzeri çeşitten şarkılar Marks'ın evinde bir daha çağırılmadı."

6 - MARKS'IN ÜÇ KIZI VE HAREKET

Onun için Marks'ın kızları ne şımardılar, ne salon özentisi oldular. Lessner anıyor: *"Marks'ın üç kızı da, henüz pek küçücük yaşlarından beri, evlerinde başlıca söyleşi konusu olan işçi hareketine karşı büyük ilgi gösterdiler. Marks'la kızları arasındaki ilişkiler, tasavvur edilemeyecek kertede şefkatlice ve serbestçedir. Genç kızlar babalarına bir ağabey veya ahbap gibi davranırlardı. Marks, baba otoritesinin görünüşte kalan karakterinden tiksiniyordu. Çocuklarının ciddi işlerde danışmanı, boş vakitlerinde oyun arkadaşı oluyordu."*

Kızları, Marks'ın yalnız düşünce mirasını değil, onu kemiren hastalığın da yükünü erkekçe taşıdılar.

Jenny Marks: Marks'ın büyük kızıdır. Özel katibi gibi çalıştı. "Charles Longuet" adlı Paris Komunasına katılmış Fransız sosyalistyle evlendi. J. Williams takma adıyla Roşfor'un Marseyz dergisinde, İrlanda Bağımsızlık Savaşının ihtilalci FENYAN teşkilatı üzerine makaleler yazdı, 1882 yılında öldü.

Laura Lafargue: Marks'ın ortanca kızıdır. Tercüme ve yazılarıyla, sosyalist hareketine uzun süre hizmetlerde bulundu. 70 yaşlarına doğru, kocası Lafargue'la birlikte, kendilerini artık bir işe yararlı bulmadıkları için, intihar ettiler (1911).

Eleonore Marks: Marks'ın küçük kızıdır. İngiliz işçi hareketi öncülerinden natüralist yazar Edvard Aveling'in eşidir. Aile içinde Tussy diye anılırdı. Uluslararası işçi hareketine aktif olarak katıldı. Birçok uluslararası kongrede bulundu. İngiliz işçi hareketlerine karışarak pek çok makaleler kaleme aldı. **Sosyalist League**'in kurucusudur. 1898 yılı, eşi kendisini bırakınca intihar etti.

7 - MERYEMANACIK

MATMAZEL "Lenchen" (Madonnacık: Meryemanacık): *"Marks ailesi içinde, şu saydıklarımız yanında bir önemli üye daha vardır: Matmazel Helen Demuth. Aslı köylü bir aileden gelir. Matmazel, pek genç, hemen hemen çocuk çağında Bayan Marks'ın hizmetine girmişti. Bayan o sıra henüz kızdı. Çok sonraları Marks'la evlenin-*

ce, Helen Demuth bayanı bırakmak istemedi ve kendisini unuttu. Kertede bir sadakatle, Marksgile bağlandı. Bayan Marks'la kocasına, bütün Avrupa gezilerinde yoldaşlık ederek, onlarla birlikte sınır dışına kovuldu. Ev bakımı, zekâsı, en çetin durumları atlattırmasına elveriyordu. Marksgilin en az zaruri geçim araçlarından yoksun kalmaması onun becerikliliği, tutumluluğu ve düzen ruhu sayesinde. Matmazelin elinden her şey geliyordu: Yemek pişirmesini biliyor, ev içinde her şeyi yerli yerine koyuyor, çocukları giydiriyor, Bayan Marks'ın yardımıyla giysiler biçip dikeyordu.

"İdare ettiği evin, hem iktisatçısı, hem de iâşe (geçim) bakanı idi. Çocuklar kendisini anneleri gibi severlerdi. Onun da çocuklar üzerinde anne otoritesi vardı. Çünkü çocuklara karşı anne sevgisi besliyordu. Marks, Matmazelle satranç oynardı. Çoğu, partiyi yitiren Marks olurdu. Helen, Marksgile körü körüne denecek bir aşk duyuyordu. Marksgil her ne yaparlarsa iyi idi ve daha başka türlü de olamazdı. Marks'ı tenkit edenin Matmazelden çekeceği vardı. Kim ailenin sempatisini kazanırsa, Helen onu hemen annelik kanadı altına alırdı. Marksgilin bütününe evlat gözüyle bakıyordu. Marks'tan ve karısından daha çok yaşadı. Bugün (1891 yılı) Engels'in evine bakıyor. Gençliğinden beri tanıdığı Engels'e karşı, Marksgile beslediği sevgiyi besliyor." (Lafargue).

"Lenchen, matmazelHeleneDemuth idi. Jenny von Westphalen'e daha baba evinde iken bağlanmıştı; Marks'ın evinde de ondan ayrılmadı. Orada, ölüncüye değin, hem mutluluk günlerini, hem yoksulluk günlerini paylaştı. Evin senli benli ruhu, ailenin en iyi dostu ve büyütölmelerine yardım ettiği, kendilerini ana aşkıyla sarıp sarmaladığı çocukların sadık arkadaşı idi. Üzüntülü günlerde teselli verici o idi. Sinirlilik günlerinde Madam Jenny'yi, hatta Marks'ı yatıştırmayı kimse Lenchen kadar iyi bilmezdi; kimi olur Marks'ı ta içereyişi geçinceye değin, bir küçük çocuk paylar gibi azarlardı. Karıkoca Marksgili hiçbir vakit bırakıp gitmedi; ölüm bile onları ayıramadı. Lenchen Londra'nın Highgate mezarlığında, Karl ve Jenny Marks'la aynı mezarda dinleniyor." (J.D., age, s. 71)

8 - MARKS VE KADIN

Barbarlık kadını "anahanklık" tahtından indirdi ama medeniyet kadar alçaltmadı. Antika medeniyetlerde erkek kadını boğar- ca aşığillattı. Köleleşmek, antika erkeğin ruhunda yarattığı altlık

kompleksiyle, kadını köleden aşağı görmeye, hor görmeye yol açtı ve Engels'in belirttiği gibi erkeği kadın rolüne dek düşürdü. Batıda erkek, barbarlıktan çıkmaya pek vakit bulamadan modern topluma atlayabildiği için, kadın karşısında derin ve kendiliğinden duyulan anahen saygısını yeterince yitirmedi. Batı erkeklerinin çoğunluğunda görülen o içten gelme kadın saygısı, elbet Marks'ı da saracaktı. Ne var ki Marks'ın kadına saygı duyusu, tapınç sınırlarına dek varır. Bu özellik, onun eşine karşı beslediği, mutlu aşk duygusu kadar, sosyal devrimlerde kadının oynadığı yaman rolü bilinçle kavramış olmasından da ileri gelir. Onun için, hanımların sosyal işçi hareketine katılmalarını candan ister. Hanımlarca gösterilen ufak bir ilgiyi Kugelman'a önemle bildirir:

"Uluslararası Hanımlar Derneğinin şeflerinden Frau Goegg (Geck okuna), Brüksel Kongresine bir name göndererek, hanımların bizim Cemiyete kabul edilip edilmediklerini sordu. Tabii, evet cevabı kendisine nezaketle verildi, imdi, susuşunuzu uzatırsanız, hanımınıza Genel Konseyin tam yetkili muhabirliğini göndereceğim."(11 şubat 1869)

Ancak Marks, çocuk ve kadına karşı beslediği tapınç duygusunu sonsuz şakalara boğmaktan hoşlanır. Düşünce diyalektiğinin kimi saçmaya değin dal budak salan bütün ihtimallerini yoklama dinamizmi alaycılığı zekâsının vazgeçilmez hakkı yapmıştır. 5 Aralık 1868 günü Kugelman'a maktubunda şu notu okuyoruz:

"Sizin bayan, Alman hanımlarının güttükleri büyük kurtuluş kampanyasına katılıyor mu? Alman hanımları, kocalarının kendi kendilerini kurtarmaları için çalışmakla işe başlasalar daha iyi ederler, diye düşünüyorum."

Marks'ın bu takılışı, "Kadın, elinin hamuruyla erkek işine karışmasın" demek değildir. Tam tersine iyi karışsın demektir. On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru, işçi hareketi ile paralel olarak, ezilen cins adına kısıtlılar belirmişti. Çünkü sanayi, kadının ev işi köleliğini kaldırmamış olsa bile, hanebentliği zedelemiş, kadına ev dışında sosyal hizmet kapılarını açmıştı. Ucuz, uysal işgücü olan alt tabaka kadınının izafi hürriyeti, üst tabaka kadınlarında "feminizm" biçimini alan yankılar yarattı. Bu gerçek bir sosyal hareketten çok, salon modasıydı. Kadın olsun, erkek olsun, ortada insanın bir tek kurtuluş yolu vardı: İşgücünün sömürülmemesi. Bu uğurda kadın erkekten ayrı gitti mi sömürücüler önünde kur-

tuluş cephesi ikiye bölünmüş oluyordu. Marks, yukarıki notuyla buna takılıyordu. Onun için, pek sevdiği sözcük oyunu ile bayan "Goegg"ın Almanca deli, yavan, bön anlamlarına gelen "Geck" biçiminde okunmasını yazıyordu. Tepki görmüş olacak. Bir hafta sonra açıklıyordu:

"Hanımınıza söyleyin, kendilerinin bayan - general Geck kumandası altına gireceğinden hiçbir vakit'kuşku' duymadım. Hem kadınlar, Genel Konseyine bir kadını, Madame Law'ı seçmiş bulunan Enternasyonal'dan şikayetçi olamazlar. Şaka bir yana, sonuncu American Labour Union (Amerikan İşçi Birliği) Kongresi bu yönde pek büyük bir adım attı: Orada her iki cinsten işçiler, mutlak bir eşitlikle muamele gördüler. O bakımdan İngilizler, hele daha da fazlasıyla şu bizim çapkınlığı kimseye bırakmayan Fransızlar bayağı suçlandırılabilirler. Azıcık tarih bilen her kişi bilmezlikten gelemez ki; Dişi maya (kadın fermanı: Ferment feminin) yardım etmeseydi büyük sosyal altüstlükler başarı kazanamazlardı. Sosyal ilerleyiş, güzel cinsin (çirkinler de dahil olmak üzere) sosyal durumu ile ölçülür." (Kugelmann'a Mektuplar, 12 Aralık 1868)

Doğuda sosyal devrim kıtlığı ile gericiliğin kadın düşmanlığı onun için paraleldir.

İKİNCİ BÖLÜM

Çalışma

Marks, insanlığın 7 bin yıllık kültür BİRİKİŞ'ine: Bilimde ve dünya görüşünde en kesin sıçramayı, en kurtarıcı DEVRİM'i yaptırdı... Ne türlü bir çalışmayla?

Marks'ın çalışmasını 3 yönde karakterize edebiliriz:

1- Çalışırken KİŞİ olarak nasıl davrandı? Teorisini pratiğinden, kafasını vücudundan ayırmadı (Marks'ın ÇALIŞMASI).

2- Araştırırken hangi METOT'u kullandı? Pratiğin teori ile aydınlanmasında Maddecî Diyalektiği çok yanlı önceden görüş kılınıcı gibi kullandı (Marks'ın ARAŞTIRMASI).

3- Vardığı SENTEZleri verirken ne yaptı ? Teorinin pratikle sınanması için yazıyı söze, fikirleri olaylara vura vura uzun uzun işledi (Marks'ın DÜŞÜNÜŞ ve YAZIŞI).

Marks için **ÇALIŞMAK** tek sözle; düşünüş ve davranışta, teori ve pratiğin **diyalektik** işleyişidir.

A) MARKS'IN ÇALIŞMASI

Marks'ın çalışırken davranışı: Nesi var, nesi yoksa her şeyini bu uğurda vermek, her ne pahasına olursa olsun, teoriyi pratikle birleştirmek, hareketin ve dünyanın geleceğine önceden görüşüyle atılmaktır.

Marks'ın o müthiş kafa işleyişi nereden geliyor? Bin yıllık aile geleneklerinden.

Göreceğiz: Yetkileri İtalya ve Almanya'yı en az 600 yıldanberi sarmış Korife (Halife)ler (Tarikat Uluları) Marks'ın bilinen atalarıdır... 1800 yılına değin, Musevi cemaatleri, Kent ve devlet karşısında ekonomi, din, kültür bağımsızlığını korudular. Hele hukuk işleri, bilginlikleri ile ün salmış, İbrahim Lwow, Yusuf bin Gerson ha-Cohen, Musa Lwow, İsa bin Heşel Lwow adlı Marks'ın dedelerince yazılan fetvalara (Gutachter) göre yürütülürdü... Ve iyice bakılsın; Marks'ın yazısı bile, ilkel Tevrat ve Kur'an'ın İbrani-Arap harfleri gibi yayvan grifttir.

Marks, doğrudan doğruya o; İbrahim, Yusuf, Musa, İsa geleneklerinin ölümsüz KÜLTÜR çocuğudur.

1 - MARKS'IN EVİ

Baba evini anlatan yok. En son sığındığı İngiltere'deki evi, ve çalışma odası, ziyaretgâh gibiydi. Lessner:

"Marks'ın evi bütün arkadaşlara açıktı. Ailesi içinde benim ve başkalarının geçirdiğimiz hoş saatleri hiçbir vakit unutamam." der.

Lafargue bizi evin içinde gezdirir:

"Maitland Park Boad adresindeki çalışma odasına girince bana ilk görünen kişi, sosyalizm tahrikatçısı değil, bilgin oldu. Düşünce ustasının fikrini almak için bu odaya medeni dünyanın her köşesinden arkadaşlar akın ediyordu. Oda tarihsel bir yer oluvermişti."

Marks'ın en samimi zihin hayatı içine iyice işleyebilmek için, bu odayı tanımak gerekir.

"Oda birinci kattaydı. İçeriye bol ışık veren penceresi parka bakiyordu. Ocağın iki yanında kitaplarla dolu, gazeteler ve el yazıları taşan gözler bulunuyordu. Ocağa karşı düşen pencerenin bir yanında, kağıtlar, kitaplar ve gazetelerle yüklü iki masa vardı. Oda ortasına gelen en aydınlık yerde, küçük ve pek sade, üç ayak uzunluğunda, iki ayak genişliğinde bir masayla tahtadan bir koltuk duruyordu. Koltukla, kitap dolu gözler arasına deri bir divan oturtulmuştu. Marks, dinlenmek üzere ara sıra bu divana uzanırdı. Ocağın üzerinde ise, gene kitaplar, sigaralar, sigaretler, tütün paketleri, mektup tartıları, Marks'ın kızlarının, karısının, Wilhelm Wolf'un ve Frederik Engels'in fotoğrafları ile sarmaş dolaştı." (Lafargue).

2 - MARKS'IN KİTAPLARI

"Marks, kağıtlarıyla kitaplarına hiç kimsenin bir düzen, daha doğrusu bir düzensizlik vermesine katlanamazdı. Çünkü düzensizlik yalnız görünüşteydi; gerçekte her şey yerli yerindeydi. Marks, istediği kitabı, ya defteri hep kolayca buluveriyordu. Kimi konuşma sırasında bile, ansızın sözü keserek, söylediğini yahut verdiği rakamı kendi kitabının içinde bulup gösterirdi. Marks'la çalışma odası tek bir vücuttu. Oradaki kitaplarla kağıtlar, kendi organları imişçe Marks'a itaat ederlerdi.

"O, kitaplarını yerleştirmekte hiçbir paralellik aramazdı. Büyük küçük boy kitap ciltleriyle broşürcükler birbirlerine karışarlardı. Kitapları, hacimlerine göre değil, içlerine göre sınıflandırırdı. Kitapları Marks'a lüks eşya değil, iş aygıtı hizmetini görüyorlardı. 'Onlar benim kölelerimdir keyfim nasıl isterse öylece bana hizmet etmelidirler.' derdi. Kitaplarını biçimlerine, ciltlerine, kağıt veya basılışının güzelliğine bakmaksızın örseler, kitap köşelerini kıvrır, kıyılarını kalem çizdirmeleriyle örter ve tarihsel pasajların altlarını çizdi. Oralara notlar yazmıyor, yalnız ara sıra, yazar sınırı aştıkça bir başgırı veya soru işareti atıveriyordu. Yazı altlarını çizmekte kullandığı sistem, aradığı fıkrayı kolayca bulmasına elveriyordu. Konuları o şaşılacak hafızasında saklayabilmek için not defterlerini ve kitaplarında altını çizdiği yerleri aradan yıllar geçince bir daha okumak adetiydi. Hegel'in öğüdüne uyup, bilmediği dillerde yazılmış mısraları ezberleyerek, gençliğinden beri hafıza idmanı yapıyordu."

"Marks'ın, bilim araştırmalarına adanmış uzun yaşama süresince, özenle toplanmış bini aşkın ciltlik kütüphanesi de kendisine yetmiyordu. Onun için Marks, uzun süre British Museum'un ateşli müdavimi idi ve müze kataloglarını tütün ierce szerdi."

"Marks, yalnız kendi evindeki kitaplar ve British Museum gibi tozlu kütüphane arşivleriyle de yetinmezdi. Sahafaları, okkayla kitap satanları da kalburdan geçirirdi. Kapital'i yazmak için gerekli malzemenin bir kısmı öyle ucuzca edinilmışti. Marks, İngiliz sanayi müfettişlerinin raporlarından çok yararlanmıştır... Marks, o mavi kitapların içinde pek çok malzeme buldu. Mavi kitaplar Komün (Avam) yahut Lordlar Kamarası yelerine dağıtılır, bu efendilerden bir kısmı ise, kitapları atış hedefi gibi kullanırlardı; kitap üzerine tüfekle ateş ederler, merminin deldiği sayfa sayısına göre, kurşunun etki kertesini anlarılardı. Kimisi aynı kitapları kiloyla satarlardı. En iyisi de bunların yaptėı oluyordu; çünkü Marks'a, ara sıra uğradığı bir Long Acre tüccarından eski kağıt tomarlarını tümüyle ucuza satın almasını sağlamış olurlardı." (Lafargue)

3 - ÇALIşMA SÜRESİ

Marks'ın çalışması, devlerin greşiydi. Hazır birkaç yüz kitaptan derlenmiş bilgince erdisyon [bilgi yėėını] kırkambarı iziştirmiyordu. Kendi günlük geçimi bir yana, ilk defa dünya ölçüsünde işçi meselelerinin sonsuz pratiği ile, dünyanın bütün temelli mücadelelerine getirdiği teorik yenilik yaratıcılığı, ona başını kaşıyacak dakikaları g bırakıyordu.

"Geceleri pek geç yattėı halde, sabahleyin hep saat 8 ile 9 arasını ayakta bulunur. Kara kahvesini içer, gazeteleri gözden geçirir. Sonra alışma odasına gider. Orada, ğle sonu saat ikiye, e dek kalırdı. Ancak yemek için ve bir de akşamları, hava elverişliyse, Hampstead Heath yanında bir gezinti yapmak üzere işini bırakırdı. Gündüzün, kanepenin üstünde iki-üç saat kadar kestirirdi. Genėliėinde tüm gecelerini çalışmaya harcadığı olurdu. alışmak onun için bir ihtiras olmuştu. İşe öylesine dalıyordu ki çoğu zaman yemek yiyeceğini unutturdu. Sofra kurulunca, yemek salonuna inmesi için üst üste çağırılması gerekirdi. Ve daha son lokmayı yutar yutmaz, hemen iş odasına çekilirdi. Marks, boğazına pek az düşkündü. Hatta, iştahsızlık belası, jambon, isli balık, turşuluk hıyar, havyar gibi çok baharlı şeylerle iştihasını getirmeye abalardı. Onun beynindeki

muazzam faaliyetinin cezasını midesi çekiyordu. Tümüyle vücudunu beynine feda ediyordu. En büyük zevki düşünmekti. Gençliğinde felsefe öğretmeni olan Hegel'in şu sözünü sık sık tekrarladığını işitirdim: *"Bir haydudun canice düşüncesi bile, gökyüzünün bütün harikalarından daha büyük ve daha asildir."* (Dr. Lafargue).

"Marks ikide bir şöyle homurdanırdı: 'Hani 8 saatlik iş günü isteyip duruyoruz ya, kendimiz her 24 saatte çoğu bunun iki misli çalışıyoruz.' Doğrusu Marks, yazık ki pek aşırı çalışıyordu. Yalnız İnternasyonal'la uğraşmak onun öyle çok zamanını ve enerjisini yiyordu ki bunu gözüyle görmeyen hiçbir zaman kavrayamaz. Oysa Marks, ayrıca hayatını kazanmaya, tarih ve iktisat incelemelerine malzeme toplamak için uzun saatlerini British Museum'da geçirmeye mecburdu." (İşçi F. Lessner).

4 - PRATİĞE BAĞLI TEORİ

İşin tuhafı, en çok anlayış göstermesi beklenenler de onun, boyacı küpü sandıkları işinin yavaş gitmesinden tedirgindiler. Marks'ın mektupları bu sitemleşmelerle bezenir. Dr. Kugelman, Marks'ı **"Ekonomi Politüğın Eleştirimi"** kitabının sonrası için arar. Marks, bu işte eserlerinin yayınlanmasında dostun düşmanın ne yaman baltalayıcı kesildiklerini anlattıktan sonra, daha ikinci mektubu ile birlikte "Milletlerarası işçiler Assosyasyonu'nun Çağırısı" adlı yazıdan 6 nüsha yollar. Ve şu açıklamayı yapar:

"Assosyasyon yahut onun Komitesi önemlidir. Çünkü Trade-unionların şefleri ona katılmışlardır. Garibaldi'yi karşılamak için muazzam töreni hazırlayanlar ve Saint-James Hali'de koskoca mitingler yaparak Palmerston'un Birleşik Amerika'yla harbe tutuşma projesini başarısızlığa uğratanlar bu sendika şefleridir. Parisli işçi şefleri de onlarla münasebet kurmuşlardır." (**Kugelman'a Mektuplar**, 29 Kasım 1864). Üçüncü mektubunda Almanya işçi hareketi içinde Lassalle'in rolünü anlatır; 4.'de gene Assosyasyon'a döner:

"Şu satırların kısalığını mazur görün. Öylesine iş başımdan aşkın ki. Gelecek sefer daha uzun (yazarım). Bu zarfla size iki kart gönderiyorum ve gelecek mektubumda mayıs sonu Cenevre kongresinde incelenecek meseleleri iletacağım.

"Assosyasyonumuz büyük ilerlemeler yaptı. Daha şimdiden-üç resmi organı oldu: Birisi Londra'da The Workman's advocate; ötekisi Brüksel'de La Tribune du peuple; birisi de İsviçre'deki Fransız

şubesinin *Journal de l'Association Internationale des Travailleurs*, section de l'Association Internationale des Travailleurs, section de la Suisse romande (Geneve). Sonra, Alman - İsviçresi şubesinin bir gazetesi: *Der Vorbote*'de, J. B. Becker'in idaresinde birkaç güne dek yayınlanacak. (Adresi: 6, rue du Môle, Genève belki siyasi veya sosyal muhaberatla bulunmak istersiniz).

"Hakikaten -önemli biricik işçi teşkilatı olan İngiliz trade-union-larını hareketin içine çekmeyi başardık. Trade-unionlar eskiden sırf ücret meselesiyle uğraşıyordu. Universal suffrage (kiracı olsun, ev sahibi olsun her ikametgahının oy verme hakkı) için kurmuş olduğumuz İngiliz sosyetesini (Merkez Komitesinin yarısı" bizim Merkez komitemizin -işçi- üyelerinden derleşik), Trade-unionlar sayesinde, birkaç hafta önce muazzam bir miting örgütledi; orada yalnız işçiler söz aldılar. *Times* gazetesinin ardarda iki başyazısı bu işle uğraştı, dersem yaratılan etkiyi yargılayabilirsiniz." (**Kugelman'a Mektuplar**, 15 Oc. 1866)

5 - KAPİTAL ESERİNİN ÖNEMİ

Lessner'in değdiği "International çaba" işçi örgütlenmesidir: Marks, ancak bu işi belirttikten sonra, yazı işine döner.

"Umarım, önümüzdeki yıl, Kapital eserim (60 forma) basılmaya en sonunda hazır olacaktır." (29 Kasım) "Eserime gelince, günde ön iki saat onu yeniden kopya etmekle uğraşmaktayım." (15 Kasım). Marks, boyuna hastadır. Ölse çalışacak. Ne çare ki "viran olası hanede" çoluk çocuk var. Zorla dinlenişine içerler: "Şu üzerinde çalıştığım esere gelince (4 yıl önce birkaç aya dek eseri eliyle Almanya'ya götüreceğini ummuştum), birinci cildin elyazısını Hamburg'a ekimden önce getirebileceğimi sanmıyorum (eser şimdi üç cilt olacak). Hemen vücutça sarsılmaksızın, günde ancak birkaç saat çalışabiliyorum ve ailemin hatırı için, gönlüm istemeye istemeye, tüm iyileşinceye değin sıhhat koruma kurallarına uymak zorunda kalıyorum. Ayrıca, uygunsuz dış şartlar da işimi ikide bir kesip durmaktadır." (**Kugelman'a Mektuplar**, 23 Ağus. 1866)

Marks, eserinin ne olduğunu herkesten iyi biliyor. Pratik kongre ve toplantıların konu ve tartışmalarında ana fikirleri hep kendisi hazırladığı halde, oralarda şahsen bulunmaktansa, eserini yazmaya kalıyor. Hem de yeri gelince göreceğiz. Bakunin gibi ne oldum delileri, sırf Marks'ı devirmek ve elçabukluğu yaparak, sahte de-

lege kartlarıyla o kongrelerde sivrilmek için kumpas kurarlarken. Onlar Eyyam Efendileri olmak sevdasındadırlar. Marks "kafasız iş-güzar" değildir:

"Cenevre kongresinin hazırlık işlerine çok zaman ayırdığım halde, oraya ne gidebilirim, ne gitmek isterim, çünkü çalışmamı epey uzun bir süre için kesintiye uğratamam. Bu yaptığım işle, işçi sınıf için herhangi bir kongrede kişi olarak yapabileceğim her şeyden çok daha iyisini yaptığım kanısındayım." (**Kugelman'a Mektuplar**, 23 Ağus. 1866)

Londra dışında yarı yarıya daha ucuz yaşayabileceğini hesaplar. Gene de pratik ve teorik işi onu İngiltere'ye hapsedmiş gibidir. *"Tasavvur edebilirsiniz, kaç yol yalnız kendi kendimle ve bizimkilerle değil, Engels'le de Londra'dan Cenevre'ye kapağı atmayı ko-nuştuk... Ne var ki yalnız Londra'da eserimi sonuçlandırabilirim ve oradan başka hiçbir yerde emeğimden hiç değilse uygun bir akça kârı umamam. Bunun için, şimdilik burada kalmak zorundayım. Ondan başka, şu kritik zamanlarda başımı alıp gidersem, kulisten etkilediğim bütün işçi hareketi pek kötü ellere düşecek ve yanlış yola girecektir."* (**Kugelman'a Mektuplar**, 17 Ma. 1868)

6 - İŞÇİ HAREKETİNİN ÖNEMİ

Her gün pratik'ten umutlar bekler.

"English Trade-Union'larını London Council'i (İngiliz Tredün-yonlarının Londra Şurası) (ki sekreteri bizim başkan Odger'dir) şu anda, British Section of the International Association (Milletlerarası Topluluğun Britanya Şubesi) olduğunu ilan edip etmemeyi tartışıyor. Bunu yaparsa, işçi sınıfının hükümeti burada in a certain sense (bir anlama) elimize geçecek ve biz hareketi kuvvetle push on (ilerlete) bileceğiz." (**Kugelman'a Mektuplar**, 13 Ekim 1866)

Marks, ağır hastalığına en çok işini engellediği için kızıyordu:

"Bizim doktor beni, kendimi toparlar gibi olduğum şu kıyılara sürgün etti. İki aydan aşırı vaktim gene gümledi gitti. Eserimin bitmesi de uzamakta, insanın çat diye ortasından çatlayacağı geliyor." (age, 6 Nis. 1886)

"Size yazdığım sırada, henüz iyice düzelmedim ve hâlâ çalışmıyorum. İşte gene birçok haftalarım yitti, gitti. Hem de Pour le roi de Prusse (Prusya kralı uğruna: Pir aşkına) bile değil." (age, 11 Oc. 1868)

Kıvranırken de boş durmayıp, yazısına malzeme topluyordu.

"Hastalığım sırasında -umarım yakında geçer- yazamadım, ama, mideleri bu çeşit yemi sindirmeye alışmamış kimseleri yatağa düşürmeye yetecek kertede sürüyle istatistikleri ve daha başka malzemeleri yuttum." (age, 6 Mart 1868)

Hiç kimseyi kırmamak ve memleketten kopmamak için pek önem verdiği mektuplarını yazacak zamanı güç buluyordu. Çünkü Alman-Fransız savaşı, Paris Komunasını getiriyordu: "Bu günlük yalnız birkaç satır.

...Ama, yarın günlerden pazar. Bu, benim gibi iyi bir Hristiyanın işini bırakıp, hele kuvvetle gelişen Rus meselesi üzerinde sana daha genişçe bilgi vermeliğime elverecektir." (age, 26 Ma. 1870)

Savaş yüzünden kimi mektupları iki üç satırcıkta kalıyor; aralıklaşıyordu.

"Uzun susuşumu izah edersin. Şu harp General Council'in foreign correspondents (dış muhaberatçılarından) büyük kısmını Fransa'ya çekti. Hemen bütün milletlerarası yazışmalara yetişmek zorunda kaldım. Bu da ufak iş değil." (age, 13 Ar. 1870)

Bütün bir mektup:

"Aziz Venceslas

Adresim aşağıda. International work (milletlerarası iş) öylesine vaktimi alıyor ki sabahın üçünden önce hiçbir gece yatmıyorum. Obstinate (inatçı) susuşumun özü bu.

Senin Karl Marks

"Madam la Kontes'e ve Franzchen'e en içten selamlar."

"Susuşunu cidden garip buluyorum. Göndermiş olduğum birçok matbuaların eline geçmemiş olmasını kavrayamadım. Yok, sustuğumdan ötürü, eski göze göz, dişe diş usulüyle beni cezalandırmaya kalkışmak çılgınlık olur. Düşün ki azizim, gün 48 saat olsaydı, gene, aylardan beridir günlük işlerimi bitirmiş olmayacaktım." (age, 27 Tem. 1871).

Marks'ı ilgilendiren ölüm değil, işti:

"Mektuplarını (içinde aziz; eşinin ve Franzchen'in birkaç dostça satırları da var), "Mayer"i (polisiye sosyalist, faiseur [entirikacı], edebiyat hinoğluhını), Frankfurter'den küpürleri vb. ile en sonra Madam Tenge'nin bir mektubunu aldım.

"Durumuma karşı göstermiş olduğunuz dostluk payından dolayı gerek sana, gerek seninkilere ve gerekse Madam Tenge'ye olağanüstü minnetliyim. Ancak sen, ihmalimi sarsak sıhhatimden başka sebeplere bağlarsan bana karşı haksızlık etmiş olursun. Hastalığımın geri tepmeleri boyuna çalışmalarımı duraklamalara uğrattıyor, sonra yitirilmiş zamanı yakalamaya beni kışkırtarak, - mektuplar da içinde olmak üzere- her türlü mecburiyetleri bana ihmal ettiriyor; bu ikide bir hastalık tepmeleri en sonunda karakterimi de ekşiterek beni her ne olursa olsun herhangi bir şey yapmaya elverişsiz kılıyor.

"Harrogate'ten dönüşümde, D'abord (ilkin) bir şirpençe (antrax) nöbeti geçirdim, sonra baş ağrılarım ve uykusuzluklarım geri geldi. Nisan ortasından 5 Mayıs'a dek Ramsgate (Seaside)'de kalmaya mecbur oldum. O gün bu gündür epey daha iyiceysem de henüz kendime hiç gelmiş değilim. Uzman doktorum (Manchester'de Dr. Gumpert) beni en kısa zamanda Carlsbad'a göndermek için diyor. Gel, tümüyle hazır olan Fransızca tercüme bitirmem gerek, üstelik orada sana rastlamayı da tercih ederdim.

"Yazmak elimden gelmedikçe, II. cilt için hatırı sayılır malzeme derledim. Ama, Fransızca basım sona ermedikçe ve sıhhatim tümüyle düzelmedikçe o malzemeye son bir el atamam.

"Demek yazı nasıl geçireceğim üzerine hiçbir kararım yok."

7 - YİRMİNCİ YÜZYIL CİHAN SAVAŞLARINI VE DEVRİMLERİNİ ÖNCEDEN GÖRÜŞ

"Almanya'da işçi hareketi çok tatmin edici gidiyor. (Avusturya da öyle). Fransa'da teorik temel eksikliği ve pratik commun sens (sağduyu) pek sırtıyor. İngiltere'de bu sıra yalnız tarımsal hareket ilerlemedi. Sanayi işçileri her şeyden önce bugünkü şeflerinden yakalarını kurtarmalıdır. La Haye kongresinde o heriflerin içyüzlerini açıkladığım vakit, üzerime esmayı sıcratacağımı, kötü ünlülüğü (empopülariteyi), iftiralari, ve ilh.i çekeceğimi pek iyi biliyordum. Ama, öyle şeyler hiçbir zaman beni ilgilendirmemiştir. Çeşitli yerlerde, o gibilerin içyüzlerini açığa vurmakla görevimi yerine getirdiğim anlaşılmaya başlıyor...

"Rusya imparatorunun burada kalması, Londra polisinin iki ayağını bir pabuca soktu; İngiliz hükümeti, Çar ne denli çabucak başından giderse, o denli rahat nefes alacak. Öngörülük edip, Fransız

hükümetine 40 mouchards (hafiye) ısmarladı, başlarında meşhur komiser Bloch bu lunuyor (Ali baba ile kırk haramiler). Buradaki Polonyalılarla Rusları gözaltında tutacaklar (Çar burada kaldıkça). Sözüm yabana buradaki Polonyalıların bir genel af isteyen dilekçeleri, Rus elçiliğinin bir icadıdır. Tersine, Londra'da oturan Polonyalılar, Wroblewski'nin yazıp imza ladiğı, İngilizlere hitap eden ve Hyde Park mitinglerinde bol bol dağıtılan bir çağrı yayınladılar. Hür basın (pek az istisna ile) çanak yalayıcılıkta. Çar bizim our guest (misafirimiz)miş. Gene de her şeye rağmen kamuoyu, Çarlığa Kırım harbinden beri olduğundan kıyaslanamayacak kertede çok daha aşırıca hasımdır ve krallık (İngiliz) ailesi içine bir Rus princesse (prensesinin) girmesi, şüpheleri yatıştıracacağına büsbütün kamçılıdı.

"Olaylar: Paris barış anlaşmasıyla pekiştirilmiş Karadeniz'e dair hükümlerin keyfice ortadan kaldırılması, Ortaasya'da Fütuhât ve kumarbazca hileli oyunlar, ve ilh. John Bull'un (İngiliz tipinin) canını sıkı. Hele Disraeli, yağcı Gladstone'un dış politikasına devam ettikçe, uzun süre iktidarda kalmak için hiçbir şans taşımıyor." (18 Ma. 1874, **Kugelman'a Mektuplar**)

Hasta hasta bütün bunları yazmadan edemeyen Marks, meto-dunun ve görüşünün en tabii sonucu olarak bize, elifi elifine tam 40 yıl önceden, patlayacak Cihan Savaşını, o savaş patlayıncaya dek sürecek kapitalizmin istikrar konağını, ve Birinci Cihan Savaşından hemen sonra yeryüzünü allak bullak edecek "şiddetli halk hareketlerini" (devrimleri, milli kurtuluşları) eliyle tutmuşça şöyle haber verir:

"Bütün diplomasi yapmacıklarına rağmen, un peu plus tôt, un peu plus tard (biraz erken, biraz geç, er veya geç) yeni bir savaşın önüne geçilemeyecektir. Ve o savaş bitmeden önce, şiddetli halk hareketlerine varmak güç olacak, veya hiç değilse bu gibi hareketler mahalli (lokal) ve önemsiz kalacaktır." (age)

Bu satırlar, 1874 yılında 1914 ve 1917 olaylarını açıklamıyor mu?

B) MARKS'IN ARAŞTIRMASI

Marks'ın araştırmırken tuttuğu yol şudur: Olayları ve konuları çok yanlı, bütünü ve derinliği ile ele alıp, önce gerçekliğin ayrıntılarından genel kanunlara çıkar; sonra genel kanunların tarih maddesi içinde uygulanışına iner ve diyalektiği iyice geliştirir.

8 - METAFİZİK İDEALİZM DE MATERİYALİZM DE HOROZ DÖVÜŞÜDÜR

Marks idealist (varlığı düşünceden çıkaran) spekü lasyonlara daha 25 yaşındayken: *"A priori (öncileyinden) fikir inşaatı yapan kafa kuruntularının iki yüzlüce volta vuruşları"* derdi. İdealizme göre *"Tarih gibi hakikat de, madde yığınınından ayrı düşmüş, eterleşmiş, buğulaşmış olduğu için, canlı yaşayan ampirik insana yönelmiyor, 'Gönlün en derinine' yöneliyor, 'sahiden bir şey öğretmek için' be-deni olan kabasaba olan, bir İngiliz mahzeninin dibinde yahut bir Fransız tavanarasının yüksekliklerinde barınan insana doğru ilerlemiyor, kendi ölküleştirilmiş barsakları içinde 'o yandan bu yana gidip geliyor. "Almanya'da gerçek hümanizmanın, spekülative idealizmden ve spiritüalizmden daha tehlikeli düşmanı olamaz. Çünkü spiritüalizm gerçek kişinin yerine 'bilinç'i, yahut'ruh'u geçirip, İncil papası ile birlikte: 'Can veren ruhtur, et hiçbir şeye yaramaz.' tal-kinini veriyor. Kendiliğinden anlaşılıyor ki bu etsiz ruhun spiritüalist kuruntusundan başka hiçbir yerde ruhu yoktur."* (Heil. Famil. c. II, s. 157, 160, 101)

Spekülative idealizmi yere çalan Marks, ondan aşağı kalmayan metafizik materyalizmi de ümüğünden yakalayıp sıkır.

"Geçmişteki her materyalizmin (Feuerbach'ınki de içinde) başlıca yanlış budur: Nesne (Gegenstand), gerçeklik, maddelilik orada ancak bir konu (objekt) yahut kavram (anschauung)dan başka bir şey değildir; yoksa insanın duyulur ve elle tutulur bir faaliyeti gibi,

pratik olarak, sübjektif olmayarak ele alınmaz. O yüzden aktifyan (feal cihet) idealizm elinde, maddeciliğe karşı ve soyut (mücerret) olarak geliştirilmiştir; çünkü idealizm, gerçek, elle tutulur, nasılsa öylece bir faaliyet tanımaz. Demek metafizik maddecilik 'devrimci', pratik-eleştirci' faaliyeti kavramaz."

9 - YALNIZ DEVRİMCİ PRATİK HAKİKATİN ÖLÇÜSÜDÜR

"İnsan düşüncesi objektif (nesnecil) bir bilgiye ulaşır mı ulaşmaz mı? Bunu bilmek teorik (nazari) bir mesele değil, pratik bir meseledir. İnsan hakikati, yani düşüncesinin gerçekliğini, kudretini ve sarıhlığını praxis' (pratik) içinde ispat etmelidir. Praxis'ten soyutlaştırılmış düşüncenin gerçekliği veya gerçeksizliği üzerine düşünülecek ihtilaf sırf skolastik (medresecel) bir çekişmedir.

"Çevre şartlarının ve eğitimin değişmesi üzerine kurulu maddeci teori, unutuyor ki çevre şartlarını insanlar değiştirir ve eğitmenin kendisi de eğitilmelidir. Demek bu teori toplumu iki parçaya bölmeye kalkışıyor. Bu parçalardan birisi toplumun üstüne çıkıyor. Demek çevre şartları ile insan faaliyetinin aynı zamanda değişir olması, ancak bir devrimci praxis' olarak ele alınabilir ve akılcıca anlaşılabilir.

"İnsan denilen varlık tek başına (mücerret) bir kişiye has bir soyutlaştırma (abstraksiyon) değildir. Gerçek olarak insan varlığı denince sosyal münasebetlerin topu birden akla gelir. Demek Feuerbach; 'din duygusu' denilen şeyin kendisinin de sosyal bir ürün olduğunu görmüyor, incelediği tek kişinin, belirli bir toplum biçimine mensup olduğunu görmüyor.

"Bütün sosyal hayat esasında pratiktir. Teoriyi mistisizm (tasavvuf) yollarında şaşırtan bütün esrarlar, akılcıca çözümlerini insan praxis'i içinde ve bu praxis'in zekice kavramlısı içinde bulurlar... Temaşacı [gözlemci] maddeciliğin ulaştığı en yüksek nokta, yani duygululuğu pratik bir faaliyet olarak anlamayan maddecilik, tek başına kişilerin ve işveren toplumunun temaşasıdır... Eski maddeciliğin bakımı işveren toplumdur, yeni maddeciliğin bakımı, insancıl toplum veya sosyalleşmiş insanlık bakımındır... Filozoflar dünyayı çeşitli yordamlarda yorumlamaktan başka bir şey yapmadılar; şimdi önemli olan **dünyayı değiştirmektir.**" (Feuerbach **Üzerine Tezler**, Brüksel, 1845 baharı).

10 - BİLİM İNSANCILDIR VE İNSAN İÇİNDİR

Bu bilim anlayışına göre **bilim için bilim** yapmak "bencillik" in daniskasıdır. Marks'ın en sık söylediği söz, [aslolan] **"İnsanlık için çalışmak"tır.** *"Bilim bencil bir zevk olmamalıdır. Bilim incelemelerine kendilerini vermek şansına kavuşabilenler, bilgilerini insanlık emrine sunmakta birinci gelmelidirler."*

Bilgisini halk hizmetinden esirgeyenleri, en "insancıl" görünen hekimliğin bile sınıf ayırdı gözetiş, onu kahrederdi. 1848 devrinde yaralı işçilere Tıp Fakültesinin bakmayışı üzerine şöyle haykırmaktan kendini alamadı: *"Tıp Fakültesi öğrencilerinin yaralı işçilere bilimin yapacağı yardımı yapmamaları gerekti ha... Demek Louis Philippe veya Bay Marrast uğruna düşülecek yerde, sokağa dökülmek ve orada kendi geçimleri uğruna düşüşmek gibi işitilmedik, tarife sığmaz bir cinayet işlemiş olan fakir fukara için bilim yoktu."* (Haziran savaşçılarının anısına)

11 - ÇOK OKU, ÇOK İNCELE

Marks okumayı sever, okumayı kınardı. W. Liebknecht'e içerleyişi biraz da okumaması ve okuduğunu anlamaması yüzündendi. Gündelik gazetecilikten hiç hoşlanmadığı halde, bilim araştırmalarını günü gününe izlediği mektuplarında sık sık belirir:

"Az önce Dr. F. Moilin'in 1865 yılı Paris'te çıkmış 'Fizyolojik Tıp dersleri'ni okudum. Epey fantazi ve 'inşaat' yapmış. Ama, eski tedaviye karşı da hayli eleştirmeleri var. Bu eseri okumanızı ve fikrinizi bana ayrıntıları ile bildirmenizi isterdim. Size Tremaux'nun 'Bütün Varlıkların Aslı' kitabını da salık veririm. Eser darmadağın bir üslupla, jeoloji yanlışlarıyla dolu olarak ve tarihsel edebi eleştirme yoksunu olarak yazılmış ise de with all that and all that (işin sonunda) Darwin'i geçen bir ilerleme sayılır. (Kugelman'a Mektuplar, 9 Ka. 1866)

Uzmanı güveni vardır. Hastalığı ilerliyor. Birisi arsenikten iyileşmiş. Marks Doktor Kugelman'a soruyor. *"Tıp Gazetesi"nde, Fransız hekimlerinin yapmış oldukları tartışmayı okuduktan sonra arseniğe karşı bazı önyargılarım vardı."* (6 Nisan 1868) Haksız da değil. Arsenik, karaciğer için ağırca zehirdir. Marks'ın hastalığı ise karaciğerle ilgilidir.

Marks yalnız okumaz, okutmaya da çalışırdı.

"Wirchow'a birkaç satır yazmakla, bana büyük yararınız dokundu; Gerçi onun yabancıları bulunduğu bir konuyu okumaya sabrı ve zamanı olacağından şüpheliyim ya; çünkü ben kendim de onun Hücre Patolojisi eserini, yazılış tarzı yüzünden, okumak için neler çektiğimi bilirim." (**Kugelman'a Mektuplar**, 17 Nİ. 1868)

"Marks'ın yalnız uzmanı olduğu ekonomi politik alanında değil; tarih, felsefe ve genel edebiyat konusunda da bilgi derinliğini ve genişliğini hasımları bile kabul etmek zorunda kalmışlardı." (Lafargue)

12 - KAYNAĞA İN (Marks, Lenin'in dilini öğrenir)

"Her fikrin kaynağını bulmak hırsı, Marks'a o zamana dek işitilmemiş birçok adlar buldurdu. Falan ünlü kişinin sanılan fikirler, çok kez filan bilinmez adamca daha önce yazılmış çıkıyordu. Onun için Marks: 'Tarihsel adaleti yerine getiriyorum, herkesin hakkını herkese veriyorum. 'derdi."

"Çalışma metodu Marks'a, eserlerini okuyanların kavrayamayacakları görevler yüklüyordu. Örneğin, Kapital'in İngiliz işçi kanunları üzerine olan yirmi sayfasını yazmak için Marks, anket komisyonları ile İngiliz ve İskoçyalı fabrika müfettişlerinin raporlarını kapsayan bütün bir kütüphaneyi baştan başa gözden geçirmek zorunda kalmıştı. Raporları baştan sona dek okuduğu, kurşun kalemle yaptığı birçok işaretlerden belli oluyordu." "Profesör Beesly derdi ki: İngiltere'nin resmi anketlerini en çok kullanıp dünyaya tanıtmış olan adam Marks'tır. Bu da, 1845'ten önce: **"İngiltere'de Çalışan Sınıfların Durumu"** adındaki eseri için Engels'in mavi kitaplardan ne çok malzeme edindiğini profesör Beesly'nin bilmediğini gösteriyor." (Lafargue) (22)

Bu metodla konusunu işleyen Marks, "Yalnız doğruluğuna güvenmediği bir olay üzerine hiçbir vakit dayanmamakla kalmaz, esaslıca etüd etmediği bir konu üzerinde hiçbir vakit inceleme yapmaya da kalkışmazdı; birçok kez elden geçirip en uygun biçimini bulmadığı hiçbir şeyi yayınlamazdı." (Lafargue).

"En iyi yetkililere dayandırmadığı bir olayı veya rakamı hiçbir zaman öne sürmezdi, ikinci derece ellerden geçme bilgilerle yetinmez, ne pahasına olursa olsun hep bilgilerin kaynak başına dek çıkardı. Örneğin, Marks, bütün Avrupa dillerini okur, Almanca, Fransızca ve İngilizce de yazardı. Rusya'da resmi bir heyet, pek korkunç sonuçlu anketler yaptı. Yayınlaması Çar emriyle yasak edilen bu anketleri

içten dostları Marks'a gönderdiler. Arazi meselesini aslından okumak isteyen Marks, elli yaşına bakmaksızın, altı ayda Puşkinleri, Gogolleri anlayacak kertede Rusça öğrendi." (Lafargue, **"Karl Marks", "Souvenirs personnels"**)

Arkadaşına özür diliyordu. "Yalnız bilimsel etütlerimi değil, fakat Quoad International (İnternasyonalı da) ilgilendiren bir hayli gecikmiş çalışmalarına yetişmem gerektiğini öğrendiğin zaman, uzun susuşumu, hatta bir kerteye dek caniyane susuşumu, kendi kendine izah edeceksin. Ayrıca, Rusça'ya da çalışmam gerekti; çünkü Petersburg'tan bana, Rusya'da işçi sınıfının (of course pe-asants included: tabii köylülerinin de bunun içinde) durumu üzerine bir kitap gönderdiler. Nihayet, sıhhatim hiç de tatmin edici değil." (**Kugelmann'a Mektuplar**, 29 Kas. 1869)

Yayınlayıcı çabuk kitap istiyor. Marks yakınıyor:

"Meissner'in ikinci kitap dolayısıyla ısrarına gelince; yalnız has-talık bütün kış işimi kopuntuya uğratmakla kalmadı, ondan başka Rusça'yı da çapalamaklığım gerekti. Tarım meselesi elden geçirilirken, Rus toprak mülkiyetinin şartlarını kendi kaynaklarından etüd etmek gerekli oldu. Bundan başka, İrlanda tarım meselesi dolayısıyla, İngiliz hükümeti in all countries (bütün memlekette) tarım durumu üzerine bir sıra (çarçabuk sona eren) blue books (mavi kitaplar) yayınladı. Nihayet, entre nous (söz aramızda) il-kin Birinci cildin ikinci defa basılmasını isterdim." (**Kugelmann'a Mektuplar**, 27 Haz. 1870)

13 - SOSYAL KANUNLAR ÜRETİCİ GÜÇLERLE DEĞİŞİR

Hiç de tesadüf sayılmaması gereken bir olay var. Marks bile ona şaşar. "Kapital'i tercüme eden birinci millet Ruslardır." "Bu bir kaderin istihzası oluyor" der. (**Kugelmann'a Mektuplar**, 12 Ekim 1868). Sonraki olaylar, bunun kör tesadüf olmadığını ispat etti. Marks'ın Kapital'e önsöz olarak almaya değer bulduğu ilk eleştirme de, gene o dünyada gericilik kalesi olan Çarlık ülkesindeki dergi oldu. Vyestnik Yevropi yazarı, Marks'ın 1859 yılı Berlin'de çıkan "Kritik der Politischen Oekonomie" eserinin Önsözü vesilesiyle, Marks'ın metodunu şöyle anlatır:

"Marks için yalnız bir şey önemlidir: Fenomenlerin (hadiselerin) kanununu bulmak.. Marks, bu kanunu araştırmayla uğraşır. Hem Marks'a göre, yalnız verili bir zaman süresi içinde gözetlediği olgun

biçimini almış ve bir bağlılık (zusammenhang, rabitalılık) göstermiş hadiseler egemen olan kanun önemli değildir. Ona göre her şeyden önce hadiselerin değişme, gelişme kanunu, yani bir biçimden ötekine, bir bağlılık düzeninden ötekisine geçiş kanunu önemlidir. Marks, o kanunu bir yol keşfetti miydi hemen o kanunun sosyal hayat içindeki sonuçlarını bütün ayrıntılarıyla ispat etmeye bakar. Ondan sonra artık Marks'ı bir tek şey uğraştırır: Halis bilim araştırmasıyla belirli sosyal münasebetler düzeninin kaçınılmazlığını (notwendigkeit), kendisine gidim ve dayanak noktası olan olayları, elden geldiği kadar örselemeksizin gözden geçirmek. Marks, hele şimdiki düzenin kaçınılmazlığını, bir başka düzenin kaçınılmazlığı ile birlikte ispat ederken büsbütün yeterli olur. Bu kaçınılmazlık içinde, insanlar ister inansınlar, ister inanmasınlar, ister bilsinler, ister bilmesinler şimdiki düzen sonraki düzene, önüne geçilmez bir akışla geçip gider. Marks, sosyal hareketi tabiat tarihindeki prose (gidiş) gibi ele alır; o prosenin kanunu, insan dileğinden, bilincinden ve niyetinden yalnız bağımsız olmakla kalmaz, çok kez dilek, bilinç ve niyetlerin tersine yönde belirlenmeye eğgin [yatkın] bulunur. Kültür tarihinde şuur elemanı bu kez ast (madun) bir rol oynayınca, artık kendiliğinden anlaşılabilir ki işlediği madde kültürün ta kendisi olan eleştirme (kritik), herhangi bir bilinç biçimini veya sonucunu kendisine başka herhangi bir şeyden daha az temel edinebilir. Demek, Marks'a idee (fikir) değil, ancak fikir dışındaki görünüm (aeussere erscheinung) gidim noktası hizmetini görebilir. Eleştirme; bir olayı, fikir ile değil, başka olaylarla kıyaslamak ve yüzleştirmekle yetinecektir. Eleştirme için önemi olan şey: Yalnız her iki olayın elden geldiği kadar doğru dürüstçe araştırılmış bulunmasıdır, yalnız birinin ötekisine karşı gerçekten başka bir gelişim anını teşkil etmiş olmasıdır; her şeyden daha önemi olan şey ise, gelişim basamaklarının birbiri ardından geliş, bağlanış ve düzenleniş serileri araştırılırken daha az doğru dürüst davranılmamış olmasıdır. Bununla birlikte, ister şimdiki ister geçmişteki olsun; ekonomik hayatın genel kanunları, tümüyle bir ve aynı olan kanunlardır, denilecek. Marks'ın asıl reddettiği şey de budur. Marks'a göre öyle soyut kanunlar yoktur. Tersine, Marks'a göre, her tarihsel devrenin kendi özel kanunları vardır. Hayat, verili bir gelişim devri içinde çağını geçirip, verili bir konaktan ötekisine geçti miydi başka başka kanunlarla mafsallanmaya başlar. Bir sözle, ekonomik hayat bize

biyolojinin başka alanlarında görülene benzer gelişim basamaklarından birini sunar. Eski ekonomistler, ekonomi kanunlarını fizik ve kimya kanunlarıyla aynı mahiyette sayıyorlardı. Görünüşlerin daha derince incelenimi ispat ediyor ki sosyal organizmalar, bitki ve hayvan organizmaları kadar temellice birbirlerinden başkadırlar. Evet her organizmanın tüm yapısındaki çeşitlilik, bir organizmadaki tek tek organların birbirine uymayışları, bu organların içinde görevlendikleri şartların başkalığı dolayısıyla bir ve aynı olan görünümün (erscheinung) altında birbirlerinden bambaşka kanunlar yatar. Örneğin; Marks, nüfus kanununun her zaman her yerde aynı olduğunu reddeder. Tersine, her gelişim basamağının kendine özel bir kanunu bulunduğunu ispat eder. Üretici güçlerin çeşitli gelişimleri ile hem (üretim) münasebetleri, hem o münasebetleri düzenleyen kanunlar değişir. Marks, bu bakımdan yola çıkarak, kapitalist (işverenci) ekonomi düzenini araştırmak ve aydınlatmak amacını önüne koyar koymaz, her ekonomik yaşantının doğru dürüst araştırılması amacını sıkı bilim yoluyla düsturlaştırır. Böyle bir araştırmanın bilimsel değeri; verili bir sosyal organizma ile onun yerine geçecek başka bir sosyal organizmanın doğuşunu, varoluşunu, gelişimini ve ölüşünü yüksek ölçüde düzenleyecek kendi özel kanunlarının aydınlatılmış olmasında yatar. Olaycası (doğrusu), Marks'ın kitabında bu değer vardır."

Lenin, Marks'ı bu satırlardan okuyabilecekti.

14 - (ENDÜKSİYON + DEDÜKSİYON) (ANALİZ + SENTEZ) DİYALEKTİĞİN MOMENTLERİDİR

Marks, bundan yüzyıl önceki Çarlık Rusyasında, kendi metodunu anlatan bu satırları aldıktan sonra şöyle der:

"Bay yazar, benim gerçek metodum adını verdiği şeyi konu ederken ve benim kişi olarak kullandığım metodu bunca iyi dilekle anlatırken, diyalektik metoddan başka neyi anlatmış oluyor?"

"Ne olursa olsun, (bir yazarın) anlatış yordamı, formel olarak (mutlaka) araştırma yordamından başka olmalıdır. Araştırma (ele alınan) maddeyi ayrıntısı ile benimsemeli, maddenin çeşitli gelişim biçimlerini çözümlemeli, o biçimlerin iç bağıını izlemelidir. Ancak o iş başarıldıktan sonradır ki gerçek hareket, kendisine uygunca anlatılmış bulunabilir. Bu başarıldı mıydı artık o zaman maddenin yaşayışı ülküsel (ideal) olarak aksettirilmiş bulunur, böylece an-

latış, sanki öncileyinden (a priori) inşa ediliyormuş gibi görünür."
(K. M., **Das Kapital**, Nachwort zur zweiten Auflage, XLVII)

"Marks, dahi bir düşünücüde bulunması gereken iki niteliği kendisinde birleştirmişti. Bir nesneyi önce çeşitli elemanlarına ayırmayı ve sonra, bütün ayrıntıları ve çeşitli gelişim biçimleri ile yeniden kurup o nesne içindeki içten ahengi keşfetmeyi biliyordu."
(Lafargue)

Mantıkta, bilimsel araştırmalarda, iki zıt metot anlatılır: Biri DE-DÜKSİYON (istidlal: çevreden merkeze, ayrıntılardan kurallara gelmek); ötekisi ENDÜKSİYON (Bulunmuş kuraldan başlayıp ayrıntılara doğru, merkezden çevreye gitmek: İSTİKRA). Marks, araştırmada dedüksiyon metodunu, anlatışta indüksiyon metodunu kullanarak, bu iki zıt metodu insan çabası için sentezleştirmiş olur. Yalın kat kafalıların anlayamadıkları bu diyalektiktir. "Kapital" eserini, Parisli "Revue positiviste" dergisi "metafizik" bulur; Kiev Üniversitesi'nde ekonomi politik profesörü N. Sieber "Tüm İngiliz okulları gibi dedüktif metotlu" sayar: M. Block (**Journal des economistes**'te, Tem. 1872) "Analitik ruh"lu görür; Petersburg'ta çıkan "**Vyestnik Yevropi**" (1872 Ma.) araştırma metodunu "sıkı realist, gerçekçi", anlatışı "mutluluksuz Alman diyalektiği" olarak belirtir.

15 - DİYALEKTİK ÖZÜN ÇÖZÜLÜP ÖRÜLÜŞÜ

Lafargue, Marks'ın konuları işleyişini, Vico'nun şu sözüyle karşılaştırır: *"Şeyler, ancak Tanrı için cisimdirler, yalnız dışı gören insanlar için ise, birtakım düzeylerden başka bir şey değildirler."*

"Marks, şeyleri Vico'nun Tanrısı gibi kavriyordu. Şeylerin yalnız yüzeylerini görmüyor, ta içlerine işliyor, bütün elemanları birbirlerine karşı etki ve tepkileriyle inceliyor, her birini soyutlaştırırken dahi gelişim tarihleri içinde gözden geçiriyordu. Orada kalmıyor, ondan sonra şeyin kendisinden çevresine geçiyor ve çevrenin şey üzerine yaptığı etkiyi gözetiyordu. Şeyin gelişimini ve en uzak yankılarını izleyerek, ta kaynağına dek çıkıyordu. Marks'a göre şey, çevresiyle münasebeti bulunmayan bir şeyin kendisi değildi; sonsuz hareket halinde karmaşık (kompleks) bir dünya idi. Marks, o dünyanın bütün canlılığını çeşitli etki ve tepkileri içinde ve sonsuz biçim değiştirışı sırasında deyimlendirmek istiyordu." (Lafargue).

"Marks, kendi kişiliğinde, dahice düşüncesinin iki niceliğini (kalitesini) birleştiriyordu. Bir nesneyi çeşitli elemanlarına ayırmayı,

**ENGELS, MARKS ve kızları:
JENNY, LAURA ve ELEANOR
(60 yaşlarına doğru)**

ve sonra aynı nesneyi bütün ayrıntıları içinde ve değişik gelişim biçimleriyle yeniden inşa etmeyi ve o gelişimin içten ahengini keşfetmeyi harika derecesinde biliyordu. Dar görüşlü iktisatçıların ona yüklemeye kalkıştıkları gibi Marks'ı, soyutlaştırmalar üzerine bina kurmuyordu. Çevreleyen ortamdan tariflerini çıkartır çıkartmaz, tariften gerekli mantık sonuçlarını çıkarmak konu olunca, ortamı tümüyle tecrit eden hendesecilerin [geometricilerin] metodunu kullanıyordu. Kapital eserinde, bir tek tarif değil, fakat çıplak göze en az görünür, en gözden kaçıcı nüansları veren en büyük incelikte bir sıra inceleyimler bulunur.

Marks, inşasına şu besbelli olayla başlar: İşverenci (kapitalist) üretim yordamının egemen olduğu toplumlarda zenginlik, ucsuz bucaksız bir mallar birikimi gibi görünür. Bir matematik soyutlaştırma değil, somut bir olay demek olan mal (matah, marchandise) işverenci zenginliğin çekirdeğidir. Marks, o malı eline alır, her yönde evirip çevirerek, içine işleyerek, onun bütün sırlarını birbiri ardından keşfeder. Resmi iktisatçılar ise, katolik dininin esrarından daha çok sayıda ve daha derin olan bu sırlar üzerine en ufak bir fikir edinmemişlerdi. Marks, malı (matahı) bütün yüzleriyle muayene ettikten sonra, döner, bu yol, bir malın değişim (mübadele) sırasında öteki mallarla olan münasebetlerini gözetler. Sonra yeniden malın üretim katmadık ve o üretimin tarihsel şartlarına dek çıkar. Başka başka mal biçimlerini etüd ederek, malın nasıl bir biçimden ötekisine geçtiğini, bir üretim yordamının nasıl ister istemez başka bir üretim yordamını ürettiğini gösterir. Böylece, hadiselerin mantıkça gelişim serisi öylesine mükemmel bir güzel sanatla temsil edilir ki gören neredeyse: Marks o seriyi icat etmiş sanır. Oysa, bütün gelişim serisi, gerçekliğin içinden çekilip çıkarılmış olup, malın diyalektik hareketinden başka bir şey değildir." (Lafargue, 120, 121)

C) MARKS'IN DÜŞÜNÜŞÜ VE YAZIŞI

16 - MARKS'IN YAZIŞI VE ANLATIŞI

Marks'ın yazışı gibi, yazısının okunuşu da güçlü. Engels, Kapital'in ikinci cildini Marks'ın notlarından çıkarırken uğradığı güçlükler arasında: "En sonra, Marks'ın kendisinin de çok kez okuyamadığı meşhur yazısı"nı (**Das Kapital**, C. II, Önsöz) dahi hatırlatır. O çetrefil yazısı yüzünden, Marks, Londra'da aç kalınca bir şimendifer müstahdemliğine bile layık görülmediğini acı acı anlatır.

Marks, yazışta gececiydi:

"İyice hakkınız var. Benden öcünü alan "rejime aykırılık"larımdır. Ama, ne yapayım ki ben gece işine çok alışığım. Gündüz okur, gece yazarım." (**Kugelmann'a Mektuplar**, 6 Nİ. 1866)

Çalışmada ve dinlenmede Aristotalis gibi, -söz yerinde ise,- "peripatetisyen" (gezer yürür) idi.

"Denilebilir ki Marks odasında yürüyerek çalışıyordu.'Kapıdan pencereye dek geçtiği yer halıyı ipliğine dek aşındırarak ayak izlerini çizmişti ve bu iz çayırın ortasına açılmış bir patika gibi göze çarpıyordu.' Ancak, yürürken kafasında hazırladığı şeyi yazmak üzere bir an için otururdu. Yürürken, ve konuşma daha ilginç bir çığıra girince durarak çene çalmayı pek severdi.

"Yıllarca süre Hamptead Heath'te yaptığı gezintilere birlikte gitmiştim. İktisat öğrenimimi ve bilgimi çayırılar arasında yaptığımız bu gezintilerle edindim. Ben farkına bile varmadan, o Kapital'in birinci cildini yazdıkça bana da anlatırdı. Her seferinde eve döner dönmez işittiklerimi hemen not etmek adetimdi. Başlangıçta o derin ve karmaşalı düşünceyi izleyebilmem pek güç oluyordu. Yazık ki o değerli notları yitirdim. Paris Komününden sonra polis Bordeaux ve Paris'teki kağıtlarımı ele geçirerek yaktı. Hele en çok esef ettiğim şey, bir akşam, Marks'ın bana o kendisine özel söz

geliştirme zenginliği ile, insan toplumunun gelişimi üzerine kurduğu dahice teorisini anlatışını yazdığım notların kaybı oldu. Teorisini Marks anlatırken gözlerim önünde sanki bir perde yırtılmıştı. Hayatımda ilk defa, cihan tarihinin mantığını ve ilk bakışta ne denli çelişik olan insan toplumu ve düşüncesi gösterilerinin sebeplerini dupduruca anladım. Gözlerim ışıktan kamaşıp görmez gibi olmuştu ve ben bu izlenimi yıllarca üzerimden atamadım. Marks'ın en dahice teorisi ve şüphesiz insan beyninden çıkmış ve çıkacak teorilerin en dahicesi olan bu nazariyeyi, kendi cılız araçlarımla önlerinde açıkladığım vakit Madrit sosyalistleri de aynı izlenimi almışlardı.

"Marks'ın beyni tarihten ve tabiat bilimlerinden alınmış işitil-medik sayıda olaylarla silahlanmıştı. Bütün o olay silahları uzun bir zihin emeği süresinde yığılmıştı. Ve Marks onları hayran oluncak bir güçle kullanmayı biliyordu. O, hangi konuda olursa olsun sorguya çekilebilirdi. Temenni edilenin en iyisi olan karşılık, hem de her zaman genel ölçüde derin felsefe düşünceleriyle birleşik olarak almıyordu.

"Ben Marks'la birlik çalıştım. Onun söylediklerini kaleme alan bir katipten başka bir şey değildim. Gene de çok kez, onun düşünüş ve yazış yordamını gözetme fırsatını buldum. Emek, onun için hem güçlü, hem kolaydı. Kolaydı çünkü incelencek konuyla ilgili olaylar ve fikirler, Marks'ın zihnine ansızın yığınla geliveriyordu; güçlü çünkü, özellikle o bolluk, fikirlerinin tümünden anlatılmasını engelliyordu." (Lafargue, 117, 118)

17 - MARKS'IN ÇOK YANLI YARATIŞI

"Marks'ın eşsiz bir şairlik muhayyilesi [hayal gücü] vardı. İlk edebi eserleri şiirler oldu. Marks'ın hanımı kocasının gençlik eserlerini özenle saklıyordu ama kimseciklere göstermezdi. Marks'ın ana babası, oğulları için bir edebiyatçı veya profesör mesleğini hayal etmişlerdi. Onların kanılarına kalırsa, oğulları sosyalist tahrikatına [ajitasyonuna] kendisini kaptırmakla ve o zamanlar Almanya'da pek az değer verilen ekonomi politikası uğraşma konusu yapmakla alınyazısını alçaltmıştı. Marks, kızlarına Grakküsler (Romada büyük toprak ağalarına karşı fakir halk topraklarını koruma kanunları çıkardıkları için öldürülen iki kardeş) üzerine bir dram yazmayı vaat etmişti. Yazık ki sözünü yerine getiremedi.

"Sınıf Güreşinin Gazisi" adı verilen Marks'ın, antika dünyadaki sınıf güreşinin o yaman ve muazzam epizodunu nasıl işleyeceği ilgi çekici olurdu. Daha birçok şey arasında, bir mantık ile bir felsefe tarihi yazmaya niyetlenmişti. Felsefe tarihi onun gençlik etütlerinin gözağrısıydı. Marks'ın, edebi projelerini yürürlüğe geçirip, beyni içindeki hazinelerden bir bölümünü dünyaya verebilmesi için yüzyıl yaşaması gerekirdi." (Lafargue, 134)

Marks yazacak çok şeyi olduğu için, çok az şey yazabildi.

"Marks'ın beyni pupa yelken bir gemi gibiydi. Düşünce okyanusunun hangi yönüne olursa olsun her zaman yola çıkmaya hazırdı. Gerçi Kapital olağanüstü gürbüzlükte ve zenginlikte bir zekâyı açığa vurur; bence ve onu yakından tanımış olan herkes için de ne Kapital ne öteki eserlerinden başka hiçbirisi onun dehasının ve biliminin bütün derinliğini göstermez. Marks, eserlerinin pek aşırıca üstünde idi." (Lafargue, 118)

Marks, içindeki kıyameti, aklına geldiği gibi yazmakla azıcık boşaltırdı. Ama bu gelişigüzel cömertliği (hovardallığı demeyelim) ancak mektuplarına saklardı. Dostlarına yazdığı her cümle ta içten kopma bir doğuştu. Öylesine ki her satırında ansızın Fransızca bir atasözü, İngilizce bir söz pelesengi fıskırırverir. Bu üsluba, henüz yayınlamayacağı notlarında da rastlanır. Kapital'in son cildini temize çeken Engels'e göre el yazmaları: "Marks'ın kitaplardan çıkardığı fıkralar için kullandığı dille yazılmıştı. İhmalci üslup, alışılmış veya kabaca alaycı deyimler ve sözgelimleri, İngilizce ve Fransızca teknik terimler... Yazar düşüncelerine hep ruhunda alıverdikleri biçimi veriyordu." (**Das Kapital**, c. III, Önsöz)

18 - BİLİM: SİLAHTIR - EDEBİYAT: OYUNCAK

Bu düşünce tufanlarını "basım kılığına büründürmek"e gelince, iş tersine dönüyor; düşünce cömertliği, tümüyle bir yazma pintiliğine dönüveriyor. Boğazı sıkılsa Marks, dörtbaşı mamur bir duruma getirmedikçe ortaya satır çıkarmamaya çalışıyordu. Deha acziyle güzelleşir. Marks, çizdiği tarih levhası ile gelmiş gelecek çağları insanlığa ilk aydınlatan oldu. Kendisine kalırsa, o eseri önünde çıldıracak gibi olan Balzac'ın ressamı gibiydi:

"Flaubert ve Goncourt edebiyat okulunun yazarları, gerçekliği verebilmekteki güçlükten yanar yakılırlar. Oysa, onların yazmak istedikleri şey, Vico'nun düzey (satır) dediği, şeylerin üzerlerinde

bıraktığı izlenimdir. Gerçekçi edebiyatçıların emeği, Marks'ın emeği ile karşılaştırılınca, çocuk oyuncağından başka bir şey değildir. Gerçekliği yakalamak için olağanüstü bir zihin güresi (kudreti) gerekiyordu, aynı gerçekliği tarif etmek için ise, daha az olağanüstü olmayan bir güzelsanat gerekiyordu. Marks, hiçbir zaman eserinden memnun değildi, her gün eserinde bir şeyi değiştiriyordu. Ve boyuna, kafasında tasarladığına nispetle anlatışının eksik ve alt kaldığını düşünüyordu. Zola'nın utanç verince intihal ettiği, Balzac'ın, bir psikolojik etüdü vardır: 'Le Chef-d'oeuvre inconnu' (Bilinmemiş şaheser), Marks'ın üzerinde derin bir izlenim uyandırdı. Çünkü, o eserde anlatılan şey, Marks'ın kendi duyduklarıydı. Orada görülen ressam, kafası içinde aksettirdiği şeyleri verebilmek ihtiyacıyla öyle bir işkence altında kıvrılır ki karşısındaki levhaya bitmez tükenmez rötuşlar vura vura en sonunda yaptığı resim hiçbir biçimi olmayan renkler yığınınından ibaret kalır; öyleyken, ressamın perdelenmiş gözlerinde bu levha gerçekliğin en tam tasviri olur." (Lafargue, 119)

Marks bu duygularını Kapital eseri basılmaya başladığı zaman son kertesine vardırdı. O, kendi yazdıklarını basılmış kılığa gördükçe tedirgin oldu. Bereket Engels onu yatıştırdı.

"Bugün müsveddelerin 14. formasını gönderdim. Engels'in yanında iken bir sürü müsvedde daha aldım. Engels bu işten olağanüstü tatmin edilmiş göründü. Eseri, 2. ve 3. formlar bir yana bırakılırsa, pek kolay anlaşılabilir gibi yazılmış buldu. Onun yargısı beni yatıştırdı. Çünkü, eserlerim bir yol basıldılar mıydı ilk bakışta beni pek fena tiksindiriyor." (**Kugelman'a Mektuplar**, 10 Haz. 1867)

Onun için, Marks herhangi bir kimsece övüldüğünü duydu mu elinde olmayan bir ürperti ile bayağı rahatsız olurdu. "Jacobi ile olan mektuplaşmaları esas olarak onaylıyorum. Yalnız, faaliyetim üzerine yapılan övgüler, beni absolutement (mutlak surette, kesin) şoke etti. Övmek istedin mi bil ki est Modus in rebus (her şeyin bir ölçüsü vardır.)" (**Kugelman'a Mektuplar**, 17 Şubat 1870)

Kendi yazdığını kendisi beğeninceye değin ise, hayli vakit geçirdi. O zaman, koca Marks, üç beş sözcüğü bir araya getirememiş beceriksiz çocuklar gibi kanter dökerken, en sadık yoldaşlardan bir güzel papara yerdı. Engels'le birlikte ilk "Manifest"i yazmakta gecikince Lig'den şu ihtarı Marks aldı:

"Merkez Komitesi Marks yurttaşı şunu bildirmeye Brüksel Komitesini memur eder: Eğer Marks yurttaş, son Kongrede yazmayı üzerine aldığı 'Sosyalist Partisinin Manifest'ini, içinde bulunduğumuz yılın 1 Şubat Salı gününden önce ulaştırmazsa, kendisine karşı bundan böyle gereken tedbirler alınacaktır. Marks yurttaş bu işi başaramayacaksa, Merkez Komitesi, Marks emrine verilmiş bulunan belgelerin geri gönderilmesini talep eder.

Merkez Komitesi buyruktusuyla ve adına
Schapper, Bauer, Moll."

19 - KAPİTALİN YAZILIŞ İŞKENCESİ

Kapital eserinin yazılışını Marks, 1862 yılı bitmiş 30 kadar forma sayıyor, adını da yeni koyuyordu. Marks, o zamana dek bir tek eser yazmak niyetindeydi: **"Ekonomi Politiğin Eleştirimi..."** 1857 de bitirilip, 1858'de güçlkle basılan kitap, o eserin bir "einleitung"u (girişi) idi. Girişten yıllarca sonra asıl eserin kendisine sıra gelince, başka, daha kısa bir ad bulmak gerekmiştir.

"Mektubunuzdan **'Ekonomi Politiğin Eleştirimi'** adlı eserime karşı, sizin ve dostlarınızın o denli güçlü bir ilgi gösterdiğinizi öğrenmek, beni pek mutlu kıldı. İkinci bölüm de en sonra bitmiştir. Geriye ancak basılması için yeniden kopya edilmesi kalmıştır. Hemen hemen 30 forma tutacak. Bu eser, ilk basılan kitabın ("Einleitung" demek istiyor, H.K.) devamlı olmakla birlikte, ayrı bir bütündür ve Kapital adını taşıyacak, yalnız ikinci adı (soustitre) **'Ekonomi Politiğin Eleştirimi'** olacaktır. Doğrusu da, çıkacak eserde yalnız birinci bölümün 3. faslını teşkil eden konu: Genel olarak kapital (sermaye) konusu bulunacaktır. Demek, bu kitapta sermayelerin rekabetini ve krediyi ele almayacağım. Özetlersek, bu ciltte ancak İngilizlerin The principles of political economy dedikleri konu bulunacaktır. Buna, birinci bölüm de katılınca, eserde meselenin özünün özü bulunacaktır. Belki başka başka siyasi biçimlerin, başka başka toplum ekonomisi yapılarıyla olan münasebeti istisna edilirse, konuda ondan sonrasının geliştirilmesi, başkaları tarafından, benim yayınlamış olduklarıma dayanarak kolayca iyi bir sonuca ulaştırılabilecektir." (**Kugelman'a Mektuplar**, 28 Aralık 1862)

"İlk 'Einleitung' çıkalı beş yıl neden geçti? Marks, gecikme sebeplerini sayıyor: '1860 yılı, Vogt rezaleti bana büyük zaman kay-

bettirdi.' 1861 yılı 'Amerikan sivil savaşı bana başlıca gelir kaynağımı, New-York Tribüne (gazetesindeki yazarlığı) kaybettirdi'. O yüzden, şimendüfer müstahdemliği arandı. 'Hüsnühat' (güzelyazı) bozukluğundan o dahi bulunamadı. Görüyorsunuz ki teorik çalışmalar için gereken zaman ve huzur azdı. Görünüşe bakılırsa, aynı sebepler, eserimi, son bir elden geçirmem için isteyebileceğim zamandan fazla geciktirecektir." (age)

Gecikmenin öteki sebepleri? O zamanki Almanya tıpkı bu günkü Türkiye'dir. Yeni bir buluşu kim okur, kim dinler? Halk yığını mı? Ne Marks'ta buluşunu en basit okurun kavrayabileceği kertede geniş açıklama imkanı var, (o iş onlarca ciltte basılmak ister), ne halk yığınlarında gerçek bilim buluşlarını izleyecek kafa bırakılmıştır.

"Şüphesiz 1. kitapta anlatış yordamı yığın için pek az kavranılabilir oldu. Bunun sebebi bir yandan konunun soyut (mücerret) mahiyeti, kendime çizdiğim yazma çerçevesinin darlığı, ve eserin kendi amacı idi. Şimdiki ikinci bölüm daha kolayca anlaşılabilir. Çünkü, daha elle tutulur (konkret) münasebetleri gözden geçirir. Bir bilimi ihtilale vermek girişkinlikleri halk kalabalığı için hiçbir vakit kavranılır şey olamaz. Ama, bilimin temeli bir yol atıldıktan sonra, vülgarizasyon (halkın anlayacağı dile çevirme) kolay olur. Daha kasırgalı bir devir gelir, bu gibi konuların halk dilince anlatılışı için gereken yeni renkler ve mürekkepler seçilebilir." (age)

Marks'ı asıl tedirgin eden gecikme sebepleri çoktu.

Marks, 1862 Aralık ayı sonunda umuyordu: "El yazısı temize çekilir çekilmez -buna 1862 baharında başlayacağım- eseri kendim Almanya'ya getireceğim. Çünkü, yayınevi sahipleriyle yüzyüze konuşulursa işi bitirmek daha uygun olur." (age)

Fakat, o kargacık, burgacık müsveddeler, temize çekildikçe büyüyorlardı. Marks'ın 30 forma saydığı Kapital bir yıl geçmeden iki katına çıkmıştı:

"Umarım, önümüzdeki yıl Kapital üzerine yazdığım kitap -60 forma- en sonra basıma hazır olacaktır." (**Kugelman'a Mektuplar**, 29 Kas. 1863).

Nerede o günler? Aradan tam üç kocaman yıl daha geçti. Hastalık ve yoksulluk işkenceleri altında Kapital çocuk, çığ gibi ilerledikçe büyüyordu:

"Gelecek ay ilk formları Meissner'e göndereceğim, ve geri kalanları kendi elimle Hamburg'a getireceğim güne dek forma gön-

dermekten geri kalmayacağım. O zaman sizi muhakkak görmeye gelirim.

"Durumum -beden ve sivil serüvenlerim hiç yakamı bırakmıyor- yüzünden ilkin 1. cilt çıkacak, önce tasarlamış olduğum gibi iki cilt birden çıkmayacak. Ayrıca, öyle anlaşıyor ki eser üç cilt tutacak.

"Gerçekte tümüyle eser şöyle bölümleniyor:

"Kitap I. Sermayenin Üretim Prosesi

"Kitap II. Sermayenin Dolaşım (Tedavül) Prosesi

"Kitap III. Prosenin Topyekun biçimleri

"Kitap IV. Teorinin Tarihine Vergi (Contribution)

"Birinci cilde ilk iki kitap girer.

"Üçüncü kitap, Cilt II'yi, ve dördüncü kitap Cilt III'ü dolduracaktır, sanırım."

"Birinci kitapta, işe ab ovo (yumurtadan) başlamayı, yani mal (matah) ve para üzerine olan bir fasılda, yayıncı Duncker'de çıkmış olan ilk yazımı özetlemek lüzumunu duydum. Bunu gerekli buldum, yalnız daha tamam olmak için değil, fakat hatta iyi kafalar bile konuyu gereği gibi anlamıyorlar da ondan. Anlamadıklarına göre, demek birinci anlatışmda, hele malın tahlilinde kusurlu bir yan olacak. Örneğin Lassalle, yazdığı **"Sermaye ve Emek"** eserinde, anlattıklarımın 'manevizübdesini'[özünü, çekirdeğini] vermeye çalışırken, koskocaman kaba yanlışlara düşüyor ki emeklerimi hiç sıkılmadan kendisine mal ettikçe boyuna başına gelen de başka bir şey olmuyor. Öylesine ki adam, benim iyice tahkik etmeden hatırımda kaldığı gibi andığım şeylerle düştüğüm edebi - tarihi "yanlışlar"ımı bile olduğu gibi kopya edince, büsbütün komikleşiyor. Yazacağım Giriş bölümünde şunun "intihalciliği" [aşırı macılığı] üzerine birkaç söz düşürsem mi diye, kendi kendime soruyorum. Lassalle papağanlarının bana karşı takındıkları utanmazca davranış, bunu yapmamı haklı çıkarsa gerek."
(Kugelman'a Mektuplar, 13 Ekim 1866)

Gerçek bilim emeği böyle doğuyor. Düşmanların susma kum pasları, dostların vurgun maskaralıkları onu geciktirdikçe ölmezleştiriyor. Marks'a, birkaç yıllık ömründe tanınmayı çok görenler, yaptıkları gülünç küçüklüklerle insanı ebedileştiriyorlar. Bu biraz da Marks'ın işine geliyor diyebiliriz. Bütün memeliler, yavrularını doğurur doğurmaz uzun uzun yalarlar. Marks'ta, eserini doğurur

doğuramaz yayınlanmaya vermeyi bir türlü göze alamadan, kendi deyimi ile, her yanından uzun uzun "yalama"nın keyfini çıkarıyor. Binbir sancı ile dünyaya getirdiği kafa yavrusu "artistik bir bütün" olmalıdır. O yanı Kugelmann'a pek açamaz. Fakat yeryüzünde hiçbir şeyi kendisinden ayrı gayrı olmayan eşsiz dostu Engels'ten bu huyunu gizlemez; Engels, kaçınıcı kez, artık şu Kapital'i baskıya göndermesi için direndiği zaman kestirip atar:

"Bütün işi tümüyle önümde bitmiş görmedikçe, hiçbir şey gönderemem. Emeklerimin yetersizlikleri ne olursa olsun, bir meziyetleri varsa o da artistik bir bütün teşkil etmiş olmadıkça hiçbir şeyi hiçbir vakit yayınlamamakla bunu başarabilirim." (**Kugelmann'a Mektuplar**, 31 Tem. 1865)

"Bitirmek", "tümüyle tamamlamak" dünyada hangi gerçek emeğe nasip olmuştur? İnsanın kısa ömrü tükenmedikçe hangi işi doğru anlamıyla "BİTER"? Marks da hiç değilse emeğin kendine göre bir yaratılış bütünlüğünü kurtarmak ister, Yoksa her zaman doğuran tükenecek, doğan daha sonraki kuşaklarda eksiklerini tamamlaya tamamlaya yaşayıp gidecektir.

20 - KAPİTALİN ANLAŞILMA TRAJEDİSİ

Türkiyemizin İnönü devrini Bismark Almanyasına benzetirken, daha çok sosyal yapı paralellikleri gözönüne getirilir. Bismark dönemi 1861'den 1890 yılına dek, 29 yıl sürdü. Bizimki -Allah geçinden versin- yirminci yüzyılın ikinci yarısını dolduruyor. Her şeyimizle, 1860 Almanyasından çok daha gerilere sarılmakta rekor kırıyoruz. Ve insanlarımız, ağılamamak için gülünecek kertede, o zaman ki Alman toplumunun batağında rahatça nasıl yaşıyorlar? Bunu Marks'ın başından geçenler denli elle tutulurca anlatan olamaz. Marks bilim yapıyor. Kime bastıracak? Şaşıyor. Kitap basıldı. Kim okuyacak? Aydın "kalem bezirganları." İyi ama, onlar, kendi ülkelerinde böyle şeyin olamayacağına emindirler. Hem yalnız sağcılar değil, solcular, hatta marksistler bile, elbirliği etmişler, Marks'ın kitaplarını "susuş kumpası" içinde sıkboğaz etmekle görevlidirler. Marks, dostu Kugelmann'a 28 Aralık 1862 günü şöyle yazar:

"Yayınevine gelince, ikinci cildi, her ne pahasına olursa olsun B. Duncker'e vermeyeceğim. Birinci cildin el yazmasını 1858 aralığında aldı, ve ancak 1859 Temmuz veya Ağustosunda yayınladı. Brockhaus'ın işi üzerine alacağına zayıf da olsa bir umudum var.

Bütün şu Alman kalem bezirganlarının (ecrivassiers), işin içinden söverek çıkamayacaklarını sezer sezmez, beni şerefliendirdikleri "susuş kumpası", kitapçılar yanındaki işimi bozuyor; eserlerimin eğiliminden ise, tabii hiç konu açmayalım.

"Kitap Almacada çıkar çıkmaz, Paris'te de Fransızca bir yayınının ele alınması gibi bütün bir şansım var. Kitabı kendimin Fransızcalastırmaklığım için katiyen vaktim yok... çünkü... bir yabancı tasdiknamesi olmadan önce Almanya'da herhangi bir etki beklenebileceğine inanmıyorum. Şüphesiz, birinci kitabın anlatış yordamı, yiğın için pek az elverişlidir.

"İsterdim ki Almanya'da meslekleri erüdisyon (müteahhirlık) [kalemşörlük] yapmak olanlar, hiç değilse hamamın namusunu kurtarmak için (par dessence) eserimi böylesine bütün bütün bilmezlikten gelmesinler. Ondan başka, hiç de yürekler açıcı olmayan bir tecrübe daha kazandım. Almanya'daki parti dostlarımız, uzun zamandan beri bu bilimle uğraşıyorlardı; privatum (özel olarak) yazıyla bana, birinci cilt için şevk ve heyecan patlangıçları gönderiyorlardı; gel, ellerindeki dergilerde bir tenkit olsun, hatta bir ilan olsun yayınlamak için en ufak bir adım atmadılar. Eğer buna "parti takti kası" adı veriliyorsa, onun sırrına eremediğimi itiraf ederim."

Koca Marks'ın düşüncelerini koca Almanya'da en sosyalist geçinenler bile kendilerinin veya babalarının malı gibi harcıyorlardı. En sonra, Kapital çıktı. Kitabın tanıtılması için Engels gibi Kugelmann da kolları sıvadılar. Marks başa gelince, bu çeşit reklâmı çekemiyor. Büyük marifet döktürdüklerini sanan edebiyatçı kalem cambazları mı Marks'ı anlayıp tanıtacaklar.

"Kertbeny'nin adresi: Behrenstrasse 11/3 (3 rakamının ne demek olduğunu, bilmiyorum, belki kattır.)

"Şimdi bir tek sözcük söylememe izin verin; Madem ki siz ve Engels bunda fayda buluyordunuz, o "Kartenlaube'deki reklama ben de razı olmuştum. Ama gene de bütün bütüne karşıydım o işe. Bundan hiçbir şey çıkmaz. Olsa olsa, Keil gibi kişiler ve "Daheim", onların büyük edebiyatçıların veya başkalarının avenesi arasına katılmıyor, onların himayelerine ihtiyaç duyuluyor, yahut, öyle bir şey isteniyor sanabilirler.

"O çeşit şeyleri, yararlı olmaktan çok zararlı, bilim adamının karakterine dokunur buluyorum. Nitekim, örneğin, Meyers Kon-

versations-Leksikon, çoktandır benden yazılı olarak bir biyografi istedi. Onu yalnız göndermemekle kalmadım, mektuba karşılık bile vermedim. Herkes kendi selametini kendi, yordamıyla arar.

"Kertbeny'ye gelince, bu adam tam bir edebiyat hinoğlunu, kendini beğenmişlik ve karışık beyinlilikle dolu uygunsuz birisidir. Onunla ne denli az iş yapılırsa, o denli iyi olur." (**Kugelman'a Mektuplar**, 26 Ekim 1868)

Marks, kitabının yayılmasını mı istemiyor? İstiyor. Yalnız kendilerine süs veren psikastenik yazarların içyüzlerini gözönüne getirince hepsinden öğreniyor. O, kimler için yazmıştı? İşçiler için. İşçiler onun kitabına değer verebilirlerdi. Ve öyle oldu.

"New-York'ta çok iyi iki işçim var: Kunduracı A. Vokt ve maden mühendisi Siegfried Meyer. Her ikisi de vaktiyle Berlin'de bulunmuşlardır. Kitabım üzerine konferans verebilecek bir üçüncü kişi, doğramacı (common working man, bayağı kol ırgadı) Lochner'dir ki 15 yıldan beri Londra'da oturuyor." (**Kugelman'a Mektuplar**, 12 Aralık 1868).

Alman üniversitesi mi? Yaşı benzemesin, tıpkı bizim bugünküler gibi. Marks'ı okurken kahkahayı basmamak elden gelmiyor:

"Bir İngiliz zengini olan Cowel Stepney işçi meselesi ve sosyalizm üzerine Almanca eserler istemiş. Bir dost, karşılık olarak kendisine yazılı bir levha yollamış. Levhayı yazan Bonn ekonomi politik Profesörü Dr. Held'dir. Levhanın kıyılarına döktüğü haşiyeleri [notları], bu kırk ambar mandarinlerin [Çinli bürokrat tabaka] ne denli korkunç kertede dar kafalı bir ruh taşıdıklarını gösteriyor."

Kapital üzerine: "Bu eser, aynı zamanda bugünkü dönem için de pek ilginçtir, çünkü Lassalle'in başlıca düşüncelerini hangi kaynaktan almış bulunduğunu gösteriyor." demiş...

"Ah, tatlı ülke!"

"Bir Alman üniversitesinde ekonomi politik özel doçenti bana yazıyor: Kendisini kesin olarak kanılandırmışım; Gelgelelim, durumu, bütün 'öteki meslekdaşları gibi' kanılarını itiraf etmemek zorunda bırakıyormuş kendisini.

"Şu eksper mandarinlerin ödleklileri, ve öte yandan burjuva ve gerici basının susuş kumpası bana çok ziyan verdiriyor. Meissner'in yazdığına göre, güz fuarında satış iyi olmamış. Masraflarını kapatması için daha 200 thaler gerekiyormuş." (**Kugelman'a Mektuplar**, II Şubat 1869).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Karakter

Marks'ın karakterinde üç büyük eğilim ağır basar.

1- İnsancılık,

2- Yüze vuramamak,

3- Dürüstlük.

Bu üç karakteristiği, üç ayrımda görebiliriz.

A) MARKS'IN İNSANCILLIĞI

"Homo sum.. İnsanım.. insancıl olan hiçbir şey bana yabancı kalamaz!" Marks'ın en sevdiği tiryaki sözü, bu Latince mısraydı. İnsancıl olan hiçbir şeyin Marks'a yabancı kalmadığı her davranışında okunur. Yerine ve adamına göre Marks, kimi kahredici bir belâ, kimi gözyaşartıcı bir şefkattir.

1 - EN ÜRKÜTÜCÜ ADAM

Karl Marks, 19. yıla pek yaraşan o arslan yeleli başı ile, Greklerin ulu Tanrıları baba Zeus gibi, önüne geleni yıldırımlayıverir sanılır. Genel prensip ve dövüşlerinde öyledir. O yüzden üzerine çektiği en ağır saldırıları, düşmandan gelmek şartıyla, şeref bile sayar. Paris Komunası yıllarında Avrupa'yı boş yere kana bulayanlara karşı gökgürültülü bildiriler yağdırmıştı. Karşılaştıklarına filozofça dudak büktü. Dostuna şöyle yazıyordu:

"Biliyorsun, bütün son Paris Devrimi boyunca Versay gazetele-ri tarafından ve onlara yankı veren buradaki gazeteler tarafından "Grand chef de l'Internationale" (Enternasyonalin büyük başı) olarak kamuoyuna ihbar edildim. Bunun üzerine, eline geçmiş olması gereken Adresse (Enternasyonalin Uyarısı) gelip katıldı. Hele o belge, çevrede müthiş bir iblis gürültü patırtısı koparttı. Ve ben, şu anda, Londra'nın en iyi çamura bulanılan ve en kötü tehditlere uğratılan adamı olmak şerefini kazandım. Yirmi yıllık can sıkıcı çoban aşkından (idyle'den) sonra gelen bu hal sahiden daha hayırlısı oldu. Hükümet gazetesi Observetr, beni adli kovuşturmayla yıldır-maya çalışıyor. Hele bir cesaret etsinler!.. Şu hinoğluhinlerle ada-makıllı alay ediyorum." (**Kugelmann'a Mektuplar**, 18 Haziran 1871) Ondan başka Marks, bir doktrin ortaya koymuştu. Önüne gelen burjuva ve küçük burjuva allamesinin yakıştırmaya kaypak-lıklarıyla prensiplerini örseletmeye hiç gelemezdi. O yüzden, ken-

disiyle fikir karşılaşması yapanlar dehşet içinde kalıyorlardı. Onlar prensiplerde çalebice uzlaşma pısrıklılığına alışmışlardı. Marks, yeni bir çağ açıldığını belgeledikçe, İngilizler, kendisini "Kızıl Zılgıt Doktoru" gibi görüyorlardı. Marks'ın hayat yazarı geçinen Karl Schutz, şöyle konuşmaktan kendisini alamaz:

"Marks'ın söylediği şüphesiz cevherli, özlü, mantıklı, duru idi. Ama, ben hayatımda öylesine yukarıdan bakan, öylesine durumuyla insanı yaralayan, öylesine tahammül edilmez adam görmedim. Bir kanı, her ne türlü olursa olsun kendi kanısından ayrıl-verdi miydi, Marks artık o yabancı kanıyı gözden geçirmek şerefine bile çok görüyordu. Birisi ona karşı gelen bir şey söylemeyegör-sün, söyleyeni güç gizleyebildiği bir küçümseyişle karşılıyordu. Marks'ın, nasıl kusuyormuşçasına bir tonla ağzından "BURJUVA" sözcüğünü çıkardığını şimdiki gibi hatırlıyorum. Kendisine karşı bir şey söylemeye kalkışacak olan herkesi "BURJUVA" yerine koyu-yordu. Bu sıfatla damgaladığı hasımını, en içinden çıkılmaz düşün-ce batağına saplanmış, en derin sersemlik mostralığı diye tanımlamış oluyordu. Bunun üzerine artık, bütün benimsediği tasarıları bir sonuca varmıyorsa, durumuyla yaraladığı kimseler onun her doğru gördüğünü yanlış bulmaya başlıyorlarsa, güttüğü davaya dost kazanmak şöyle dursun, hatta ardından yürümeye hazır bulunmaları gereken ruhları bile yanından uzaklaştırıyorsa, buna hiç şaşmamalıdır." (Daniel Halevy: PROUDHON, D'après ses carnet inedit, s. 13, Paris, 1944'ten) Marks bu mudur?

2 - EN CANDAN ARKADAŞ

Marks, "DOĞRU" konuştuğu ve burjuvaya burjuva dediği için, yaşarken bütün bilgiç küçük burjuva akıllılarını çil yavrusu gibi yanından kaçırtmıştı. Ama, ardından kimlerin, ne zaman geleceğini biliyordu. O bilinçle, prensip arkadaşları içinde dünyanın en uslu, en candan ve uysal kişisiydi.

Dr. Lafargue anlatıyor:

"Bilgin kabuğu içinde çarpan insan yüreğini anlamak ve sevmek için, Marks'ı kitaplarını, defterlerini kapatıp, ailesi içinde ve pazar akşamları dostları arasında görmelidir. O anlarda Marks, neşe ve nükte saçan, dünyanın en sevimli arkadaşı olur, gülmeye bayılırdı. İyi bir sözcük, yahut dokunaklı bir takılma işitince, kalın

kaşlarla gölgelenen kara gözleri sevinç ve nükteli alaycılıkla parlardı." İşte bir işçinin tanıklığı:

"Gerçekten üstün her insan gibi Marks da, her türlü kendini beğenmişlikten mutlak olarak soyunmuş, arınmıştı. Her türlü içten çabaya ve bağımsız düşünceye değerlendirci önem veriyordu... Hareket üzerine en basit işçilerin kanılarını öğrenmek için çırpınırdı. Bunun için, sık sık ikindi üstü bize gelir, kendisiyle bir gezinti yaparak her çeşit mesele üzerinde tartışmamız için beni yanına alırdı. Tabii, ben elimden geldiğince onu uzun uzun konuşturmak isterdim. Çünkü, Marks'ın düşüncelerini açışını dinlemek hakikaten bir zevkti. Konuşması beni öylesine hırslı bir heyecanla sarardı ki kendisinden üzülmeye ayrıldım. Öylesine hoş bir arkadaşlığı vardı ki yanına yaklaşanı büyülüyor denilebilirdi. Şakası can yakıcı değildi. Gülüşü, olağanüstü candan yürekten kopardı. Herhangi bir ülkede arkadaşlar zafer kazandılar mı, sevincini en hürce ve gürültülüce açıklayarak, bütün çevresindekileri de birlikte sürüklüyordu... Yayınladığı eserlere karşı tam bir ilgisizlik besliyordu. Yazdıklarından konuşuldukça, bana şöyle derdi: 'Eserlerimi elde etmek istiyorsan Lassalle'e başvur, hepsini o kolleksiyon yaptı. Elimde bir tek nüsha bile yok.' Bu söylediği öylesine doğrudu ki sık sık bize gelir, yanında tek nüshası bulunmayan eserlerinden şunu veya bunu bir süre için iğreti vermemi benden isterdi. Marks'ın eserlerinden büyük kısmı, yığınlar için uzun süre, tamamıyla bilinmez kaldı.' Marks, işçilerle buluşup söyleşmeye büyük önem veriyordu. Daima, kendisiyle açık açık konuşanlarla ve politika konularını böyleleriyle tartışmaya her zaman can atardı... Marks'ı müsahhasız olmakla suçlandıranlar, onun kendisini insanlar emrine nasıl verdiğini, insanları düşüncelerinde yanıldıklarına ikna etmeye nasıl uğraştığını bir görmeliydiler." (F. Lessner)

3 - KIR GEZİLERİ

W. Liebknecht, Marksgilin arkadaşlıklarını andıkça şöyle seslenir:

"Ah, o Hampstead Heat gezilerimiz! Bin yaşına varsam unutamam onları. Hampstead kırı, Primerose vadisinin öte geçesinde uzanır ve Dickens'in Pickwick adlı eseri sayesinde, Londra dışında kalan dünyaca da bilinir. Bugün bile çoğu yerleri meskün olmayan, şurasına burasına dikenli dişbudaklar ve ağaç kümeleri serpilmiş, kır evleri ve minyatür dağlarıyla pitoresk bir yerdir... Oraya sırf

gitmek bile bayram yerine geçiyordu... Koskoca bir dana parçası, Hampstead kırına evcek yapılan gezmelere tahsis edilen geleneksel bir dayanç katığı idi. Londra'da örneği görülmemiş büyüklükte bir pazar zembili, Lenchen tarafından Almanya'daki Treve kasabasından getirilmiş olup, o değerli hazineyi (eti) taşımaya mahsustu. Çay, şeker, kimi de meyva götürülürdü. Peynirle ekmek çayıra satın alınırdı... Hampstead kırında bira da her zaman tedarik edilebilirdi. Yalnız kısa bir süre yasak edildi. Asilzade ikiyüzlüler, kendi evlerine ve klüplerine dünyanın ispirotolu içkilerini boca edip, yılda Allah'ın her günü düşün, bayram ederlerken, pazar günleri bira satışını yasak ettirmeye kalkıştılar. Bu yasakla, 'ayak takımını' erdemlik ve iyi ahlak yoluna iteleyeceklerine inanıyorlardı. Bereket Londra halkı karın meselesinde hiç şakaya gelmez. Kanunun Meclise sunulduğu haftanın ertesi, yüzbinlerce ahali Hyde Park'ta toplanarak, orada atla, arabayla caka satan erkekli dişili asilzadelere öyle alaylı ve müthiş bir: GO TO CHURCH! (Kilisenize gidin!) ihtarı savurmaya başladı ki erdemli ve atlı baylarla dilber bayanların ödleri koptu! Daha ertesi hafta, artık dörtte bir milyon değil, yarım milyon ses hep birden GO TO CHURCH! çığlıklarını bastı ki can dayanmaz.

"Biz (Almanyalı) sürgünler de, bütün gücümüzle bu "Papazlık ihtilali"ni destekledik ve o gibi durumlarda pek kolayca fitili alan Marks, az kalsın, polis memuru tarafından karakola gönderileyazdı; bereket, biranın gerekli bir şey olduğu üzerine Marks'ın çektiği ateşli söylevler, babacan kanun koruyucusunu yumuşattıydı.

"Hayat ne denli mutlu olsa, gene de eğlence aranıyor. Kırdan, gazete okuma ve konuşmalarımızdan sonra koşular, güreş, kaydırak taşı sektirme ve daha başka oyunlar girila giderdi. Bir gün, üzeri meyveye salkım saçak olmuş, bir kestane ağacına rastlamaz mıyız? İçimizden birisi, 'haydi bakalım çocuklar, kim daha çok kestane düşürecek?' diye haykırdı. Yaşa, hurra sesleriyle herkes işe girişti.

"Mohr" (Mağribi, Marks), kudurganlıkta kimseden aşağı kalmıyor idiye de, ne yazık ki kestane düşürmekte bir türlü başarı gösteremiyordu. Gene de herkes kadar yorulmak bilmez davrandı. En son kestane vahşi zafer çığlıkları ortasında yere düşünceye değin bombardıman dinmedi. Marks, tam sekiz gün sağ kolunu kımıldatmadı. Kendi hesabıma ben, daha iyi durumda olmadım.

"Dönüşte, yol boyunca, alışıldığı üzere şarkılar ayyuka çıkardı. Çoğu duygusal halk havaları pek seyrek olarak siyasi marşlar söy-

ieniyordu. Arada, -sırf hakikattir bu söylediğim- yurtsever havaları hiç unutmazdık: 'Ey Strazburg, Strasburg, büyüleyici Kent!' marşı özellikle tutulanlardandı." (W. Liebknecht).

4 - SOKAK FENERLERİNİ TAŞLAYIŞ

"Bir arada bulunulduğu zaman Marks, hiçbir vakit teorisyen, büyük bilgin, büyük adam çalımını takınmazdı. Şendi, konuşkandı, pârıl pârıl zekâ kıvılcımları saçar, hatta Engels, yahut başka bir dostu onu, Alman üniversitelileri yordamında bir "bira seferberliği" yapmaya kandırdı mıydı, boyuna felekten birkaçamak çalmaya hazır olurdu.

"Bir seferinde Erger Bauer (Kutsal Familya adlı eserle kendilerine saldıran Bauer kardeşlerden biri) ile Marks ve (gelecekteki Alman Sosyal Demokrat Lideri) Wilhelm Liebknecht öyle bir turneye çıktılar. Oxford Street ile Hampstead Road arasındaki büyük barlara girip "bir şeyler içmek" ahdini etmişlerdi. İş alabildiğine çetindi, çünkü bu semtte içki yerinden bol bir şey yoktu. Yol üstü giderken, içinde şarkı söylenen bir Old Fellow (Eski Yoldaşlar) klübü önlerine çıktı, içeriye daldılar. Dostça karşılandılar. Derken, yurtseverlik üzerine çıkan bir çekişme yüzünden, üçü de hemen "DAMNED FOREIGNERS" (Mel'un yabancılar) diye sürülerek kapı dışarı edildiler. Besbelli, çakır keyiflilikle, Bauer'i tökezleten bir taş yığınının değin seyirtmeye başladılar. Taşları bulur bulmaz, ansızın gençleşveren üç ahabap çavuşlar, Alman üniversitelilerinin eski bir alışkanlığına uyarak, sokak fenerlerini bombardıman etmeye giriştiler. Dört beş fener tuz buz edilmişti ki -sabahın saat ikisine doğruydu- koparılan gürültü, birkaç polis efendiyi üzerlerine çekti. Üç ahabap, inanılmaz bir çevik adımlılıkla tabanı kaldırdılar ve oraları karış karış iyi bildikleri için, çarçabuk yakayı kurtardılar. İşte, o büyükgönüllü Marks'ın her günlük hali." (J. Diner - Denes, K.M, s. 69)

5 - KARISINI DÖVEN İNGİLİZ

"Marks, bir insanın en ufak beden zayıflığına ve ruh sıkıntısına karşı en canlı sempatiyi, en keskin yürek yanışını duymaktan kendini alamazdı. Ama, karısını döven adamı öldüresiye vura vura yere serse acımazdı. O sıralar, Londra'da karıyı dövmek pek moda idi. O gibi durumlarda, atılğan tabiatı yüzünden kendisini hiç tutamaz ve çoğu hepimizi müşkül duruma sokardı.

"Bir akşam Marks'la, bir omnibüsün koltuklarına oturmuş Hampstead Road'a gidiyorduk. İstasyonda, bir meyhanenin önüne gürültülü bir kalabalığın yığıldığını gördük. İçeriden bir kadın sesi çığlık çığlık bağıırıyordu: Kaatil var! İmdat!...' Marks, arabadan sıçradığı gibi uçu, haydi arkasından ben, onu tutmak istiyordum. Namludan çıkmış kurşun havada yakalanır mı? Göz açıp kapamaya kalmadı, kendimizi toplanmış kalabalığın göbeğinde bulduk, ve açılan insan dalgaları ardımızdan kapanıverdi. Ne oluyor demeye kalmadı, ne olduğu oportadaydı. Sarhoş bir kadın, kendisini eve götürmek isteyen kocasıyla kapışmıştı; direnerek çığlıklar koparıyordu. Çekilip gitmekten iyisi olamazdı. Araya girmek için hiçbir sebep kalmamıştı. Görüp duruyorduk. Gel, doğuşen grup da göreceğini gördü. Barışarak bize döndüler, üzerimize yürüdüler. Kalabalık dersiniz, gittikçe sıkışan çemberini çevremizde kapatarak 'mel'un yabancılara karşı tehdit edici bir tavır takınıyordu. Kızgınlığından çılgına dönmüş bulunan kadın, Marks'ın üzerine sıçrayıp, onu muhteşem sakalından yakalamaya çalışıyordu. Ben kasırgayı yatıştırmaya çalışıyordusam da boşunaydı. Tam zamanında iki gürbüz polis efendi savaş alanında boy gösterip işe karışmamış olsalardı, insanseverce müdahale girişkinliğimiz bize çok pahalıya oturacaktı. Sağ salim bir omnibusa atlayıp evimize döndüğümüze şükrettik. Daha sonraları Marks, böyle başkalarının işine karışmakta daha ihtiyatlı davrandı." (W. Liebknecht, **Marks ve Çocuk**)

6 - MARKS'IN "İTİRAF" LARI

Marks'ın kızlarından Laura ile Jenny, küçüklüklerinde babalarına bir sıra sorular sordular. Kimisi şaka olan karşılıklarından çoğu, Marks'ın iç dünyasını özetler gibidir. Bunları Marks'ın "itirafları" sayanlar oluyor.

En değerlendirdiğiniz meziyet nedir?

İnsanlarda sadelik,
Erkeklerde kuvvet
Kadınlarda zaaf (1)

Sizin ayırdedici karakteriniz nedir?

Amaçta birlik (2)

Sizce mutluluk nedir?

Dövüş

Sizce felaket nedir?

Boyuneğme

Bağışlamaya en eğgin[yatkın]

Birisine kolayca

bulduğunuz kusur nedir?

gösteriliveren güven

Sizi en çok tiksindiren kusur nedir?Kulluk

Zıddınıza giden?

Martin Tupper (3)

Beğendiğiniz uğraşı?

Eski kitapları
kurcalama (4)

Beğendiğiniz şairler?

Shakespeare, Eschyle
Goethe Diderot.

Beğendiğiniz kahramanlar?

Spartaküs, Keppler (5)

Beğendiğiniz kadın kahraman?

Gretchen (5)

Beğendiğiniz çiçek?

Defne (7)

Beğendiğiniz renk?

Al

Beğendiğiniz ad?

Laura, Jenny.

Beğendiğiniz yemek?

Balık (8)

Beğendiğiniz tiryaki sözü?

"İnsancıl olan hiçbir şey
bana yabancı kalmaz."

Beğendiğiniz us?

Her şeyden şüphe (9).

Karşılıkların açıklamaları: (1) O sıralar, Fransız casusluğu para yapan Alman profesörü Vokt, Marks'ın işçi parasını yediği iftirasını yayınca, Marks'ın eşi üzülerək hasta olmuştu. Bu zaafa takılma... (2) Karşılığın aslı "Singleness of purpose": Niyette içtenlik, dilek ve istekleri bir tek amaca yöneltiş... (3) Martin Tupper: 1850 ile 1865 yılları İngilteresinde ansızın sıvrılıp, sonra unutuluveren bir şair. Bayağılıkla başarı kazanmak için, kamuoyu önünde her türlü kulluğu göze alan adam. Şimdi kendini beğendirsın de, sonra ne olursa olsun diyen. Marks eski kitapları karıştırdıkça, birçok adı işitilmedik yazarları ünlendirmiştir... (5) Spartacus: Köle isyancılarının başı. Marks, Spartaküs için Engels'e şunları yazar: *"Bu akşam, dinlenmek için Appien'in Yunanca aslından, Roma'da geçmiş vatandaş harplerini okuyordum... Yazarın çizdiği Spartaküs portresi, adamı antika tarihte rastladıklarımızın en güzel tipi olarak gösteriyor. Büyük bir kaptan (bir Garibaldi değil). Asil bir karakter. Kadim proletaryanın hakiki mümessili."* Kepler: Yıldızların hareket kanunlarını bulan ünlü bilgin, zamanının otoritelerine metelik vermemişti. Marks, Amerikan Ayrılık Savaşı sıralarında aç kalınca şu mısraları yazmıştı: *"Kepler'den daha büyük adam dünyaya gelmedi - Ama, o züğürt öldü - Kepler ruhlara şenlik verdi - Bedenleri ekmeksiz bıraktı..."* (6) Gretchen (Marks'ın karısı. Madeleine: Çörek, meyve, günahlarına tövbe etmiş azize kadın)...

(7) Defnenin aslı Daphne sözcüğü Fransızcada Laura'dır. Marks, en güzel kızı Laura'ya takılıyor, kendisine yaraşan Zafer dalına değil. ... (8) İngilizce sorulan yemek karşılığı "dish" sözcüğüne, Marks kafiyeli olsun diye "fish" (balık) sözcüğünü düşürüyor. Bir taşla iki kuş vuruyor: Pek iştahsız olduğundan salçalı konserve balık yediği ile de şakalaşüyor... (9) Buradaki şüphe septisizm değil, görünüşe aldanmamak, gösterişe kapılmamaktır.

B) YÜZE DURAMAYIŞ

Hazreti Muhammed: *"Yüzüne vuran kul, ümmetimden değildir!"* buyurmuş. O müthiş Marks'ın insancılıktan sonra en göze çarpan yanı, arkadaş canlılığı kadar, yüze vuran, yüze duran kişi olamayışıdır.

7 - ENGELS'İ GAYRETE GETİRİŞ

Engels, düşüncede, yaşamada Marks'ın bir parçasıdır. "Birbirlerinin yalnız içtikleri su ayrı gider" sözü, bu iki insan için bulunmuş olabilir. Engels, daha 1845 yılına değin İngiliz işçi sınıfı üzerine, çeşidinde ilk sayılacak bir inceleme yayınlamıştır. Aradan 24 yıl geçiyor. O zamandan beri İngiliz işçi sınıfının başından geçenleri ikinci bir ciltte Engels yazmaktadır. Marks arkadaşını, bu kitabın basılması için nasıl zorlamalı? Düşünüyor, taşıyor. Kendisi Hannover'de iken, belki Menke adında biri, Marks'ın o sırada çıkan eserini övmüş. Marks bu övgüyü, kendi eseri için değil de, Engels'in eseri için yapılmış gibi göstererek arkadaşını teşvik etmek istiyor. Hazır, Engels Danimarka'dan Almanya'ya gidecek, orada Dr. Kugelman dahi, olayı kendi yazıhanesinde geçmiş gibi Engels'e anlatırsa, iş olacak. Yalnız, Engels hileyi sezerse ayıp. Kugelman'a sıkı sıkı tembihliyor:

*"Engels şu sıra Danimarka'dadır ve bu ay içinde, bir günlüğüne sizi yoklamak isteyecek. Ad vocem (dolayısıyla) bana söylediğinizi elbet hatırlarsınız: Hani sizin Hannover büronuzda birisi vardı (adı Menke olacak), bu adam Duncker yayınevinde çıkmış olan benim eserim üzerine övücü sözler harcamış. Ben o sözleri, Menke bana Engels'in **"İşçi Sınıfının Durumu"**adlı kitabı için övgü yollu söylemiş gibi, Engels'e aktardım. (Aynı maksatla ben o küçük oyunu sonraları birçok kez sahneye koydum). Sebebi: 1845 yılından za-*

manımıza dek gelen ikinci cildin basımını hazırlaması için Engels'i sıkıştırmaktır. Bir tesadüf olur da, istatistikçi ile o konuşma yeniden tazelenirse, sakın bir şey sezdirmeyesiniz!" (11 Mayıs 1869).

8 - TRAŞÇI FRANSIZ, DANIŞAN FİLOZOF

Marks, özel ilişkilerinde, inanılmayacak kadar ince, yumuşak adamdı. Aile, çocuklar, kadın, her şey önünde öylesine yufka yürekli olmasa, işi neydi işçi sınıfı içinde? Halkımızın şaka deyimiyle, Marks tam, düşmanının bile "Kafasını kırar, hatırını kıramazdı." Bu diyalektik ruhunun kendisi de alayına kaçardı. Özel mektuplarında o halini ikide bir olaylarla açıklardı. En yakın dostuna bir mektup yazacak boş vakti olmuyordu. Öyleyken, hiç gereği bulunmayan davetsiz misafir önünde sesini çıkaramazdı. Örnek:

"Bugün size birkaç satır. Çünkü, öylesine uzun bir ara vermeden sonra, tam size yazmaya hazırlanırken, şimdi bir Fransız çıkageldi. Bu adamdan ikide bir yakamı sıyıramıyorum ve posta da saat beş buçukta kalkacak." (**Kugelmann'a Mektuplar**, 26 Mart 1870)

Geveze Fransız: "Kes, birader! İşim var." diyemiyor. Dostuna yakınıyor.

Dietzgen adlı, işçiden yetişmiş bir düşünür, felsefe araştırmalarını ona yollayıp, fikrini soruyor. Marks bir türlü karşılık veremiyor. İki şeyi bekliyor: 1 - Adamın kimliğini anlamak istiyor, 2 - Engels'in o konuda ne düşündüğünü öğrenmek istiyor. Ülküdaşlığın derinliğine bakın. Bir özel mektuba karşılık vermek için bile önce Engels'e danışıyor. Öte yandan da bir insanı cevapsız bırakmış olmanın üzüntüsüyle kıvranıyor, dalgınlıkla adresi de bulamıyor:

"Şimdi, Dietzgen'in yeni adresini yazan mektubu bir türlü bulamıyorum. Son, Petersburg tarihli mektubunda, yerleşmek üzere Ren kıyılarına geleceğini yazıyordu. Vicdanım, - bu çeşit şeylerden insan hiçbir vakit yakasını kurtaramıyor - Dietzgen'i bunca zamandır karşılıksız bıraktığımdan ötürü beni kınıyor. Onun kişiliği üzerine bana biraz bilgi vermeyi vaad etmiştiniz. Yazdığını okur okumaz kendisine hemen cevap veremedim çünkü Engels'in ne diyeceğini öğrenmeye bakıyordum." (**Kugelmann'a Mektuplar**, 5 Kasım 1868).

9- BİSMARK'IN YEĞENİ KIZ

Yüze duramamanın en hoşu, Marks'a can düşmanı olan Prusya ağası Bismark'ın yeğeni kızla Marks'ın saatlerce başbaşa kalışlarıdır. Marks olayı şöyle anlatıyor dostuna:

"Hamburg'tan Londra'ya geçiş, -ilk günün daha sertçe havası bir yana bırakılırsa- tümüyle elverişli oldu diyebilirim. Londra'ya varmazdan birkaç saat önce, askerce yürüyüşü dikkatimi çekmiş bulunan bir Alman hanım kızı, bana Londra'dan hemen o akşam deniz üstünde Weston'a gitmek istediğini, ve bir sürü eşyaları ile bu işin içinden nasıl çıkacağını bilemediğini yanıp yakıldı. İngiltere'de Sabbat (cumartesi din günü) yardımcı ellerin bulunmayışı meseleyi büsbütün çetinleştiriyordu. Hanım kıza, ineceği garı sordum, gösterттіm. Dostları harita üstünde yerini çizmişlerdi. Gar, yolum üstüne düşen North-western Station (kuzey-batı istasyonu) idi. İyi bir kavalye olarak (erkeklik icabı), kendisini o yere bırakmak üzere hizmetimi sunmakta kusur etmedim. Hizmetim kabul olundu. Gelgelelim, düşünmeyi derinleştirince deniz üstünde Weston'un güney-batıda bulunduğu aklıma geldi; benim geçecek olduğum ve hanım kıza işaret edilmiş bulunan gar ise kuzey batıya düşüyordu. Bir de See captain'e (Deniz Kaptanı'na) başvurdum, tamam öyleydi; hanım kızı, Londra'nın kendi gideceğim semtle taban tabana zıt olan bölgesine, bırakacaktım, demek. Ne var ki bir yol söz vermiş bulunuyordum, faire bonne mine â mau-vais jeu (kötü oyuna iyi yüz göstermek) zorunda kaldım. Saat öğleden sonra iki de vardık. Donna errante (sürtük bayanı) dilediği gara götürünce, orada trenin akşam saat 8 den önce kalkmayacağını öğrenmez miyim? So, I was in for it (kısıvrak yakalanmışım). Hyde Park'ta gezinerek, Ice shops (dondurmacı) dükkanlarına uğrayarak, tam altı saatimi "matmazel" uğruna öldürmekliğim gerekti. Ancak o süre içinde öğrendim ki hanım kızın adı Elisabeth von Puttkamer imiş ve kendisi Bismarck'ın yeğeni imiş, şimdilik birkaç haftasını Berlin'de, Bismarkgilde geçirmiş. Belliydi, 'Kahraman ordumuza bol bol iri kıyım şerefli kişiler sunan bu ailenin bütün askerlik yılılığı ve uğuru, kızın her hal ve şanına sinmişti. Okumuş ve şen bir kızdı. Gelgelelim, tırnaklarının ucuna dek asilzade ve 'akla kara' (Prusya'nın bayrak renkleri) idi. Bir kızıl'ın eline düştüğünü öğrenince o da az buz şaşakalmadı. Neyse ki kendisini teselli ettim ve Randevu'muzun kan dökülmeksizin geçeceği, garantisini verdim.

Kızın varacağı yere sağ salım ulaştığını gözümle gördüm. Hele bir düşünün, görüverselerdi, Blind ve öteki bayağı demokratlar için o ne bulunmaz ganimet olurdu. Conspiracy with Bismarck (Bismark'la gizli kapaklı işler yapmışım)!" (Kugelman'a Mektuplar, 10 Haziran 1867)

10 - AKILSIZ DOSTUN ETTİKLERİ

1867 yılının 9-12 Eylül günleri Cenevre'de, o zamanın Milletlerarası Barış Kongresi toplanıyor. Kugelman'da toplantıda bulunmuş. Marks'ın düşüncelerini sormadan anlamadan, dinlemeden kendi malı gibi ortalığa yayan dostlardan Borkheim fırsatı kaçırmaz. Tabii hayli beceriksizce yanından öyle bir nutuk çeker ki dinleyenlerce kopartılan gürültü patırtı ortasında susturulur. Adam hevesli. Toplantıda söylenilmeyen cevherleri alır: "Meme Perle von der Genfer" (Cenevre'deki İncilerim) adıyla bir broşür yapıp yayınlar. Varsın yayınlasın, denecek. İyi ya, bilen bilmeyen, bu "incileri" Marks yazmış yahut yazdırmış sanacak. Nitekim Vokt adlı profesör, Napolyon'dan aldığı casusluk ücretini hak etmek için, başlamıştır bile. Borkheim gerçi Marks'tan aşırma fikirleri sürüm yapıyor. Doğru dürüst aşırma, iyi. Eline yüzüne bulaştırıp kendi ardında Marks'a yuh çektiyor. Marks, Borkheim'in saçmalarını eleştirip reddetse, adam dost geçiniyor. Etmese bir türlü. Eh sonra, gene Dr. Kugelman'ı imda-da yetiştirmek aklına geliyor. Ve yazıyor:

"Size kitabım üzerine konuşmadan önce bir sözcük: Korkarım Borkheim, elinde olmayarak bana pek kötü bir oyun oynayacak. Cenevre söylevini Fransızca, Almanca, İngilizce, Rusça olmak üzere dört dilde bastırmayı gerekli bulmuş. Hatta onu alelacele ve zevksiz sitasyonlarla tıklım tıklım doldurduğu bir de önsözle süslemekte kusur etmemiş. Söz aramızda, partinin yararı bakımından, size açık seçik söyleyeyim: Borkheim faal bir adamdır, hatta "zeki ruhta bir adamdır" bile. Olmaya ki eline kalemi alsın. Felaket başlar! Artık, her türlü sözünü bilme (takt), her türlü zevk ve hatta gerekli hazırlık öğrenimi kendisinde yoktur. Suratını en çığırkan renklerle dövme yaptırarak güzelleştirdiğini sanan vahşiye döner. Paçalarından topuklarına bayağılıklar ve gülünç maskaralıklar akar. İçgüdüğü altında hemen hemen her cümlesi bir kaynana zırlıtısı taşır.

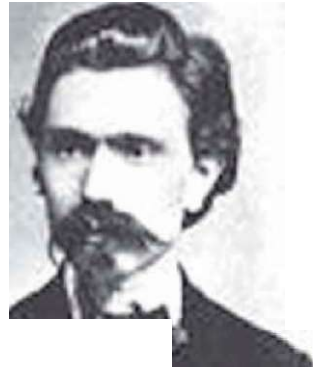
Paul Lafargue
(Laura'nin eşi)

Jenny ve
Charles Longuet

Wilhelm Liebknecht

August Bebel

Bruno Bauer

Pierre Joseph Proudhon

Michael Bakunin

Ferdinand Lassalle

(Marks'a karşı 4 kişi)

"Fena halde kendini beğenmiş bir adam olmasaydı, broşürün yayınlanmasını durdurabilir ve bu söylevin Cenevre'de hiç işitilmemiş olmasından kendisine gelecek mutluluğun ne denli büyük olacağını ve speech (nutkundan) ancak birkaç points (noktanın) anlaşıldığını anlattırırdım. Beri yandan, Borkheim'in Vokt meselesinde yaptığı müdahaleden ötürü kendisine minnettarım, ayrıca da adam kişisel dostumdur. Söylevinde benim özel kavrayışlarımdan tahriflere uğratılarak intihal edilmiş [aşırılmış] kimi cümleler bulunuyor. Böyle bir şey, bana düşmanlarımı sevindirecek bir darbe oluyor. (Daha önce Neue Züricher Zeitung gazetesinde Vokt da bu söylevi benim adımı saklayarak yazdığımı dokundurdu.) Hesapta, kendi kitabıma saldırılmayıp da, bay Borkheimin budalalıklarından ve kişisel saldırılarından sorumlu tutulmak var. Böyle bir şey olursa, Warnebold vs. aracılığıyla, elinizdeki gazetelere kısa makaleler verip, orada bu taktiğin yüzündeki peçesini açarsınız. Borkheim'i hiçbir zaman kırmaksızın, açıkça belirtirsiniz. Yalnız kötü niyet yahut mutlak bir tenkit yoksulluğu, o derece birbirinden apayrı ve bambaşka şeyleri birbirine karıştırabilir. Borkheim, konuşmayı bırakıp da yazmaya başlar başlamaz, kafasında yankılanan fikirlerin yamukluğu ve kargaşalığı, kendiliğinden, bütün basın paçavralarına bekledikleri saldırıya geçme fırsatını verecek ve belki de kendisini benim için ve dolayısıyla da kitabım için zararlı duruma sokabilecektir.

"Gene de, sahiden bir umudum kalıyor; gerçi Borkheim ürünü nü özene bezene ambalajlayıp bütün gazetelerin yazı heyetlerine gönderiyor ya, olur da basın bu işte susarsa, sakın en aucune facon ce silence solennel (o muhteşem susuşu sakın) bozmayın.. Borkheim dostum olmasaydı, çıkar, kendisini herkesin önünde açıkça yalanlardım. Uğratıldığım kalplaştırıcı durum gibi, içine düştüğüm çelişmeyi de anlıyorsunuz. Bir hayli uğraşmalarla işlenmiş bir eser kamuoyuna sunuluyor (belki de ondan daha güç şartlar ortasında yazılmış bir başka eser daha yoktur.) Maksat, Partiyi elden geldiği denli daha yukarılara çıkarmak ve eserin anlatışına dayanarak sosyalizme dahi söyleyecek söz bırakmamaktır; tam o sıra, bir de bakıyorsunuz başında deli miğferi, bileğinde kaynana zırlıtısı, dayanıyorsunuz, bir Parti üyesi, al allah delini, zaptıyla kulunu, yanınıza dek seğırtip geliyor ve şehir meydanında sizi ve hatta Partiyi çürük yumurta ve patatesle başınızdan vurdurabilecek kışkırtmalar yapıyor!" (11 Ekim 1867)

Bu acıklı mektuptan sonra ne oluyor? Anlaşılan Kugelmann taşı gediğine koymuş. Pirelenen Borkheim manyağı Marks'a koşmuş. Marks, nefes nefese Kugelmann'a tembih üstüne tembih geçiyor: "Borkheim, dün bana, abone olduğu Zukunft gazetesindeki makaleyi kimin yazdığını sordu. Ona göre, bu yazı bizden çıkmış olmalıydı, yazının çıktığı nüshayı kendisine yollamışsınız. Ben ona, böyle bir şey bilmediğimi söyledim.

"Note bene (Haşıye [kenar notu, dipnot]): İnsan elindeki kartlarını pek göstermemeli!" (7 aralık 1867).

Aradan 4 ay geçiyor. Borkheim, Kugelmann'a uğrayacak. Baba Marks, suçüstü yakalanacakmış gibi telaşta. Hannoverli dostuna, aman, dikkat, diyor: *"Dolayısıyla: In a few days (birkaç güne dek) sizi yoklayacak. Unutma, kendisiyle olan bütün arkadaşlığıma rağmen, boyuna ihtiyatlı davranırım!"* 6 Nisan 1868)

C) DÜRÜSTLÜK

Marks insana her şeyi bağışlardı. Sahteliğe dayanamazdı. Olanı olduğu gibi görmemek de olduğu gibi görünmemek de onu küplere bindirirdi. Her cinayeti affa yatkındı, başkasının emeğini ve düşüncesini sömürmeyi affedemezdi. Hırsız, maddece ve ruhça aç bırakıldığı için çalar. Başkasının bulduğu düşünceyi aşırıp kendi malıymış gibi satanları, plajyacıları, aşırımacıları hırsızdan aşağı görür ve tiksintiyle haşlardı. Hem "sosyalist" geçin, hem başkalarının emeği üstünde "yaratıcı" gibi kurul. Sömürücülüğün bundan aşağılığı olamazdı.

Onun için, Marks, proleter şair arkadaşı George Weerth'in (1821-56) şu mısrasını mektuplarında anmaktan hoşlanırdı:

*"Şu dünyanın en doyum olmaz aş
Düşmanı caneviden ısırmaktır
Sarakaya alıp yobaz yoldaşı
En ince yerinden tutup kırmaktır"
Yahut:*

*"Ondan güzel bir şey yoktur dünyada:
İnsan düşmanını candan ısıra,
Kaba dostu unutmayıp arada
Alaylıca nazik yerinden vura"*

Ve dediğini yapardı Marks. Anlayan oldu mu?

Herkes okuduğunu ve dinlediğini anladım sanır. Hatta, kendinden başka hiç kimsenin daha iyi anlayamadığına inanır. Dünya böyle insanlarla doludur. Ne yazık ki dinleyip, okuyabilenler sanıldığından çok azdır; hele anlayabilenler, özellikle sosyal konularda ve dünya görüşünde, ağlanacak kertede azdır. Hiç yoktur dememek için Marks'ın en yakın arkadaş ve öğrencilerini gözönüne

getirelim. Onlar, Marks'ı ve Engels'i *"Allah bizi bu Marksistlerden kurtarsın!"* diyecek duruma sokmuşlardır. Olayın sosyal ve tarihsel sebepleri üzerinde durmayalım. Marks'ı en çok içerletenler, ona en çok yaklaşanlar oldu. Bir iki örnek verelim.

11 - İŞÇİ HAREKETİNDE BOCALAYANLAR

Wilhelm Liebknecht (1826 - 1900) yirmi iki yaşında ihtilâlê katıldı. Demokrasi reformları üzerine programıyla tanınmış Struve (1805-70) onun ihtilâl şefiydi. Patlayan 1848 Eylül isyanına, sonra 1849 isyanına karıştı. İsviçre'den İngiltere'ye göçtü. Marks'a yaklaştı. 1860 yılı Bebel'le kurduğu işçi teşkilatı, önce Burjuva Demokratik Birliği'ne, sonra Enternasyonale geçti. 1869 yılı Eisenach kongresi üzerine, Lassalle teşkilâtına karşı Ayzenahçılar adıyla dövuştü. 1867 yılı Lassalle ölünce, onun: Alman İşçileri Genel Topluluğu teşkilatının başına Jean Baptiste Schweitzer geçti ve muhalefette olan Alman liberal burjuvalarına karşı, işçilere hak kopartmak için Kral ve Bismark'la anlaştı. İki taraf da Marks'tan ilham almış görünüyordı. Marks'ın, o zaman açıklamak istemediği görüşleri, Kugelman'a yazdığı mektuplarda beliriyor.

"Almanya'daki şefler kavgası, geri göndermenizi rica edeceğim ilişik mektuptan da hüküm vereceğiniz gibi, bana pek çok bother now (gene kaygılar) veriyor. Bir yanda Schweitzer, kendisini Almanya'nın İşçi İmparatoru olarak takdis etmekliğim için, benim in partibus infidelium (kafir içinde kalmış görevsiz) Papa olduğumu ilan ediyor; ötede Liebknecht, kendisini Schweitzer'in in point of fact (olaylara dayanarak) küçük burjuva demokratik hareketinden ayırtlı bir proletarya (işçi sınıfı) hareketi varolduğunu hatırlamaya mecbur bıraktığını unutuyor." **(Kugelman'a Mektuplar 12 Ekim 1868)**

Lassalle'cılar geniş işçi yığınlarını yanıltıyorlar, Ayzenahçılardan Liebknecht anlayış ktlığı yüzünden beklenen sonucu alamıyordu. Marks, aşağı tükürse sakal, yukarısı bıyık, içlenip duruyordu:

"Dün, Schweitzer'den bir mektup aldım. Bana, hapishaneye döndüğünü ve bir sivil savaşın - kendisiyle Liebknecht arasındaki kavganın - kaçınılmaz olduğunu bildiriyor. Şunu söylemeliyim ki Schweitzer bir noktada, Liebknecht'in kabiliyetsizliği noktasında haklı. Çıkardığı gazete sahiden acınacak şey. Kendi kendime sorup duruyorum: Nasıl oluyor da, tam on beş yıl, bülbüle dil talim

ettirir gibi öğrettiğim bir adam (çünkü Liebknecht okuma bakımından her zaman çok tembeldi) öyle birisi Gesellschaft und Staat (Devlet ve Toplum) gibi yazıları bastırıp yayınlıyabiliyor. Orada "sosyal" sözcüğü (ne yaman lafmış meğer bu sosyal) ikinci derece bir eleman sayılıyor. Liebknecht, güneyli bir Alman olmasaydı ve beni her zaman yaptığı gibi, şefi Gustav Struve ile karıştırmasaydı, onun bu halini kavramak güç olurdu." (Kugelmann'a Mektuplar, 5 aralık 1868).

12 - "GERÇEK POLİTİKACILIĞI"

"MİLLÎ BİRLİK" - Kürsü Sosyalizmi

Alman dilinde Marks yetiştirdiği halde, Alman işçi hareketinde sosyalizm, gününü gün etmekle boyuna karıştırıldı. Çünkü Alman toplumu, bilimsel sosyalizmin anlaşılmasından uzak bir derebeyi artığı düzendi. Ve derebeyi artığı Yunkerler (Alman ağaları) postlarını ve çapullarını sürdürmek için, gerekince işçi sınıfını dahi arabalarına takıyor, "sosyalist de, şeytan da" olmayı biliyorlardı. "Tene-keden" taklit bir Alman burjuvazisi, aynı bukalemunluğa uyuyordu. Schiller'in piyesindeki kahraman Marqui Posa boşuna değildir. Posa, kişi kurnazlığıyla tarihin gidişini değiştireceğini, doğru saydığı düşünceleriyle zalim II. Philippe'i kandıracağını uman tiptir. 19. yüzyıl ortasında, bütün Alman burjuva ve küçük burjuva aydınları, hep o Marki Posa pozundaydılar. Ortalıkta bir kıpırtı duydular mı hepsi birden "ihtilâlcı", hatta "komünist" kesiliyorlardı. Dalga geçti mi, derebeylerin ayaklarına kapanıp, insaflarına sığınıyorlardı. Bu davranışlarına da, yaşı benzemesin, pek "köklü" bir deyim bulmuşlardı: realpolitiker'lik (gerçekçi politikacılık) adım takmışlardı.

Örnekler, Rudolf Schramm (1813 - 82): Önce 1848 - 49 ihtilâline katılan bir yazardır. Prusya Millet Meclisine üye, Berlin Demokrat Klübüne Başkan oldu. İhtilâl ezilince, dışarıya kaçtı. Ve Marks-Engels'e can düşmanı kesildi. Almanya'ya dönüşünde, o düşmanlığı mükafatlandırıldı. Bismark'ın arabasına bindi, "Kadrocu" Yakup Kadri gibi, diplomatlık külâhını başında buldu. Karl Blind (1826-1907): Gene 1848 Bade isyanına katıldı. Daha önce "Alman Kıtlığı ve Alman Hükümdarları" hicviyle ün salmıştı. 1850 yılı Marks'la konuştu. Sonra sosyalizm düşmanı bir Bismarkçı oldu... Miquel (1829-1901): 1848 ihtilâline girdi. 1850'de komünist oldu. 1860'ta liberal milliyetçiliğe döndü. Prusya Maliye Bakanı iken

vergi, belediye, kanal gibi yollardan, Alman kapitalistlerini savunacaktı. Yunkerler (Alman ağaları) ayaklanınca, ona da tövbe etti. Yalnız, Alman aydın ilericilerine, bozum olduğu felsefesini armağan etti: realpolitiker'lik (gerçek politikacılık)! Ona göre, siyasette prensip değil, hemen ilk ağızda ele geçecek sonuç ve çıkar hesaba katılmalıydı.

Realpolitikerlik, Alman burjuvazisi içinde National Verein (Milli Birlik) deyimini yarattı. Milli birlik yaratmak: Bismark'la uzlaşmak demekti. İnönü'yü andıran Prusya naip Prensi, on yıl koyu kara müsbetliği sürdürdükten sonra, az liberalca (serbestçe) bir düzen ortaya atmamış mıydı? Bu, tekpartililikten çokpartililiğe geçişin ilk orijinaliydi. Eski muhalefet Alman burjuvazisi, o "yeni çağ"ı yerlere eğilip kandilli temennayla selamlamalı, Prusya militarizmi ile kırtasiyeciliğini cana minnet bilip, ne kopartırsa kâr saymalıydı... Realpolitikerliğin işçi sınıfı içine sokulan biçimi Katederen Sosyalizmus (Kürsü Sosyalizmi), özel adıyla Lasalcılık oldu.

13 - DANIŞIKLI İŞÇİ PARTİSİ LİDERİ : LASSALLE

Ferdinand Lasalle (1825-64): Genç avukattı. 1848 ihtilâlinde Düsseldorf isyanını güttü. 1848'den 1851'e değin, Prusya ağalarının en zenginlerinden birinin karısı Kontes von Hatzfeld'in (doğumu 1806), kocası tarafından zedelenen mirasını savundu ve kadını işçi hareketine ısındırdı. 1850 yılı filozof (Heraklitçi-Hegelci), şair Franz von Sickingen göründü. 16. yüzyıl köylü hareketini gerici saydığı için Marks - Engels'in tenkidine uğradı. 1860 yılı işçi hareketine girişti. 1861 yılları söylevleri, parlak hicivleri ile "Dördüncü Sınıf"ın (Katryemeta: İşçi sınıfının) iktidara hakkı olduğunu belirtti. Demokratik devleti "sınıfsız devlet" sayarak, tek dereceli seçimle, devrimin yerine sosyal reformları öngördü. Bu uğurda, Bismark'la yaptığı konuşmalar ve mektupları, ancak Birinci Cihan Savaşından çok sonra, Prusya İçişleri Bakanlığının gizli dolabında bulundu. Lassalle'a göre, Bismark Alman İmparatorluğunun birliğini kurduğu gün, Kıbrıs'a benzeyen Schleswig-Holstein "işçiler tarafından" o İmparatorluğa katıldı mı "sosyal krallık" güneşi doğacaktı.

Kurtla kuzunun su başında konuşmasını andıran, derebeylikle işçi sınıfının Bismark patentli anlaşmasından neyin doğacağını Marks günü gününe haber verdi. Kugelman'a 23 Şubat 1865 günlü mektubunda şunları yazıyordu: "*Size kısaca Lasalle'le olan*

münasebetlerimi açıklamama izin verin. Onun yaptığı bütün ajitasyon (tahrikat) sırasında, aramızdaki münasebetlerimiz askıda kaldı: 1. sebep, yaptığı böbürlenmeleri ve eserlerimden en utanılacak intihallerle kaşarlanmış çalımlarıdır. 2.si, ben onun politika taktiğini mahkum ediyordum; 3.sü, O, daha memlekette ajitasyona başlamadan önce, ben kendisine, "Prusya Devleti"nin direkt sosyalist bir eylem, (doğrudan doğruya sosyalist bir aksiyon) yürüteceğine inanmanın mânâsızlık olacağını bildirmiş ve "ispat etmiştim". 1848'den 1863 yılına değin, bana yolladığı mektuplarında olduğu gibi, kişisel konuşmalarımızda dahi, hep benim temsil ettiğim Partiden yana olduğunu bildirmişti.

"Ne var ki 1862 sonu Londra'da, küçük oyununu benimle birlikte oynamaya devam edemeyeceğine kanaat getirir getirmez, bana karşı ve eski Partiye karşı "İşçi Diktatörü"pozunu takınmaya karar verdi. Her şeye rağmen, kariyerinin (tuttuğu işin) sonuna doğru, yaptığı ajitasyon arttıkça daha ikiyüzlü (ekivok) görüldüğü halde, onun ajitasyoncu meziyetlerini teslim ettimdi. Ansızın ölümü, eski dostluğumuz, Kontes Hatzfeld'in matem mektupları, yaşadığı sıra kendisinden öylesine çekinen burjuva gazetelerinin sonra gösterdikleri insoience poltrone (ödlek arsızlık) önünde duyduğum tiksinti... Bütün bunlar, beni o sefil Blind'e karşı kısa bir bildiri yayınlamaya yöneltti. Ama o bildiri Lassalle'in aksiyonuyla (bizzat yaptıklarıyla) ilişkili değildir... (Hatzfeld bildiriği Nordstern'e yolladı.) Aynı sebeplerle ve bana tehlikeli görünen elemanları uzaklaştırmak umuduyladır ki ben ve Engels Sozial-Demokrat gazetesine işbirliği yapmayı vaadettik. (Bu organ Adresse'in (Enternasyonali Açış Söylevinin) tercümesini yayınlamıştı). Bana gelince, istendiği için, ölen Proudhon üzerine bir makale yolladım ve tatmin edici bir program yolladıkları takdirde, bizi de yazıyoldaşları sırasına sokabileceklerini yazı heyetine söyleme cesaretini gösterdim. Ayrıca, W. Liebknecht'in yazı heyetine yarı resmi üye olması da, bize bir garanti verdi. Ancak hakikat çarçabuk ortaya çıktı. Belgesi de hemen elimize geçti. Lassalle, gerçekten Partiye ihanet etmişti. Bismark'la, sahiden bir kontrat imzalamıştı (ve tabii, kendi hesabına hiçbir garanti de elde etmemişti). 1864 Eylül sonuna doğru Hamburg'a gitmesi gerekiyordu. Orada, çılgın Schramm ve Prusya polisinin casusu olan Marr ile birlik olarak, Bismark'ı Schleswig-Holstein'ı ilhak etmeye, (yani, işçiler adına bu ilhakı ilan etmeye)

"zorlayacak" idi. Bunu yaparlarsa, Bismark da karşılık olarak, tek dereceli seçimle, kimi sosyalist şarlatanlıkçılar vaadetmişti. Ne yazık ki Lassalle, bu komediyi sonuna dek oynayamadı! Yoksa, oyun kendisini adamakıllı gülünçleştirecekti ve kendi bönlüğünden ne kerteye dek yararlanıldığını gösterecekti. O çeşit başka her türlü girişkenlik de bir daha ağıza alınamaz hale gelecekti!"

14 - GERÇEKÇİLİKTE BURJUVA - İŞÇİ FARKI

"Lassalle, bu kalp oyuna boylu boyunca girdi. Oyun, B. Miguel çeşidi bir reelpolitiker'likti; yalnız daha büyük çaptaydı ve daha yüksek gerekçeler öne sürülüyordu. By the bye (arada söyleyiverim): Miguel üzerinde bir hayli uzun süreden beri duruyordum. Onun davranışlarını şu olayla izah ediyordum: Bu Hannoverli avukat taslağı, evinin dört duvarı dışında kendisini bütün Almanya'ya duyurtacak eşsiz örneksiz fırsatı National Verein (Milli Birlik) de bulmuştu. Hannover'de kendisini, geçmişe de şümüllü olarak, değerlendirmek ve Prusya korungası (himayesi) altında "Hannoverli Mirabeau" rolüne çıkmak istiyordu. Miguel ve şimdiki dostları, nasıl Prusya Naip Prensini açılım yaptığı "Yeni Çağ"a dört elle sarılıyorlar ve "Prusya Zirvesine" tırmanıyorlarsa, nasıl Prusya'nın koltuğu altında "burjuva gururlarını" saçıp döktürüyorlarsa, tıpkı öyle, Lassalle de, Philippe II. d'Ukkermark (Prusya Kralı) ile, işçi sınıfının Marqui Posa'sı rolünde oyuna çıkmak istiyordu ve Bismark onunla Prusya krallığı arasında dünürlük hizmetini görecekti. Böylece, mahut [bilinen] National Verein baylarını taklit etmekten başka bir şey yapmıyordu. Ne var ki o baylar, orta sınıfın çıkarları uğruna Prusya "gericiliğine" başvurmuşlardı. Lassalle, işçi sınıfı çıkarına Bismark'ın elini sıktı. O bayların takındıkları tavır, bir bakıma Lassalle'inkinden çok daha haklı sayılabilirdi. Çünkü her burjuva, bir 'realist' olarak, ancak burnunun ucuna en yakın düşen çıkarından başkasını çıkar saymamaya alışkındı. Ondan başka, burjuva sınıfı, gerçekte her zaman derebeylikle bir kumpas kurma uzlaşması imzalamıştır; işçi sınıfı ise, şeylerin tabiatı iktzası [ge-reği], bütün bir içtenlikle devrimci kalmak zorundadır.

"Lassalle gibi, Burgmestr vb. mevki ve rütbeleri ayarında enti-püften şeylerin satın alamayacağı tiyatro sahnesine yaraşır yük-sekten atıcı (mağrur) bir tabiat için, şöyle bir düşünce hayli kandi-

ricı idi: Proletarya (işçi sınıfı) lehine Ferdinand Lassalle tarafından gerçekleştirilmiş doğrudan doğruya bir eylem (direkt bir aksiyon). Gerçekten Lassalle, kendi kendisine karşı bir eleştirme yapamayacak kertede ve öyle bir aksiyonun hakiki ekonomik şartlarını bilemeyecek kadar çok cahildi. Alman işçilerine gelince, onlar pis gerçeklik politikası (reelpotikerlik) yüzünden, çok aşağılara düşmüşlerdi. Alman burjuvaları 1849-1859 gericilik yılları boyunca o politikaya katlanmışlar, halkın sersemleştirilmesine göz yummuşlardı; işçiler de, kendilerini bir sıçrayışta kutsal toprağa geçireceğini vaadeden o şarlatan taslağı kurtarıcı alışılamamazlık edemeyecek kadar çok aşağılara düşmüşlerdi."

15 - "MEMURLAR DEVLETİ"NDE : 141 - 142

"Az yukarıda kopmuş bulunan ipliği yeniden ele alalım: Sozial - Demokrat gazetesi kurulur kurulmaz, yaşlı bayan Hatzfeld Hanımın, neden sonra, Lassalle'in 'vasiyetini yerine getirmek istediği göze çarptı. Bu hanım, Wagner'in Kreuz Zeitung gazetesini aracı yaparak Bismark'la münasebette bulunuyordu. Allgemeine Deutschen Arbeiterverein (Genel Alman İşçi Birliğini), Sosyal Demokrat gazetesini ve ilh. bu adamın emrine verdi. Schleswig-Holstein'in ilhakı Sosyal-Demokratta ilan edilecek ve Bismark patron olarak tanınacaktı. Bütün bu planlı oyun, Liebknecht'in Berlin'de ve Sosyal-Demokrat gazetesi yazı heyetinde bulunması ile boşa çıkarıldı. O gazetenin yazı heyeti bizim, Engels'le benim hiç hoşuma gitmemiş olmakla birlikte, yürürlükte olan Lassalle yordakçılığına ve fırsat düştükçe Bismark'la aşna fişneliğe ve ilh. rağmen, tabii o an için, yaşlı Hatzfeld hanımın entrikalarını suya düşürmek ve İşçi Partisinin büsbütün berbatlaşmasını önlemek uğruna, o gazete ile kapışmamak çok daha önemliydi. İşte onun içindir ki kötü oyunda iyi yüz gösterdik, beri yandan da privatum (özel olarak) Sosyal-Demokrat gazetesine hem Bismark'ın, hem ilericilerin aleyhine cephe alması gerektiğini yazdık... Lassalle'in vasiyetname yoluyla kendisine bıraktığı mirası ciddiye alan o kendi kendisiyle dopdolu, böbürlenici Bernhard Becker'in International Workingmen's Association (Uluslararası İşçiler Topluluğu: Enternasyonal) aleyhine çevirdiği entrikalara bile göz yumduk.

"O sıralar, bay Schweitzer'in Sosyal-Demokrat gazetesindeki makaleleri gittikçe daha Bismarkçı kesiliyordu.

"Ondan önce de kendisine yazmıştım: 'Koalisyon Meselesinde' (İşçi hareketini engelleyen 141-142 vari tedbirler probleminde H.K.) ilericiler ürkütülebilirler idiyse de, Prusya Hükümeti, hiçbir zaman, koalisyon kanununu bütünüyle ortadan kaldırmaya yanaşmazdı. Çünkü yanaşması, bürokrasi (kırtasiyecilik) surlarında bir gedik açılması anlamına gelirdi; işçileri vasılık altına almayı engellerdi, hizmetliler tüzüğünün ortadan kaldırılması, kırdı köyde halka sopa atmanın ve ilh. yasaklanmasını ardından sürüyüp getirirdi; bu sonuçlara ise Bismark dünyada müsaade edemezdi. Öyle bir şey, Prusya'nın memurlar devleti (memurların ağır bastıkları devlet) ile de bağdaşmazdı. Hatta sözüme şunu katıyordum: Meclis, Koalisyon Kanununu reddetse bile; Hükümet o kanunu yürürlükte tutmak için, birtakım kocaman lafların ardına sığınır-
dı (Örneğin: Sosyal bir mesele "daha derin" tedbirler alınmasını icabettirir ve ilh. gibi). Bütün söylediklerimiz bir bir çıktı. Bunun üzerine (gene yaşı benzemesin, "solcu" yazarlardan) Schweitzer ne yapsa beğenilir? Bismark'ın lehine bir makale donattı, bütün kabadayılığını Schultze, Faucher ve ilh. gibi namütenahi [durmu-
dan, devamlı] küçüklere karşı sıvazladı.

"Schweitzer ve ortaklarının iyi dilekle davrandıklarına inanıyorum (Yazık ki heriflerin "iyi dilekli" olmadıkları da geç anlaşıldı. H.K.); gelin görün ki onlar reelpolitiker (gerçekçi politikacıdır-
lar. Ortada varolan şartlardan paylarını kopartmak isterler ve "gerçekçilik" politikası"nın imtiyazını Miguel, ve ortaklarına bırakma-
mak isterler. (Bu sonuncular Prusya Devleti ile aşnafişneliği (intermixture: arakatışımı) kendi tekellerinde tutmak ister görünüyorlar). Onlar, pekiyi bilirler: Prusya'da ve dolayısıyla geri kalan Almanya'da varolan işçi hareketi gibi işçi gazeteleri de ancak polis-
sin himmetiyle ayakta durabilmektedir. Onun için, şeyleri nasılsalar öylece ele almak, Hükümeti kışkırtmamak ve ilh. isterler. Tıpkı bizim reelpolitiker "Cumhuriyetçilerimiz" gibi. Üstüne üstlük Hohenzolların sülalesinden bir Kayzeri de kabullenmeye hazırdırlar. Ne var ki ben realpolitiker olmadığım için, açık bir bildiri yazarak, Engels'le birlikte Sosyal-Demokrattan istifa etmeyi zaruri buldum. Çok geçmez, istifamızı gazetelerden birinde bulacaksınız.

"Ben, burada Enternasyonal yoluyla ajitasyon yapmayı bin kat daha önde görüyorum. İngiliz işçi sınıfını işlemek, doğrudan doğruya etki yapmaktır ve pek büyük bir önem taşır. Şimdi burada, tek

dereceli seçim için, kazma kürek çalışıyoruz; tabii, böyle bir seçim burada, Prusya'dakinden bambaşka önem taşır." (**Kugelman'a Mektuplar**)

16 - ULUSLARARASI ÜN DÜŞKÜNÜ :

HER ŞEYDE SİZİNLE BİR - HİÇBİR İŞTE YOK!

Marks'a hiç yoktan arkadaş maskesiyle musallat olanların bir önemlisi de asilzade derebeyi artığı anarşist Bakunin'dir. Onun tipini ve kafasını, Marks, en iyi Kugelman'a yazdığı mektupta özetler:

Mahrem bildiri

"28 Mart 1870

"Rus Bakunin (kendisini 1843'den beri tanırsam da, aşağıda söyleneceklerin anlaşılması için burada gerekli olmayan her şeyi geçiyorum), Enternasyonalin kuruluşundan az sonra, Londra'da Marks'la bir buluşma yaptı. Marks kendisini Enternasyonal derneğine kabul etti. Bakunin, bütün faaliyetini Enternasyonal uğruna adadığı yolunda söz verdi ve İtalyaya geçti. Orada, Marks'ın gönderdiği Geçici Tüzük ile Emekçi Sınıflara Çağrı belgelerini aldı. Verdiği karşılıktaki: Çok içten coşkunluk (antuzyazm) duyduğunu belirtti ve hiçbir şey yapmadı. Aradan hayli yıllar geçip adı sanı işitilmedikten sonra, günün birinde ansızın İsviçre'ye çıkageldi. Şu "Barış Ligi"nin (1867) Cenevre Kongresinden sonra Bakunin yürütme komitesine girdi. Orada, kendisine karşı olanlarla buluştu; ona karşı gelenler, kendisinin hiçbir "diktatörce" etki yapmasına elvermemekle kalmayıp, ayrıca onu "şüpheli Rus" olarak gözaltına aldılar. Enternasyonalin (Eylül 1868) Brüksel Kongresinden az sonra, "Barış Ligi" kendi kongresini Lozan'da yaptı. Bu kez, Bakunin, -geçer ayak dokunuverelim- Moskova iyimserlerinin kendi barbarlıklarını örtbas etmek için sahici bir firebrand (ateş saçan kor) oldu. Batı medeniyetine saldırırken dillerine dolamaktan pek hoşlandıkları bir davranışla, Batı burjuvazisini suçlamaya yeltendi. Bir sıra karar suretleri, öne sürdü. Bunlar başlı başına saçma şeyler olmakla birlikte, burjuva kerhutlarını dehşet içinde bırakmak üzere hesaplanmışlardı ve Bay Bakunin'in Enternasyonala girmesi için "Barış Ligi"nden parlak bir çıkış yapmasına elverişliydi. Bakunin'in Lozan Kongresinde sunduğu programı: "Sınıfların Eşitliği", "Sosyal ihtilâlin başlangıcı olmak üzere mirasın ortadan kaldırılması" ve ilh. gibi saçma sapan nesnelerdi. Hep-

si de, insana ürperti vermeye kalkışan boşu boşuna gevezelikler, kof düşünce iskeleleri idiler. Kısacası: Sırf bir günlüğüne herhangi bir tesir uyandırmak uğruna harcanmış yavan akıl esintileri idiler. Bakunin'in Paris'teki dostları. (Revue Positiviste'i yayınlayanın ortağı bir Rus'tur), Londra'daki dostları, Bakunin'in "Lig" den çıkışını, tarihsel bir hadiseymiş gibi dünyaya sundular ve onun çiğnenmekten posası çıkmış (olla podrina) kaba programının, görülmedik yamanlıkta orijinal bir eser olduğunu ortalığa yaydılar."

17 - SOSYALİST İTTİFAK ORTA OYUNU

"Gel zaman, git zaman, Bakunin Enternasyonalin (Cenevre'deki) "Romen şubesine" üye yazıldı. İşe bakın hele, adamın bu adımı atmaya karar vermesi için yıllarca beklemesi gerekmişken, Enternasyonalî altüst ederek kendisine alet yapmaya karar vermesi için bir gün bile çok geldi.

"Londra'daki Genel Konsey'den habersizce, (her şey hazırlanıp kotarılmış göründükten sonra Konsey bu işten bilgi edindi), Bakunin, sözüm ona Sosyalist Demokratların İttifakı diye bir teşkilât kurdu. Bu derneğin programı ise, Bakunin'in "Barış Ligi" kongresine sunmuş bulunduğu programdan başkası değildi. Böylece, Derneğin, özellikle Bakuninvâri gizli tarikat bilimini yaymaktan başka bir amaç gütmeyeceği besbelli oldu. Beride kendisi sosyal teori alanında cahillerin cahili bir varlık olan Bakunin, apansızın tarikatın kurucusu kılığına giriverdi. Ne var ki ortaya çıkan 'ittifak'ın teorik programı, basit orta oyunundan öteye geçmiyordu. İttifakın bütün ciddi yanı, pratik teşkilatında toplanıyordu. Derneğin, sahiden Enternasyonal olması ve Merkez Komitesinin Cenevre'ye yerleşmesi gerekiyordu; Merkez Komitesi, doğrudan doğruya Bakunin'in idaresi altında bulunuyordu. Öte yandan, bu dernek aynı zamanda Genel İşçiler Topluluğunun bütünleyici parçası olacaktı. Şubeleri de, bir yandan Enternasyonalin Bale 'Gelenek Kongresinde' temsil edilecekti; öte yandan, ona paralel olarak, ayrı oturumlarla kendi kongrelerini yapacaklardı ve ilh.

"Bakunin'in emrine giren erler, ilkin Cenevre'deki Enternasyonal Romen Federal Komitesindeki çoğunluktan derleştikti. Kimi zaman, Propagandacılık çabası bir yangın gibi başına vuran J. Ph. Becker öne sürüldü. Bakunin'in İtalya'da ve İspanya'da birkaç müttefiki sayılıyordu."

18 - YAVUZ HIRSIZLIĞA TOKAT

"Londra'daki Genel Konsey iyice bilgi edindi. Ve bıraktı, Bakunin rahat yol alsın; bir zaman geldi, J. Ph. Becker'i aracı yapan Bakunin, Sosyalist Demokratlar İttifakı tüzüğünü ve programını Genel Konseyin (Enternasyonal merkezinin) onaylamasına sunmak zorunda kaldı. İşte o zaman, Genel Konsey, uzun uzun gerekçelendirilmiş bir karar suretiyle karşılık verdi. Kararın gerekçeli bentleri pek 'hukuksal', pek 'objektif' ve aynı zamanda alay edişle dopdoluydu. Şöyle sona eriyordu:

1. Genel Konsey, 'İttifak'ı Enternasyonalin bir şubesi olarak kabul etmez,

2. İttifak tüzüğünün Enternasyonal ile ilgili bütün paragrafları hiç olmamış (keen lem yekûn) sayılır.

"Gerekçe bentlerinde, 'ittifak'ın sırf Enternasyonal teşkilatını bozmak dileğiyle kurulmuş makineden başka bir şey olmadığı, çürütülemez durulukla ispat ediliyordu.

"Verilen karşılık hiç beklenmedik bir vuruş oldu... Bakunin, İsviçre'de Fransızca konuşan üyelerin merkez organı olan Egalite'yi (Eşitlik adlı gazeteyi) kendi gazetesi yapmıştı; ondan başka Loncle'de Progres (İlerleyiş) adlı küçük bir özel havadis dergisi kurmuştu. Bu sonuncu dergi hâlâ koyu Bakunin taraflısı olan Guillaume adlı birisinin yönetimi altında aynı rolü oynuyor.

"İttifak'ın merkez komitesi, bir hayli haftalar boyu derin derin düşündükten sonra, Cenevreli Perron imzasıyla Genel Konseye şu yolda bir karşılık verdi: İttifak, hayırlı dava çabası uğruna, muhtar [özerk] olan teşkilatını feda etmeye hazırdır; ancak bir tek şartı vardır: Prensiplerinin "köktenci" karakterini Genel Konseyin tanımasını istemektedir.

"Genel Konsey verdiği karşılıklı çeşitli şubelerin programları üzerine teorik bir yargı yürütme görevini taşımadığını bildirdi. Konseyin bir vazifesi vardı, o da şube programlarında Enternasyonal tüzüğüne ve tüzük ruhuna doğrudan doğruya zıt düşecek şeylerin bulunmamasını gözetmekti. Nitekim 'ittifak' programında yazılı: 'Sınıfların eşitliği' üzerine olan saçma cümlelerin kaldırılmasında... Genel Konsey direnecekti. (Bu değişiklik yapıldı). Ondan başka, İttifakın, kendi özerk uluslararası teşkilatları dağıtılıp, bütün İttifak şubelerinin listesi Genel Konseye ulaştırıldıktan sonra,

bütün İttifak üyeleri Enternasyonale üye olabilirlerdi. Şubelerin listesi hiçbir zaman bildirilmedi.

"Hadise böylece kapandı. 'İttifak'ın adı kaldırıldı, kendisi gerçekten Bakunin'in güdümü altında yaşatıldı. Bakunin, aynı zamanda Cenevre Enternasyonalinin "Romen Federal Komitesi" üzerinde egemenliğini sürdürüyordu. Onun daha önce elinde tuttuğu organlara, Barselona'daki Confederacion ile (Bale Kongresinden sonra) Napoli'deki Equalite dergileri de katıldı."

19 - DİKTATÖRLÜK = KALLEŞLİK

"Bunun üzerine Bakunin amacına başka yoldan varmaya kalkıştı: Amacı, Enternasyonal kendi malı olan bir alet ile, Genel Konseye, Bale kongresi programına "miras meselesini" geçirmesi için teklifte bulundu. Konsey, Bakunin'e doğrudan doğruya erişmek için buna razı oldu. Adamın planı şuydu: Bale kongresi, Bakunin'in Lozan'da koyduğu prensip(!)leri kabul ederse, o zaman bütün dünya öğrenecekti ki Bakunin Enternasyonalin müttefiki değil, belki Enternasyonal Bakunin'in müttefikidir. Bunun basit sonucu olarak, Londra'daki Genel Konsey istifa edecekti. (Bakunin'in, Konseydeki Saint-Simon'cu fikir eskiliklerinden yapılabacak her türlü iş-kele kurmalara karşı, Genel Konseyde bir muhalefet bulunduğunu biliyordu.) İstifa olunca, Bale Kongresinin Cenevre'ye aktarılmasına karar verilecekti ve Enternasyonal böylece Bakunin'in diktatörlüğü altına düşecekti.

"Bakunin, Bale Kongresinde çoğunluğu ele geçirmek için bütün bir gizli faaliyet örgütledi. Gerek Bakunin için, gerekse Le Loncle, bay Guillaume ve ilh. için, sahte delegelik kartı kullanmaya dek varan her şey mübahtı. Bakunin'in kendisi, Napoli ve Lyon'dan delegelik kartları dilenmeye çıktı. Genel Konseye karşı, ortalığa yaymadık iftira çeşidi bırakmadı. Kimilerine, Genel Konseyde burjuva elemanlarının ağır bastığı söyleniyordu; daha başkalarına, Genel Konsey 'otoriter komünizmin' ocağı oldu, ve ilh. deniliyordu.

"Bale Kongresinin sonuçları biliniyor: Bakunin'in teklifleri kabul edilmedi. Genel Konseyin merkezi Londra'da kaldı. O boş giden vuruştan Bakunin'in "yürek duygululuğuna" sinen yüksünme, Equalite ile Progres dergilerinde çıkan kızgın yazılardan belli oldu. (Anlaşılan Bakunin elde edeceği başarıya bir hayli spekülasyonlarla bağlı idi.) O dergilerin yazdıkları gittikçe daha çok resmi

kehanetler biçimine girdi. Enternasyonal şubelerinden kimi birisi, kimi ötekisi tefe konuldu. Çünkü o şubeler, Bakunin'in özge reçetelerine zıt politika aksiyonuna ve ilh. 'a katılmışlardı. En sonunda, uzun süreden beridir Genel Konseye karşı güç dizginlenen kudurgan kızgınlık açık seçik patlak verdi. Progres ile Equalite Genel Konseye karşı alay savurdular, saldırı yaptılar, Genel Konseyin vazifelerini (örneğin üç aylık bültenler çıkarma konusunda) yerine getirmediğini yaydılar. Genel Konsey, İngiltere üzerinde yürüttüğü doğrudan doğruya denetleme işini bırakmalıymış; Konseyden apayrı, İngiltere için özel bir Merkez Komitesinin örgütlenmesi kışkırtılmalıymış. Genel Konseyin Fenian (İrlandalı ihtilâlciler) esirler konusunda aldığı kararlar yetkilerini kötüye kullanmak olmuşmuş, çünkü Genel Konsey mahalli politika meseleleriyle uğraşamazmış. Ondan başka, aynı Equalite ve Progres gazetelerinde, Schweitzer'den yana çıkıldı ve Genel Konsey, Liebknecht - Schweitzer meselesi üzerine resmen ve publiquement (kamu önünde) açıklamada bulunmaya çağırıldı. Pariste çıkan Travail (Emek) gazetesine, Schweitzern dost olanların sokuşturdukları kendisine elverişli yazıları, Progres ile Egalite kutladılar; hatta bunlardan Egalite: Travail gazetesini Genel Konseye karşı ortak dava gütmeye çağırıldı. Bunun üzerine artık işe karışma zamanı gelmiş bulunuyordu. İşte, Genel Konseyin Cenevre'de Romen İsviçresi Federal Komitesine gönderdiği sirküler metninin kopyasını sunuyorum. "Belge Almancaya çeviremeyeceğim denli uzundur." (Kugelman'a Mektuplar)

20 - YALANCININ MUMU: PROVOKASYONDUR

Marks'ın mektubu burada bitiyor. Bakunin kim? Rusya'da 1905 kanlı ihtilâlinin kutsal şefi Pop (papaz) Gapon, Çar gizli polisi Okrananın sayılı ajanı çıktı. Yaptıklarına bakılırsa, Bakuninin de bir sayın ajan çıkıp çıkmayacağı merak edilmeyecek şey değildir. Pop Gapon, Cenevre'de Lenin'i yoklamıştı. Bakunin, Londra'da Marks'ı yokluyor. Bulgaristan Komünist Partisinin Genel Sekreteri kabadayı Drayço Kostof gibi İngiliz Entelicens Servisinin hizmetlileri kolay kolay ele geçmiyorlar. O zaman, Bakunin'in sicilini bilmeyen Birinci Enternasyonal, yapılan suçlamaları ciddiye alıp karşılık veriyor. Metni çevirmiyoruz. Uzun. Anı olsun diye birkaç satırla şöyle özetleyebiliriz:

Karşılık vermek meselesi: Enternasyonalin tüzüğünde herhangi gazeteye mutlak karşılık vermek diye bir görev yoktur. Eğer Şubeler meşru yoldan -yani sekreterleri kanalıyla- sorar veya suçlarsa, Genel Konsey ona karşılık verir. Equalite veya Progres yolundan açılacak sorulara karşılık verilmeyeceği iyi bilinmelidir.

Bülten meselesi: Lozan Kongresinin kararına göre; Milli Komitelerin işçi hareketi üzerine gönderecekleri belgelere dayanıp, imkan bulursa Genel Konsey bülten çıkaracaktı. Ne belge gönderildi, ne aıdat. İngiltere'nin "bölgesel" aıdatı ve üyelerin kişisel fedakârlıkları olmasaydı, Enternasyonal çoktan dağılırdı. Enternasyonalin her dilde çıkan organları gerekeni yayınlıyor, gerekemeyeni bültenle yaymak "düşmanlarımızı kulislerimize sokmak" olurdu.

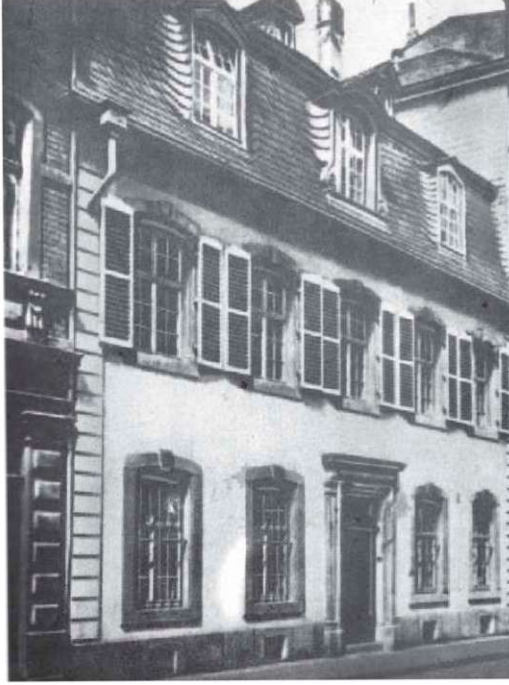
Genel Konseyin İngiltere'den el çekmesi yersizdir, İngiltere "sermayenin anavatanıdır." Devrim girişkinliği Fransa'dan yola çıksa bile, ancak İngiltere "Cidden ekonomik bir devrime manivela hizmetini görebilir". "Landlord'luğun ve kapitalizmin klasik ülkesi" olan bir yerde, "İngilizlerin sosyal devrim için gerekli malzemeleri var. Onlarda eksik olan şey, genelleştirici ruh ve devrim ihtirasıdır." O "büyük mavivelayı elde tutmak" Genel Konseye düşer.

İrlanda meselesi: İngiltere kapitalizmin, İrlanda İngiliz toprak ağalığının kalesidir. İrlanda'daki toprak, milliyet ve devrimcilik mücadelesi (Burada Marks, gelecek yüzyılın sömürge ve yarı sömürge kurtuluş hareketlerini müjdeler gibidir): Geri biçimde de olsa sosyal devrimi kolaylaştırır, İrlandalı işçilerle İngiliz işçileri arasına fit sokmak, İrlanda'da talim gören askerle daimi ordu beslemek şunu ispat ediyor: *"Başka milleti boyunduruklayan ulus, kendi kendisinin zircirlerini hazırlamış olur."*

BÖLÜM DÖRT

Geçim - Hastalık - Ölüm

A- GEÇİM

Karl Marks'ın doğduğu ev

1 - ENGELS'İN ZÜĞÜRTLÜK GÜNLERİ

Marks'la Engels yalnız düşüncelerini ve başlarını değil, keselerini de ortaya koyarak yola çıkmış yiğitlerdi. Gerçi Engelsil Almanya ve İngilterede fabrikaları bulunan sayılı zenginlerdendi. Bir o kadar da mutaassıp oldukları için, ilk ağızda aç kalan Engels oldu. 26 Şubat 1846 günlü mektubunda Marks'a alarm işareti veren Engels'ti:

"Şu sıra para meselesi benim için belli başlı noktadır. Aileyle toplantıdan sonra aram açıldı. Babam 'etüt'lerim için para vermeye ama sosyalist propagandası için para yardımı yapmamaya kararlıdır... "

17 Mart 1845 günlü mektubunda: *"Şimdi tam bir it hayatı yaşıyorum. "* diyordu.

Marks o zaman henüz ihtiyatlarını tüketmemişti. Bunu 16 Mart günlü mektubunda Engels'e yazdığı şu satırlardan anlıyoruz: *"Eş-yalarımı Valenciennes'e değin götür. Orada damgalatırsın. Böylece elime hepsi de serbestçe geçmiş olur. Gümüş takımına gelince, onlar daha önce Paris'te damgalanmıştı"*

Onun için, 1848 mart başında Merkez Komitesine Başkan seçilen Marks, Komite üyesi Engels'in hemen imdadına yetişti.

"Breyer, sekiz gün içinde geri vereceğine kocaman tanrıları üstüne yemin ettiği 100 frangı, Gigot 30 frangı, Hess 10 frangı sana versinler... Maynz, 114 franklık bir senedi Cassel'den alarak tutarını sana ödeyecektir. Bu çeşitli paraları birleştirerek harcaysın."

1848 Alman Devrimine elde silah katılan Engels, Eylül günlerinden sonra, İsviçre'ye çekilmek zorunda kaldı. Parasızdı. Marks, ona 1848 Kasımında, yazdığı anlaşılan tarihsiz mektubunda bildiriyor:

"Mektubun ancak bu akşam geldiğinden, bir çek bulabilecek vaktim olmadı. Evime bile gidecek zaman bulamadım, ilişik olarak, cebimde ne varsa onu sana yolluyorum. Bu araya, Cenevreli bir yurttaş üzerine çekilmiş Schultz'un 50 thalerlik bir emrini sı-

kıştıyorum. Cenevre'de başka maddi kaynaklar da bulabilirsin... Paris'te Dronke eliyle sana, epey zaman oluyor 50 thalerlik bir para yollamıştım... Mektubumu alır almaz karşılık yaz. Çamaşırları ve ilh.ı yollayayım mı? Plasman bu işi hemen yerine getirmeye hazır. Çünkü masrafını baban ödüyor... Gigot'ya bakılırsa, senin ihtiyar ona yazdığı mektupla senin nerede bulunduğunu soruyormuş. Sana para gönderesiymiş. Adresini babana ulaştırdım."

"Not: Göl veya Khon sokağında 1. Köhler adresine yazılmış bulunan ilişik mektup, lütfen açılarak sahibine verilsin, adam size, benim hesabıma, ibrazında ödenecek senet karşılığı olarak 250 frank sunacak. Dostça selamlar. Louis Schultz."

Böylece Engels'in babası, oğlunun savaştan dönmediğini görünce, yola gelmeye başlamıştır. Gene de Marks, kendisi sıkışırken bile, arkadaşını düşünür: "Azizim Engels, gönderdiğim parayı hâlâ almayışına şaşıtm kaldım. Elimle göndermişim. (Hem de irsal [gönderme] servisi aracılığı ile değil); hatırlayamadığım bir zaman önce, Cenevre'de gösterilen adrese, 11'i banknot, 50'si çek olmak üzere 61 thaler göndermişim. Hele bir bak ve bana da hemen yaz. Elde makbuz var. Parayı isteyebilirim... Ondan başka sizin için Gigot'ya 20 thaler, Dronke'ye 50 thaler yolladım. Hepsi de benim şahsi kasamdan olmak üzere, topyekûn 130 thaler kadar tutuyor... Yarın sana bir şeyler daha yollayacağım. Yalnız sen paranın ne olduğunu öğren. Çekte, Lozanlı bir banker için de tavsiye vardı.

"Biraz sıkışık durumdayım. Yaptığım geziden 850 thaler getirdim; Polonyalılardan 1950 thaler aldım; bunun 100'ünü gezi için harcadım; gazeteye, sana ve öteki kaçanlara 1.000 thaler avans verdim; bu hafta içinde makine için 500 thaler ödeyeceğim, kalır: 350... Ve benim bugüne değin gazeteden elime bir santim dahi değmedi."

En sonunda sitem: "Demek bir tek an için olsa bile seni, ben, sıkıntıda bırakabilirmişim ha! İyi ama, bu kadarı da artık sırf kuruntudan başka bir şey değildir. Sen her zaman benim mahremimsin, nitekim ben de senin mahremin olarak kalacağımı umuyorum."

Engels'ten karşılık: "Azizim Marks... dolayısıyla, Ocak ortasına doğru azıcık para hiç de fena gelmeyecek."

Ondan sonra Marks sıfırı tüketecek ve bu sefer roller tersine dönecek, Engels Marks'ın yardımına koşacaktır.

2 - AÇLIK-ÖLÜM-İNANÇ

Marks Londra'dan başka yere sığmıyor. Yeryüzünde iktidara ilk gelen realist ve tok İngiliz burjuvazisi, açları susturmaya değil, doyurmaya bakan akıllı kapitalizmi kurmuştur. Gene akıllı olduğu için, kitap yasağı koymak şöyle dursun, yeryüzünde hiçbir ülkenin toplayamadığı yayınlarla dolu British Museum kitaplığını donatmıştır. Marks, o namuslu burjuva hürriyetini ve kitaplığını bulduğu için Londra'dan ayrılamaz. Ne var ki Londra'nın kültürü ne denli kolaysa, geçimi o denli güç. Marksgilin bütün ihtiyatları o yüzden çarçabuk suyunu çeker. Ve açlık başlar.

"Kredinin tükendiği ve alacaklıların hücumu geçtikleri güne değin açlıktan ölmek için, kasaba, fırıncıya, bakkala ve hatta pastacıya borçlanmak gerekiyordu. Bütün aileyi kapıdışı edeceği tehdidini savuran 'Landlord' (İngiliz ağası) da tüy dikeniyordu. Lenchen, hücumlara hep cesaretle göğüs geriyordu. Ne var ki pek çığırkan alacaklılar, çoğu zaman Jenny'ye değin çıkıyorlardı. Bunun üzerine, son burjuva geleneklerinin üstesinden gelemeyen Bayan Marks, çarpıntısından ve utancından hasta düşüyordu. Bu sefer Marks, birkaç şilin ödünç bulmak uğruna Londra sokaklarında seğirtiyor ve çok kez, akşamleyin yorgun argın, midesi boş ve meteliksiz olarak geri dönüyordu. Londra'da Marks'ın üç çocuğu yoksulluğa kurban giderek öldüler." (J.D.D. age)

Küçük Guido'nun ölümü 19 Kasım 1850 günüydü. Marks, 23 Kasım'da Engels'e yazıyordu: *"Hanım cidden tehlikeli bir ajitasyon ve heyecan içinde. Kendisi emzirdiği yavrunun varlığını en güç şartlar ortasında ne büyük fedakârlıklarla kurtarmıştı. Ondan başka, zavallı çocuğun burjuva yoksulluğuna kurban gittiğini düşünmek"*

Küçük Franziska'nın ölümü üzerine Marks 23 Nisan 1852 günü Engels'e yazıyor:

"Geçen haftayı tasavvur edemeyeceğin bir dehşet içinde geçirdim. Gömme günü, her yandan vadedilmiş olan para bir türlü gelmedi ve en sonra, cenaze masraflarım ödeyebilmek için, komşumuz Fransızlara koşmak zorunda kaldım... Ne denli çetin yapılı olursam olayım, bu seferki yoksulluk beni çok yaman sarstı."

Gene Marks'tan 3 Eylül 1852 günü Engels'e: *"Mektubun bugün pek çarpıntılı bir atmosfer üzerine düştü. Karım hasta, Jenny hasta, Lenchen'in sinir hummasını andıran bir ateşi var. Doktoru çağıramıyorum, çağıramadım, çünkü vereceği ilaçları alacak*

para yok. Sekiz on günden beri family (aile)yi ekmek ve patatesle besledim. Bugün de onları bulup bulamayacağımı kendi kendime soruyorum. Mevsimin düşük ısısı gözönüne getirilirse, tabii bu perhiz sağlığa elverişli olmuyor. Dana için gerekli makaleyi yazmadım. Çünkü, gidip gazeteleri okuyacak bir meteliğim yok.

"En sonra, şu son sekiz on gündür, canımı en çok sıkan şeyi yaptım: İşçilerden birkaç şilin ve peni ödünç aldım; açlıktan ölmek için bunu yapmam gerekti.

"Mektuplarımdan anlıyorsundur, bütün bu yoksullukları, alışık olduğum gibi geçiriyorum. Kendi kendime kaldıkça büyük bir umursamazlık besliyorum; yeter ki başka yerlerde bunun konuşulduğunu işitmeyeyim. Ama, ne yaparsın? Evim, hastahane koşuşuna döndü. Dumanı üstünde buhran öyle berbatlaştı ki ister istemez en büyük dikkatimi üzerine zorla çekiyor. Ne yaparsın?"

O karanlık ve kara günlerde Marks'ın kızı Jenny anı defterine şunu yazıyor: "O (Marks), hatta en dehşet verici anlarda bile geleceğe beslediği güvençten ve neşesinden zerre yitirmedi. Beni şen gördükçe ve çocukların aziz annelerini okşayışlarını gördükçe, sevinçle doluyor."

3 - "İT ZANAATI" ve ENGELS MELEĞİ

Çıkar yol çalışmaktı. Marks çalışmıyor muydu?. Varlığın ve Marks'ın her şeyi gibi, işi de diyalektikti: Adam geberesiye çalışıyordu; gel, bu çalışma mangır getirir işten sayılmıyordu. Bunu her ülkücü aydın yaşadıkça deneyecek ve öğrenecekti. Kaç para sağladı senin gördüğün iş? Adama sorarlardı.

Marks'la Engels, durumu sessizce, hatta birbirlerine söylemeden ölçtüler. Bilimsel Sosyalizm denilen gürbüz çocuğu ikisi birden şu dünyaya getirmişlerdi. Çocuğun, gövdesi üstünde sağlam başıyla büyümesi gerekti. Onun için iki babadan birisi işe gidecekti. Kapitalizmde aydın kişiye iş, ya "idarecilik", ya "ticaret" biçiminde düşerdi. Engels ticarete "İT ZANAATI" adını takmıştı. Ya idarecilik?

J.D.D. diyor ki: "Marks'ın, ne idareciliğe, ne ticarete en ufak bir istidadı yoktu; onun bu hali, iş bulmak için bir yere başvurur vurmaz, hemen göze çarpıyordu." (Age : s. 75)... Marks onunla da kalmıyordu: Duka kızına tutkun ve evliydi. Kalabalık çoluk çocuğa "Gelmeyin şu kapitalist dünyasına" diyememiş bulunuyordu. Hepsinin üstüne de tüy diken ağır ve sinsi bir hastalığı vardı.

Engels, ülküdaşına: *"Sen alınyazınla öl. Ben senin yerine de işi başarırım."* diyebilir miydi? Bizde olsa bin kez denir bu. Kimse de kimseyi ayıplamaz. Onun için *"İşte biz böyleyiz!"* bir "HARCAMAK" lafı vardır bizde. En kılkuyruk kafasız işgüzar, burnundaki tek kıla toz kondurmamak için, Marks'ı, Engels'i bulsa, günde yüz öğün "harcar"... Bilimsel Sosyalizmin insancıl başı Engels o kertede cüceleşebilir miydi? İnsanın itleştğini görmektense, kendisini "it zanaatine" harcaıverdi: *"1851 yılı Engels, Manchester'deki Ermen ve Engels işletmesinin ticaret hizmetine girdi."* (J.D.D., Age). *"İşte Engels'in büyüklüğü. Kendisi de bir dehadır, bir büyük teorisyendir, yüksek yazar, gürbüz dövüşçüdür.. Daha büyüğü Marks'ın önünde seve seve siliniyor ve ona rakip olmak şöyle dursun, en sadık yardımcı kesiliyor."* (Age).

Ve Batıda bilim, o büyüklüklerin temeli üstünde anıtlaşıyor.

Marks boş mu duruyor? Elinden gelse kendisini ateşe atacak. Elinden gelen eşsiz iş, düşünmek ve yazmaktır. Kime, nasıl yazacak? Zamanın devrimci gazeteleri, yazarlarını besleyemiyordu. Marks ancak New York Tribüne adlı Amerikan gazetesinden yazı başına bir sterlin alacaktı. 1857 buhranı, Marks'ın o ekmek kapısını da kapadı. Aslı gazete patronu adamı bedavadan ucuza sömürmek istiyordu. Marks, acı acı yakındı durdu:

"Bu çeşit bir paçavranın sizi kendi sandalı içine almasını talih-sizlik saymaya hükümlü olmak, cidden berbat şey. Fakir fukaranın evlerinde yaptıkları gibi, kemikleri döv, öğüt ve çorbasını yap... öyle bir kumpanya ortasında insanın sanki mahkûm edildiği siyasal iş neredeyse buna varıyor. Eşeklik bende ki yalnız son günlerde değil, yıllarca süredir o rezillere verdikleri paradan çok fazla şeyler sunmak vicdanlılığını gösterdim." (**Engels'e Mekt.** Palmerston, s. 52)... Şişirmece sahte yazı, Marks'ın elinden nasıl çıksın? İstemeyerek kaliteli emek yok pahasına gitmişti. Şimdi onu da alan yoktu.

Koca Marks, bir ara, her ne olursa olsun, ekmek parası çıkarcak bir ara katiplik olsun aradı. Şimendifer müstahdemliğine katlanacaktı. İmtihan ettiler: El yazısı beğenilmedi. Dostuna şöyle yazıyordu:

"1861 Amerikan İç Savaşı, bana başlıca gelir kaynağım olan Tribune'ü kaybettirdi. Gazeteyle işbirliğim askıda kaldı. Ailemle toptan kaldırım üstüne atılmamak için en mendebur işleri üzerime almaya mecbur oldum ve mecburum da. Geçende 'Pratisyen'liğe

bile girme kararı aldım. Yılbaşında, bir şimendifer ofisine başvurdum. Bilmem talihlilik mi, talihsizlik mi demeli? Yazımın kötü oluşu bu yeri ele geçirmekliğime engel çıktı. Velhasıl, görüyorsunuz ya, bu çeşit sebeplerden ötürü, teori işlerim için pek az vakit ve huzur kalıyordu." (Kugelmann'a Mektuplar, 28/12/1862)

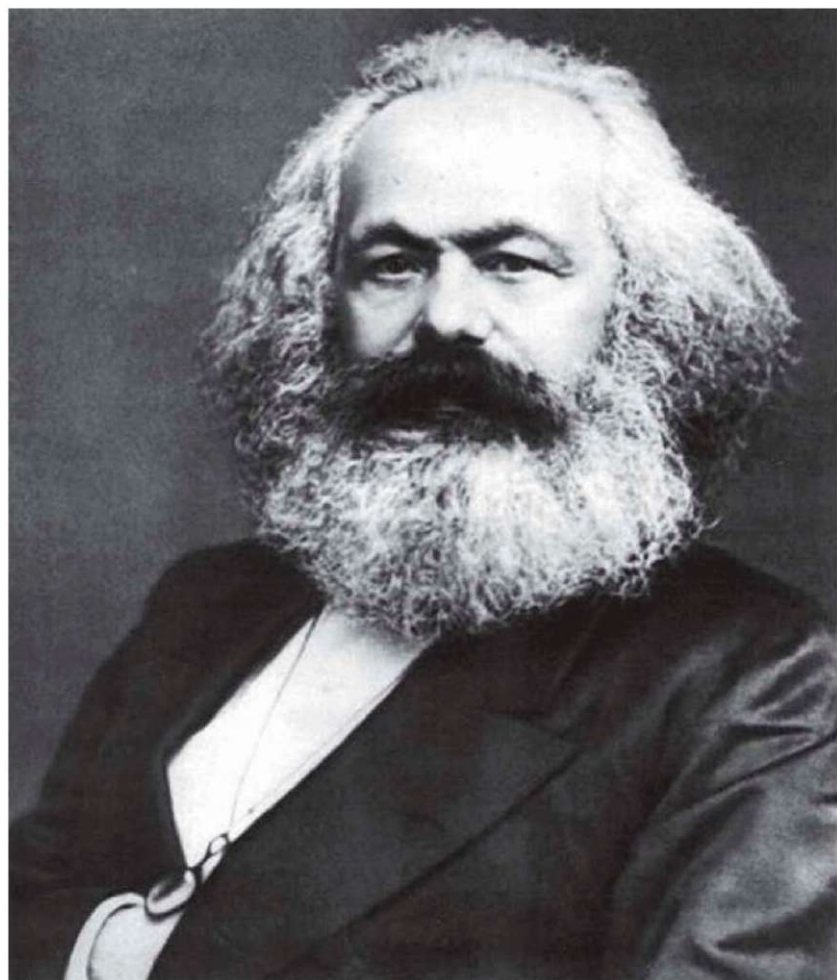
Marks'ı çileden çıkartan, hep ömrünü verdiği Das Kapital eserini tamamlayamamak korkusudur. İkide bir söylenir: *"Kendim kalkıp Amerika'ya gitseydim, bu işsizliğe bir çare bulurdum. Gel gör ki Avrupa'da kalmayı ve beni daha birçok yıllar uğraştıracak olan eserime devam etmeyi bir görev sayıyorum." (Kugelmann'a Mektuplar, 23/8/1866)* Dostları Marks'a Avrupa'da da, iş gösterecek gibi oluyorlar. Öyle işlere de Marks, kıyışamıyor: *"Yanılıyorsam, daha önce de size anlatmış bulunduğum gibi, Bücher'in kendisi benden Königliche Preussische Staatszeitung (Prusya Krallığı Devlet Gazetesi)nin ekonomi muhabiri olmamı istemişti. Görüyorsunuz, buna benzer gelir kaynaklarını kullanmak isteseydim, başka bir üçüncü kişinin araya girmesine hacet kalmaksızın, bunu yapabilirdim." (Kugelmann'a Mektuplar, 7/1/1867)*

4 - TEFECİLER ELİNDE ÇIRPINIŞ

Marks'ın kendi emeği ile Engels'in yardımından başka geçim kaynağı yoktu. Kendi emeği, bir doktrin yaratıyordu, para etmiyordu. Engels, birinci keman saydığı Marks'ın kendini bilimsel araştırmalara vermesi için, çalışıyordu. Ne var ki çifte fabrikalara sahip olan babasının hesabılığı ve sosyal çabalara engel olmak isteği yüzünden eli darda kalıyordu.

1864 yılı, Marks'a, denilebilir ki ÖLÜM elini uzattı, ikisi yakın, birisi uzak üç ölüm; üç yardım kapısı açtı. İlk acı haber, arkadaşı Wilhelm Wolff'un ölümü oldu. Uzun zamandan beri dostu olan W. Wolff, mayıs ayında ölürken, Marks'a sekiz, dokuz yüz sterlinlik (şimdiki 25-30 bin Türk lirası) miras bıraktı. *"Eylül ayında Engels, Ermen-Engels firmasının ortağı haline gelince, dostuna daha geniş yardım yapacak duruma girdi." (J.D.D. , Age, s. 95)* Engels'in ortaklığı da mirastı... Üçüncü ölüm Marks'ın annesini aldı: *"Kişisel durumum, annemin ölmesi üzerine bir mirasla düzelmiş bulunuyor" (Kugelmann'a Mektuplar, 29/10/1864)*

O "uğursuz" paralar, yıkılmış ekonomiyi desteklese bile, yıkılmış sıhhatler önünde çarçabuk eriyecekti.

KARL MARKS

FRIEDRICH ENGELS
(1845)

İşsizlik, borçlanmayı; borç, tefecileri Marks'ın kapısına dayattı:

"Sizden öğrenmek istediğim şey, en aşağı iki yıl için yüzde 5 veya 6 faizle 1000 thaler kadar ödöncü bana verecek birisini veya birkaç kişiyi tanıyıp tanımadığınızdı. (Çünkü ne pahasına olursa olsun mesele alenileşmeye gelmez.) Şimdi, ödöncü almış bulunduğum ufak tefek paralar için yüzde 20 ile 50 faiz ödüyorum. Bununla birlikte, her ne olursa olsun, alacaklılarımı daha uzun süre boşuna bekletmem; ve beni, az buz değil, zincirinden boşanacak bir kızılca kıyamet tehdit etmektedir" (**Kugelman'a Mektuplar**, 13/10/1866)

Marks, her gazeteye kapılanamadığı gibi, her önüne gelenden de ödöncü alamıyordu: "Hemen birkaç satır yazayım, işçilerin bana yazdıklarına göre, doktor Jacobi, tam bir burjuva olmuş. Özel işlerim için, kendisini hiçbir bakımdan rahatsız etmemek gerekiyor" (**Kugelman'a Mektuplar**, 25/10/ 1860)

Marks, Engels'ten başkasının dost yardımını da göze alamazdı. Kugelman'ı Almanya'daki en samimi dostu sayıyordu. Sıkışık günlerinde bu dost kendisine ansızın 15 sterlin (bugünkü 1800 Türk lirası) gönderiyor. Marks'ın, "büyük dostluk" saydığı bu yardım üzerine yazdığı karşılığı: "Aziz dost; Mektubunuzdan hem hoşlanıp hem hoşlanmamak yollu uygulandım. (Görüyorsunuz ya, hep diyalektik zıtlıklar içinde bocalayıp gidiyorum) Hoşlanmadım, çünkü durumunuzu biliyorum ve aileniz zararına böyle bir armağanı kabullenmem rezalet olurdu. Onun, için parayı, size ödeyeceğim bir avans olarak kabul ediyorum." (**Kugelman'a Mektuplar**, 17 Mart 1868)

Aynı Kugelman'a iki kitap ısmarlayan Marks, "Fiyat bildirilsin" sözünün altını çiziyor: "Bay Dühring'in eleştirmesinde göze çarpan şey korkudur! Eğer bana Dühring'in **Gegen die Verkleinerer Careyis** adlı kitabıyla Thünen'in **"Der isolierte Staat mit Bezug auf die Landwiirtschaft"** adlı eserini, yahut, ona yakın bir şeyler (fiyat bildirisiyle birlikte) tedariklerseniz, beni sevindirmiş olursunuz." (II Ocak 1868, **Kugelman'a Mektuplar...**)

5 - SATILIK KATIRLARIN ESKİ TEKMESİ

Marks'ın çekinişi, kişisel gururundan ileri gelmiyor. Zamanın demokrat burjuvaları, işçi şeflerini halkın gözünde küçük düşürmek için, hep öyle para oyunlarına başvuruyorlardı. Nitekim, kan

kusturucu yokluklar içinde çırpındığı günlerde bile, Marks'ın kendisine de, işçi sırtından geçiniyor diye şantaj yapan Bay Vokt'lar çıktı. 1848-49 yılları Frankfurt Meclisinde solun şeflerinden ve o Meclisin son günlerinde beş İmparatorluk naibinden biri olan Carl Vokt... Darwin'in vülgarizatörü ve maddecilik propagandacısı geçiniyordu. O sayede Cenevre üniversitesine profesör hatta Federal Konseye üye bile oldu. Alman sürgünleri içinde sayılan Karl Blind adlı kişi, nasılsa Vokt'un Bonapartçılığı bedava yapmadığını yayınlamıştı. Bu iddiayı öğrenen W. Liebknecht, Marks'ın haberi olmadan, Sosyal Demokrat gazetesine haber olarak soktu. Teşhiri Marks'ın yaptığını sanarak içerleyen Vokt, beklenmedik bir utanmazlıkla saldırıya geçti. Çıkarttığı broşürde şöyle diyordu: *"Marks ve adamları, Almanya'ya bir tek değil, yüzlerce mektup yolladılar. Bu yazılarıyla, şunca parayı belli süre içinde belirli bir adrese göndermezlerse, falan veya filan ihtilâl darbesine katıldıkları için ihbarda bulunulacaktır diye önüne geleni tehdit ettiler."*

Marks iftiracıyı mahkemeye verdi. Davası dinlenmedi. Bunun üzerine oturdu, ortalama iki cilt tutan bir kitapta, Vokt'un her sözünü zehir zemberek karşılıklarla çürüttü. 1860 yılını tutan bu pamfleye [broşüre] bakınca, insan koca Marks'ın nelerle uğraşmak zorunda bırakıldığına acı acı üzülür. Ve her ciğeri beş para etmez adamın attığı çamura aldırmmamak ve işi tarihe bırakmak dersini çıkarır. Nitekim aradan on yıl geçer geçmez, Vokt'un kötü bir kral, hem de yabancı imparator casusu olduğunu işçi sınıfı ortaya çıkarıverdi. Marks, 12 Nisan 1871 günü Kugelman'n'a Paris Komunası için yazdığı unutulmaz büyük sosyal ve politik önemde karakteristik mektubunun altına şöyle bir not koyar: *"Bu vesileyle: Doğrudan doğruya Louis Bonaparte'in kendi kasa-sından para yardımı almış bulunanların resmen yayınlanmış olması, Vokt'un 1859 Ağustosunda 40.000 frangı cebine indirmiş bulunduğunu ifşa etti. Yeri gelince kullanımını yapması için fact'i (olayı) Liebknecht'e ulaştırdım."* Demek sayın profesör, maddeci Vokt, tam Marks'ı şantajla para alarak "Lüks içinde yüzüyor" diye suçlandığı günlerde, kendisi, bir yabancı devletin en avantürnye Devlet Başkanından para almıştı. Ve bu böyle sürüp gidecekti. Herif kendisini en aşağılık biçimde sattığı için en yüksek katlara çıkartılacak; ve insani düşünene "milliyetsiz", "vatan haini" diye bol bol çamur atacaktı...

6 - "SERMAYE"Yİ YARATAN "FUKARA"

Bütün amaç şu **KAPİTAL** adlı emeği bitirmektir. Emek te bitmek bilmiyordu. 8 Şubat 1860 günü Engels'e yazmıştı: **"SERMAYE"**mi elden geçiriyorum. Kendimi bir sıkarsam, altı haftaya varmaz biter..." Kaç altı hafta? 29 Mayıs 1863 günü, dostuna daha yumuşak vaadetti: *"Ekonomi politiği basım için temize çekeceğim, sonra iyice hazırlayacağım. Şimdi yalnızlığa çekilmek elimden gelseydi, iş çarçabuk yürürdü."* Üç ölüm-üç imkan ancak ertesi yıl geldi. Ve Marks kendini sıkınca, 31 Temmuz 1865 günü daha üç fasıl yazması gerektiğini fark etti. Ölümsüz eser, yazarını öldürmedikçe biter miydi? Bunu Marks da anlamış olmalıydı ki 13 Şubat 1866 günü "mel'un" dediği kitabın geçen Aralık sonunda bittiğini bildirdi. Ve "bitmiş" eseri yeniden işlemeye girişti. 7 Temmuz 1866 da Engels'e Kapital'in ancak *"Ayrı başına yayınlatacağım birinci cildini Ağustos sonuna doğru bitireceğimi umuyorum"* diyordu. Bu arada kitap -sermaye değil, geçimi sağlayan para- sermaye yeniden ke-diye yüklenmişti. İngiltere hür, İngiltere kültürlü, ama, İngiltere pahalı! Amerikalılara makale yetiştirmek de gedikleri kapatamıyor. Marks Amerika'ya gitse? Kugelman'a yazıyor:

"Amerika'yla olan bağlarımı henüz yeniden kuramadım. Orada bulunanların işleri başlarından öylesine aşkın ki Avrupa ile yapılacak mektuplaşma uğruna gereken her masrafı"kalp üretim harcı"sayıyorlar. Kendim oraya göç etsem, derde bir çâre bulurdum. Ne var ki Avrupada kalmayı, ve beni daha pek çok yıllar uğraştıracak olan işime bakmayı kutsal bir görev sayıyorum." (23 Ağustos 1866)

Dr. Kugelman, besbelli, Marks'ı da Engels'i de tanıyamamıştı. Nitekim, daha önce, "gelin kapı ardında baltayı bulmuş" gibi, Marks için Engels'ten yardım istemeye kalkmış olacak. 25 Ekim 1866 günü senli benli olamadığı dostuna açıyor: *"Engels'le olan ilişkilerimin içyüzünü bilmiyorsunuz; o benim en içten dostumdur; ona karşı hiçbir sırrım yoktur. O olmasaydı ben çoktan bir "iş"e başımı sokmak zorunda kalacaktım. Demek, onun yanında bir üçüncü kişinin benim yararına araya karışmasını hiçbir vesile ile istemem. Hem o da ancak tabii kimi sınırlar içinde hareket edebilir."*

Dünyada Marks'ı anlayan, Marks'ın anladığı bir tek kişi vardı: Engels. Ona, Marks 10 Ekim 1866 günü bir bölüm elyazısı ile yola çıkıp gelecek hafta Hamburg'taki yayınevi sahibi Meissner'e varacağını yazmıştı. Gene olmadı. Ancak dört ay sonra 27 Mart 1867

günü, Marks, artık kesin olarak 25 forma kadar tutacak el yazısı-
la Hamburg'a kendisinin gidebilmesi için Engels'ten yardım istedi.
Adı gibi kendisi de melek olan büyük Engels, haberi! alır almaz
keskin bir zafer çığılı kopardı: *"Hurra! (Şa, şa, şa!) Birinci cildin
hazır olduğunu ve senin hemen Hamburg'a gitmek istediğini, ak
üstünde kara olarak okuyunca, bu çığılık dayanılmaz hale geldi.
Nervus rerum (egemen sinir)in eksik olmaması için, sana ilişik
olarak 35 sterlin (1000 küsur Türk lirası) gönderiyorum. Uygun
telgrafı alır almaz da öteki yarısını yollayacağım."*

"Kapital: Sermaye" çıktı da, Marks'ın cebine bir şey mi gir-
di? Yeryüzünde işçiyi koruyup sahibini "sömüren" biricik "Kapital:
Sermaye" idi o. Ve Marks, hiçbir zaman ondan kendisine bir "ha-
yır!" beklemeyecek uyanıklardandı. Güveyisi Dr. Lafargue anlatır:
*"Marks, müthiş tütün içerdi. Bana derdi ki: 'Kapital, onu yazar-
ken içtiğim sigara parasını dünyada bana getirmeyecektir.'Ancak
Marks tütünden çok daha müthiş bir kibrit israf edicisi idi. Çoğu
kez piposunu veya sigarasını içmeye unuttur ve sonra, yakmak
için inanılmayacak kadar çok kutularla kibrit harcardı."* Demek,
Kapital, Marks'a cıgara parasını değil, kibrit parasını bile getirme-
di. Onun için Marks, büyük bir yaş sandığı ellisine gelince içinde
bulunduğu züğürtlüğe bakarak, Engels'e 5 Mayıs 1868 günü şunu
yazmıştı:

*"Birkaç güne varmaz, elli yaşıma basacağım. Hani şu Prusya-
lı teğmen ne demişti: 'Yirmi yıldan beridir, askerlik yapıyorum,
gene hâlâ teğmenim!' Ben de şunu söyleyebilirim: Sırtımda elli
yılı taşıyorum ve ben gene hep pauper (fukarayım!) Anacığımın
nasıl da hakkı varmış: 'Eğer Karl sermaye yapsaydı, şunun bunun
yerine ve ilh.' derdi."*

7 - KURTULUŞ: "YERE SEREN İYİLİK"

O yılın sonunda dostu Kugelmann'a müjdeyi ıtlattı: *"Ekonomik
(burada ekonomi politik konu. değil) ekonomi durumum, gelecek
yıldan itibaren bir settlement (kotarı) üzerine tatmin edici bir gidiş
tutacak" (Mektup 5 Aralık 1868)* Dostu, Marks'ın acep bir kârlı iş
mi tutturacağını aklına getirmiş olacak. Marks, 12 Aralık 1868 gün-
lü mektubuyla düzeltmiye çalışıyor ve baklayı ağzından çıkarıyor:
*"Settlement işine gelince kitabım bitmeden önce benim bir iş tat-
mam konu olamazdı. Yoksa, durumumun acıklı yanından çoktandır*

yakamı kurtarmış bulunurdum. İşin içyüzü şudur (yalnız aramızda kalsın). Bir yanda ben ailemle anlaştım, ötede Engels bana haber vermeksizin, kendi partneri (ortağı) ile bu yönde kişisel gelirlerini düzenleyerek bir anlaşma yapmış; kendisi Haziran ayında işten çekilecek ve bana bir settlement sağlayacak; o sayede ben, gelecek yıldan tezi yok bütün bir huzurla çalışabileceğim."

Marks'ın çıtlattığı "Settlement" belki bir hafta önce Engels'ten ansızın almış bulunduğu şu ültimatodur: *"Aşağıdaki sorulara vereceğin karşılığı çok iyi düşün ve ilk postayla bana gönder: 1 - Bütün borçlarını ödemen için kaç paraya ihtiyacın olacak? Elin, kolun serbest kalarak yeniden başlamak üzere, 2 - Bir yıllık düzenli, yani borca girmek zorunda kalmaksızın, alışık olduğun ihtiyaçlarına karşılık 350 sterlin sana yetecek mi? (Hastalık ve önceden kestirilemeyen olağanüstü masraflar bunun içinde olmayacak). Ona göre gereken para tutarını bana söyle. Hep eski borçlarının ödendiğini farz et... Tabii başlıca meselen o."*

Bugün bir İngiliz altını 120 Türk lirası. O hesaba göre Engels Marks'a yılda bugünkü paramızla 42 bin (ayda 3600) lira gelir bağlıyor. Bütün borçlarını (210 sterlin) ödüyor. Hastalık gibi olağanüstü masrafları da ayrı düşünüyor. Buna karşılık, koca bir sanayi firmasındaki ortaklığını seve seve bırakıyor... Marks-Engels'in ülkü arkadaşlığını anlayışları buydu. Engels o gözyaşartıcı alçakgönüllülüğü ile: *"Marks, biraz daha çalışmakla bensiz de bilimsel sosyalizmi başarırdı; Marks olmasaydı benimki başarı olmazdı."* der. Engels olmasaydı... Marks'ın, başarısı şöyle dursun, yaşaması ne olurdu?... Marks, hemen hemen bütün ömür boyu maddi manevi yardımı ve işbirliği ile yaşadığı Engels'in son arkadaşlığı önünde dili tutulmuşça, yalnız şu kadarını yazabildi: *"Bu aşırıca büyük iyilik beni yere serdi."*

B) HASTALIK - ÖLÜM

8 - SİNSİ HASTALIK

Marks'ı vuran hastalık üzerine, zamanının hekimliği doğru bir teşhis koyamadı. Bütün tedaviler, "palyatif" oldu, görünüşte semptomları giderme çabasından öteye geçemedi. Marksla ölünün derin ve ürkütücü hastalık nedeni: Ağır bir Heredite (irsiyet) yüküdür. Marks'ın kendi hayatı kadar, çocuklarının hayatı da buna tanıktır. Altı çocuk dünyaya geliyor, iki oğuldan birincisi, doğar doğmaz ölüyor. Öteki oğlan: *"Pek istidatlı, yazık ki hastalıklı idi. Zavallı yavrunun muhteşem gözleri ve çok şeyler vaadeden, ama cılız gövdesinin taşıyamayacağı kertede ağır olan bir başı vardı."* (Lafargue). O da bir küçük kız kardeşi gibi çarçabuk öldü... Marks'ın yaşayan üç kızından en küçüğü Eleanor, eşi kendisini bırakınca, ortanca kız Laura, eşi ile birlikte intihar ettiler. İntiharların, sosyal sebepleri ne olursa olsun, irsiyet yükünden kök aldıkları bilinen bir olaydır. Adanmış eceliyle ölen tek çocuk: "Aynı kara gözler, aynı alınlı babasının canlı portresi" olan en büyük kız Jenny: *"Ara sıra peygamberce vecde dalıyordu; Pythie (Yunan Apollon tapınağının ünlü kâhinçesi) gibi (kaskatı kesilerek) trans haline giriyordu. Gözleri içinden ateşli ışıklar geçiyor ve çok defa olağanüstü fantastik bir yordamla demeçler okumaya koyulurdu. Bir Hampstead dönüşü, kızcağız gene öyle trans haline düştü; ve yıldızlar içindeki hayat üzerine irticâlle [doğaçtan] mısralar söyledi. Daha önce birçok çocuklarını yitirmiş olan Bayan Marks bunu görünce altüst oldu. Kızının yaptığı, ona bir hastalık belgesi gibi geldi."* (Lafargue)

Marks'ın kendisi, ırkını sık sık ezen bir gizli diyabet kurbanına çok benzer. Bitmez tükenmez hazım güçlükleri, ardı arası kesilmez kançibanları, şirpençeler, en sonunda patlak veren karaciğer yetersizliği vb. başka şeye bağlanamaz. Şeker hastalığının 1877'de

pankreastan geldiği, 1893'te pankreasın langerhans hücrelerine bağlandığı, insülin tedavisinin ancak 1922'de bulunduğu ve o zamanlar kanda şekere bakılamadığı gözönüne getirilirse, Marks'ın çaresiz derdinde derin metabolizma bozukluğunun diyabetin rol oynayabileceği ve çocuklarının bu irsiyet altında inledikleri uzak bir sezi olamaz. Marks'ın bütün beden yoksunlukları, ancak teşhisi konulamamış, konulsa da tedavisi bulunmayan metabolizma hastalığına bağlanabilir.

Hastalık Marks'ı en gürbüz gençliğinde vurdu. Henüz 30 yaşındayken Engels'e yazıyordu: *"Londra'ya gidemem. Kesem el-vermiyor. Oradan Wolf'u geçirmeği umarım. O zaman, ikinizin orada bulunmanız yeter.. . Sana daha çok yazamıyorum. On iki gün oluyor. Breyer kan aldı. Yalnız sağ yerine sol koldan aldı. Ben de hiçbir şey olmamışçasına, çalışmaya devam ettiğimden, yara kapanacağına irinlendi. Durum tehlikelileşerek, az kalsın kolumu kaybettireyazdı. Şimdilik hemen hemen geçmiş sayılır."* (**Engels'e Mektup**, 15 Mart 1842)

O zamanlar, antisepsi, asepsi, pek ilerlemiş sayılabilir. Ama, kolu kangren edip kestirecek gibi yara azmaları, gene ancak diyabetlilerde görülebilen bir özelliktir. Buna göre Marks'ın çok genç yaşta gizli hastalığı sinsice yürür.

9 - KANÇIBANI - ŞİRPENÇE - KARACİĞER

Dostu doktora yazdığı hemen her mektubunda, ikide bir tepen, azgınlığı bitmeyen, kolayca şirpençeye karan kançıbanlarından yakındı.

"Şu son yıllar sık sık hastalığa (son 14 aydır hep şirpençele-re) yakalandım." (**Kugelman'a Mektuplar**, 29 Kasım 1864).. *"Reçetenize teşekkürler. Çok tuhaf değil mi, reçetenizi almadan üç gün önce şu kötü hastalığın yeni bir patlangıcına uğradımdı. Demek, reçete tam zamanında yetiştii."* (Age, 23 Şubat 1865)... *"Çektiğim kançıbanı değil, şirpençedir (antraks). Tuttuğum yol tehlikeliydi. Çok haklısınız) 'rejime aykırılıklar' öc alıyor benden."* (6 Nisan 1866)...

Dostu, işi küçültmek için, hastalığın şirpençe değil, kançıbanı olduğunu öne sürüyor. Gerçekte şirpençe kançıbanının azmasından başka bir şey değildir. İkisi de aynı stafilokok mikrobundan ileri gelir. Marks, teselliyi sevmez:

"Sizin tıp yetkinize karşı saygım varsa da, burada arka arkaya başvurmuş olduğum İngiliz, Alman ve Fransız hekimlerinin şirpençeyi kançıbanından ayırd etmeyi bilmediklerini düşünmekle, onların hekimlik değerlerini küçümsüyorsunuz gibime geliyor; burası İngiltere'dir ve bir proletarya hastalığı olan şirpençe halis İngiliz hastalığıdır! Sonra, hekimler ayırd edemeseler bile, benim gibi her iki dehşeti de tatmış hasta için, şirpençe ile kançıbanının insana duyurdukları bambaşkadır; gerçi, bildiğime göre, bu duygu ayırdı henüz teori bakımından hekimlerce açıklanamamış bulunsada dahi, bu böyledir. Vaktiyle hiç tanımadığım hastalık, kaç yıldır yakamı bırakmıyor... Size bu satırları yazarken, henüz iyice düzelmiş değilim ve henüz çalışamıyorum. Velhasıl, işte gene bir sürü yitirilmiş haftalar, hem cîe 'Four îe roi de Prusse' (Prusya kralının aşkına: Pir aşkına) bile değil bu yitirme." (11 Ocak 1868)

Zamanı boşuna bitiren, kendisi bitmeyen hastalığa Marks, uçan kuştan medet umuyor: "Neşterle yarılan, secundum legem artis (tıp sanatının bütün kurallarına uyularak) tedavi edilen apse, gene durmaksızın baş gösteriyor. Öyle ki iki üç gün bir yana bırakılırsa, sekiz haftadır zoraki dinlenmedeyim. İlk defa geçen cumartesi sokağa çıktım. Salı günü hastalık tepti. Bu hafta, sonu gelir umundundayım. Ama, yeni bir patlangıç yapmayacağını kim garanti eder? Bu bir uğursuz alınyazısı. Başım davul gibi. Dostum doktor Manchesterli Gumpert arsenik kullanayım diye beni sıkıştırıyor. Ne düşünüyorsunuz?.. İnsan hastayken bir dost mektubunu hasretle bekliyor." (**Kugelman'a Mektuplar**, 30 Ocak 1868)

Besbelli, hekimlik körlemesine ilaç rastgetirtmek istiyor. Gerçi kimi irsiyetlerde arsenik eskiden beri denenmiştir. Sonraları, spesifik ilaç bile olacaktır. Ancak, arseniğin daha o zamandan karaciğer hücresi için zehir oluşu sezilmektedir. Marks onun farkındadır. Gel, hastalıktan boğulacak :

"Koppel bize dek gelmiş. Yazık ki onu karşılayamadım çünkü lapalar içinde yatıyordum. Engels, düşün için buradaydı. Dün gitti. Onun ısrarları üzerine bir arsenik kürü yapmaya karar verdim. Başka çare yok. Engels'in bir dostu, bu tedavi sayesinde nispeten kısa zamanda tamamıyla iyileşmiş, Ben Gazette Medicale dergisinde okumuştum: Fransız hekimleri arasında geçen o tartışma yüzünden arseniğe karşı epey önyargılarım vardı." (**Kugelman'a Mektuplar**, 6 Nisan 1968).

Marks'ın "önyargısı" nda haksız çıkmadığı, yazık ki arada bir yıl geçmeden anlaşıldı. Bereket, kendisi bunun, yâni belki de "midesini tıbbın teptiği"nin farkında olmadı. On ay sonra "grip" dediği ağır bir intan [mikrobik hastalık] geçirdi:

"Mektubumun gecikmesine iki sebep var: Birincisi, şu kötü sis, here nothing but mist (burada sisten başka bir şey yok); dört hafta süren olağanüstü yomsuz (habis) bir gribe yakalandım." **(Kugelmann'a Mektuplar, 11 Şubat 1869)** Arkasından arseniğin marifeti; karaciğer yetersizliği Marks'ı yere serdi: *"Protacted silence (Uzun susuşumu) mazur görün. Birçok haftalar boyudur karaciğer hastalığı çekiyorum. Bu hastalık beni hep bahar aylarında yakalar ve öylesine kötü duruma sokar ki benim hemen hemen her türlü kafa işimi yasaklar."* **(Kugelmann'a Mektuplar, 11 Mayıs 1869)**

Marks'ın oldu olasıya iyi çalışmayan karaciğeri, arsenikle büsbütün yıkılmış oluyordu. Artık tükenmez kaçıbanları vücudunda at oynatabilirdi.

"Sol kolumda about (yaklaşık olarak) on iki gündür, Manchester'de Engels'in yanındayken geçirdiğim kaçıbanlarına benzer apseler, sol koltuk altımda çıktı. Henüz büsbütün de geçmedi." **(Kugelmann'a Mektuplar, 30 Temmuz 1869)** *"Sağ kalçamda çıkan bir apse, uzun boylu oturmama engel oluyor."* **(Kugelmann'a Mektuplar, 28 Mart 1870)**

Mikroplar için Marks'ın vücudu kolay bir tarla olmuştu. Vücudun kimya fabrikası karaciğer bozulunca, her organ kolayca hastalanabilirdi. Kimseye yakınmayı sevmeyen Marks, doktor olduğu için dostu Kugelman'a sık sık haber veriyordu:

"Bana gelince, Hannover'de son kalışımdan beri yakalanmış bulunduğum öksürük hâla sürüp gitmekle birlikte, güz aylarında sağlığım şöyle böyle oldu." (14 Şubat 1870)...

"Doktorum, akciğerlerimin mükemmel olduğunu, öksürüğümün bronşitten ileri geldiğini söylüyor. Karaciğerimle de meşgul olacak." (12 Nisan 1871)

Besbelli, büyük Fransız hekiminin söylediği gibi: *"Hekimlik pek seyrek olarak şifa verir, ara sıra acıyı dindirir, ama boynuna tescilli eder."*di. Paris Komunası Marks'ı böyle bulmuştu. Komunanın acıklı sonu, kendisini büsbütün yıktı: 9 Temmuz 1872 günü Kugelmann'a yazıyor: *"Öylesine bitkinim ki artık bugün -iki saate kadar- Engels'le birlikte Londra'yı dört beş günlüğüne bırakıp de-*

niz kıyısına (Ramsgate'e) gidiyorum." 19 Ocak 1874 "Dönüşümde sağ yanağımda bir şirpençe çıktı, ameliyat edildi. Ardından birkaç ufak yavrusu patladı. Sonuncu olmasını dilediğim bir tanesini şimdilik çekip duruyorum." 18 Mayıs 1874 "Harsogate'ten dönüşümde, önce bir şirpençe saldırısına uğradım. Ardından baş ağrılarım, uykusuzluklarım sükun etti."

10 - BURJUVA BASINININ BAYKUŞLUĞU-İŞ-KAYGI

Bu durumda "hür basın" ikide bir Marks'ın ölümünden konu açıyordu. Kugelman da, doktorluğu tutmuş, onları yalanlıyordu. Marks, içerleyerek yazıyor; "Kes şu gazete gevezelikleriyle uğraşmayı canım, kes ve daha az karşılık ver. Ben kendim, İngiliz gazetelerinin ara sıra ölümümü haber vermelerine mücadele ediyorum, varoluşum üzerine en ufak ses çıkarmıyorum. Dostlarımla aracılığıyla sağlık durumumu kamuoyuna bildiriyor görünmek kadar hiçbir şey canımı sıkıyor. Hani bu işte suçlunun büyüğü de sensin. Kamuoyuna metelik değil, mangır bile vermiyorum. Arada fırsat bulunup, sağlığımın kötüye gidişi mübalâğalandırıldığı vakit, bunun hiç değilse bana bir yararı dokunuyor: dünyanın dört bucağından (teorik veya başka) sorularla bilinmez kimselerin beni kuşatmalarından yakamı kurtarıyorum."

Marks insan, bu işkenceler ortasında muazzam beynini işletiyordu. Gündüz okuyor, gece yazıyordu: "Bütün bunlara, sürüyle özel ve genel kaygılar, ayrıca işe daldım mı düzenli perhize aldırmayışım katılınca, hepsi birden kanımı adamakıllı kargaşalığa düşürüyor." diyordu. Bu şartlar altında acı trajedisini şakaya boğup işi stoisyence karşılamaktan başka türlüünü yapamıyordu. "Eşinizin o denli gönülden yazısına ve sizinkine böylesine geç karşılık verişimden dolayı beni herhalde büyük bir cinayet işlemiş sayacaksınız. Gelin görün ki mesele basit: (azıcık şairane konuşalım) eski kan gülleri bana öyle taktik bir beceri ile saldırdılar ki yazı yazabilmek için yerimde oturmuyorum." (Kugelman'a Mektuplar)

11 - SEVGİLİLERİN ÖLÜMLERİ

Yaman yorgunluk ve yoksullukların baş kurbanı karaciğerdir. Riyazanof (bağlar ülkesinde doğmuş Marks için) şarabı çok görmüyor da, ucuz olsun diye en pis tütün kullanımını affedemiyor.

Hepsi bir araya gelince Marks'ın ne karaciğeri, ne akciğeri sağlam kalamıyor. Paris komunasından on yıl sonra Marks, artık inleyen bir hastalık anıtıdır. Marksgilin ölümler karşısında ne hale geldiklerini W. Liebknecht görmüştür. O zamanlar Marks henüz genç ve sağlam görünür, ikinci oğlu evde herkes gibi lakabıyla anılır: "Mush: Sinek"tir:

"Biçare Sinek, deniz kıyısında veya kır yerinde sürekli iyi bakım görse, belki yaşardı. Ne var ki artsız arasız yer değiştirmeler, Londra'da yaşanan yoksul hayat, o cılız bitkiyi hayat savaşında koruyacak çeşitten değildi. Ana babasının şefkatli sevgileri gibi, annesinin üstüne düşmeleri de güçsüz kaldı. "Sinek" öldü... Ölümü Marks için müthiş bir darbe oldu. Sahne hiç hatırımdan çıkmaz. Annesi, dilsiz bir acıyla bitkince, çocuğun üzerine eğilmişti. Kadının yanbaşına dikilen Lenchen (dadi) hıçkırıklarla sarsılıyordu. Korkunç ve aşırı bir ajitasyona tutulmuş bulunan Marks, her teselliye, hemen hemen düşmancasına geri çeviriyordu. İki kızcağızları, annelerine sımsıkı tutunmuşlar, tatlı tatlı ağlıyorlardı. Acıyla boğulan anne, küçük kızlarına sarılmış kolları kıvrantılarla düğümленirken, sanki yavrularını kendi içinde eritmek, oğlunu elinden alan ölüme karşı korumak istiyordu." (W. Liebk.)

Küçücük, yaşayacağı şüpheli bir çocuğun önünde genç ve sağlam Marks böylesine vurulursa, yaşlı ve hasta Marks'ın dal gibi gelin kızını yitirince ne duruma gireceği kendiliğinden anlaşılır. 1882 yılı Dessner Marks'ı şöyle görüyor:

"Marks o sıra, kötü bir öksürükle kıvranıyordu. Onu öksürürken işiten, geniş ve kudretli gövdesinin çatır çatır çatlayacağını sanıyordu. Bünyesi onlarca yıldır sürüp giden müzmin yıpratıcı yorgunluklardan iyice aşınmış bulunduğu için, öksürük Marks'ı büsbütün bitkinleştiriyordu. Daha 1875 yılında hekim, tütün içmesini yasaklamıştı. Hırslı bir tiryaki olan Marks için tütünden vazgeçmek eşsiz bir fedakârlıktı. Hekimin tütün yasağından sonra kendisini gördüğüm zaman, bana şu kadar günden, bu kadar haftadan beri tütünü tamamiyle bıraktığım anlatıyordu. Bunu başarabildiğine kendisi bile inanmıyor gibiydi. Hekimin bir sigara içmesine izin verdiği günkü sevinci tahmin edilebilir."

Marks'ın, ardı arası kesilmez hastalıklar işkencesi bilindikten sonra, çalışma gücünü Engels'ten pek erken yitirişine hiç şaşı-

lir mı? Son günlerde, azıcık çalışsa, hemen beyin kanaması tehlikesiyle karşılaşılıyordu. Hekim günde bir iki saat mücadele etse, hemen işe başlıyordu. Ama nerede eski yaratıcılık? Marks'ı ölüm değil, çalışmamak, yaratmamak aczi kahrediyordu. İki bir: *"Kafasız bir yaratık olmak istemeyen her insan için çalışma gücünü yitirmek, idam kararıdır."* diyordu.

Felaketler üstüste yığılıyordu. 1881 Ekiminde plöreziye [zatürreye] tutuldu. 2 Aralık'ta eşi öldü. Bunun üzerine Marks, iyileşir iyileşmez Cezayir'e gitti. Yağmurlu ve soğuk mevsim yolculuğu 1882 şubatında plörezisinin geri tepmesine yol açtı. Büyük sıcaklar bastırmadan Montecarlo'ya gönderildi. Hastalık yeniden bir saldırı yaptı. Oradan, kızı Bayan Longuet'nin yanında, Paris çevresinin kükürtlü banyolarına gitti. Düzelir gibi olunca Londra'ya döndü. Yağışlı havalar, soğuklar, büyük kızının ölümü, bir daha bronşite yakalanma, koca Marks'ta iler tutar yer bırakmamıştı. Genç doktorunun iyimserliği hiçbir işe yaramadı. Yıkkın akciğer ikide bir komplikasyonlar yapıyordu. Bunlardan ağır akciğer apsesi son darbeyi indirdi.

12 - ÖLÜM

O her şeyde bilim gerçekliği ile zekâ duruluğunu hiç yitirmeyen can dostu Engels, "15 Mart 1883 akşamı saat 11 kırk beşte" Sorge'a yazdığı mektupta şöyle diyordu:

"İnsanın, hayatında bir kez bile akciğer dokusunu mikroskop altında gözden geçirmesi, irinlenmiş akciğer duvarcıklarındaki arterlerden birinin ansızın kopuvarmasıyla tehlikenin ne keredede büyük olacağını anlamasına yetebilir. Onun için, altı haftadan beri her sabah, (Marksgile giden) sokağın köşesini dönerken, perdelerin inmiş olabileceğini aklıma getirdikçe soğuk ter döküyordum. Dün, öğleyin saat iki buçukta, ziyaretler için en iyi zamanda, varır varmaz evi gözyaşları içinde buldum. Her şey bitmiş gibiydi. Ne olduğunu sordum. Doğrusu niye bu kez telaşa düştüklerini öğrenmek istiyordum. Evdekilere böyle davranarak teselli vermek istiyordum. Marks, hafifçe kan tükürmüş ve ardından da sanki birdenbire çökmüştü. Ona, hiçbir ananın oğluna göstermediği yürekten özenle bakmış olan yaşlı ve temiz gönüllü Lenchen'imizin, yukarı çıkmasıyla geri dönmesi bir oldu. Marks'ın yorgunluktan

dalmış bulunduğunu söylüyordu. Bana arkasından gitmemi rica etti. İçeriye girdik. Marks yatmış, uyumuş... Bir daha uyanmamak üzere uyumuştı. Artık solumuyordu. Nabızı atmıyordu. İki dakika da huzurla ve acısız sönmüştü.

"Tabiat kanunlarına uyararak gelen bütün olaylar, hatta en yamanları bile, kendileriyle birlikte tesellilerini de getiriyorlar. Marks için ölüm böyle oldu. Belki hekimlik sanatı Marks'a iki üç yıl daha bitkisel bir sürünme yaşantısı, güçsüz bir yaratık hayatı sağlayabilirdi. Marks, böyle ansızın yitip gidecek yerde, doktorların büyük zaferleri adına yavaş yavaş ölürdü. Ancak Marks, böyle yaşamaya dayanacak insanlardan değildi. Önünde nice sıra bekleyen bitmedik işler dururken, bir de onları bitirmenin elden gelemeyeceği düşüncesiyle Tantalos işkencesine uğramak, Marks için, onu ansızın kucağına alan tatlı ölümden bin kat daha acıklı olurdu. Marks, Epikürle birlikte şunu söylemeye alışkındı: 'Ölüm, ölen için değil, geride kalanlar için bir felakettir.' Hele öylesine güçlü, kudretli bir dehanın, sırf hekimlerin zaferleri uğruna ve sağlamken nice amansız sillelerini yemiş bezirganların şimdi alaylı şenlikleri gelişsin diye, artık bir yıkıntıdan başka bir şey olmadığını göstermek için ömür sürüklemesi çok korkunç bir manzara olurdu. Varsın Marks gözden yitsin ve yarın biz onu karısının uyuduğu mezarına yerleştirelim, böyle bin kat hayırlı oldu.

"Marks'ın bütün başından geçmiş olanlardan sonra, benceve hekimler de bencileyin bilmiyorlar, başka çıkar yol yoktu.

"Öyle olsun bakalım! İnsanlıktan bütün bir baş eksildi, bugüne değin gelmiş geçmiş başların en dehalısı eksildi.

"İşçi sınıfı hareketi yolunda yürüyecektir. Yalnız, buhranlı saatler gelip çattıkça, her seferinde, yalnız olayları bütün içyüzleriyle tanımanın ve dehanın verebildiği dupduru ve temin olunacak öğüdü almak üzere, Fransızların, Rusların, Amerikalıların, Almanların baş vurdukları şef, o hareketin içinde bulunmayacaktır.

"Zangoç şöretlilere, hadi şarlatanlara demeyeyim, küçük kurnazlara, küçük beceriklilere meydan açıktır. Kesin zaferin önüne geçilemeyecektir; yalnız zikzaklar, gelgeç ve yer yer kaçınılmaz sapıtmalar adamakıllı çoğalacaktır.

"Haydi! Dişlerimizi sıkalım, analarımız bizi bugün için doğurmadı mı? Bu kayıp dahi bize cesaretimizi yitirtmeyecektir"

13 - MEZARI BAŞINDA

17 Mart 1883 günü Marks'ın Highgate'teki mezarı başında Engels şöyle konuştu:

"14 Mart günü öğleden sonra üç çeyrek kala, düşünücülerin en büyüğü düşünmekten kaldı. İki dakikacık yalnız bırakılmıştı. Yanına varınca onu koltuğunda tatlı tatlı, ama hergün için uyur bulduk.

"Avrupa ve Amerika mücahit işçi sınıfının bu adamla birlikte yitirdiği şey, tarihsel bilimin bu adamda yitirdiği şey, ölçülemeyecek kadar büyüktür. Bu dev dövüşçünün ölümüyle açılan boşluk, kendini duyurmakta gecikmeyecektir.

"Darwin nasıl organik varlığın kanunlarını keşfettiye, tıpkı öyle Marks da insanlık tarihinin gelişim kanunlarını buldu. Ondan önce insancıl tarihin şu basit olayı ideologların karmakarışık düşünceleriyle maskelenmişti. İnsanlar siyasetle, bilimlerle, güzel sanatla, dinle uğraşabilmeden önce, ilkin yemeye, içmeye, barınmaya ve giyinmeye mecburdular. Ondan sonra bir ulusun, yahut bir çağın maddi geçim araçlarının üretimi ve dolayısıyla da ekonomik gelişim derecesi iledir ki insanların devlet kurumları, hukuk kavramları, güzel sanatları ve hatta dinleri izah edilir (yoksa, şimdiye dek yapılageldiği gibi bunun tersi bir izah olamaz).

"Hepsi bu kadar değil. Marks, aynı zamanda şimdiki kapitalist üretim yordamı ile ondan çıkagelmiş burjuva toplumunun özel gelişim kanununu da keşfetti. Artı-değer'in keşfi, bütün bu meseleleri bir çırpıda tümüyle ışığa çıkardı. Ondan önce o sorunlar burjuva iktisatçıları için olduğu kadar sosyalist eleştirmeciler için de koyu karanlıktılar.

"Bu çapta yapılmış iki keşif, bir ömür için yeter de artardı bile. Öylesi keşiflerden birini bile başarabilene ne mutlu! Kaldı ki Marks, araştırmak için nereye elini atsa (ki araştırma alanları pek çoktu ve Marks o alanlara üstünkörü dokunmakla yetinmezdi), hatta matematik alanında bile orijinal keşifler yaptı.

"Bilgin böyle idi. Ne var ki Marks'ta bilgin, varlığın yarısı bile değildi. Marks için bilim, tarihi işleten bir güç, devrimci bir güçtü. Hangi tarihsel bilimde olursa olsun yapılan her buluş, hatta, o buluşun pratik uygulanışını gözden geçirmek elden gelmediği zaman bile, Marks'ı tertemiz bir sevince boğuyordu. Hele sanayide devrim yapan veya genellikle tarihsel gelişimde devrim yapan bir

keşif konu oldu mu, Marks'ın sevinci bambaşka oluyordu. Nitekim elektrikçilik alanındaki keşiflerin ve en son Marcel Deprez'nin çalışmalarındaki gelişimi dikkatle izliyordu.

"Çünkü Marks, her şeyden önce bir devrimciydi. Kapitalist toplumla onun yarattığı devlet kurumlarının devrimine, modern işçi sınıfının kurtuluşuna şu veya bu yoldan emek vermek ona hak vergisiydi; çünkü işçi sınıfına durumlarının ve ihtiyaçlarının bilincini, kurtuluş şartlarının bilincini ilkin o vermişti. Dövüş onun yapıtaşıydı. Marks, seyrek görülmüş bir hırsla, azimle ve başarı ile dövüştü. 1843 yılı Renanya Gazetesi'ne, 1844 yılı Pariste çıkan Vorwaerts'e (İleri'ye), 1847 yılı Bruxelles'de çıkan Deutsche Zeitung (Alman Gazetesi) 1848-49 yılı Yeni Renanya Gazetesi'ne, 1852'den 1881 yılına değin New-York-Tribune'e yazı yazmalar, yağınla hiciv (yergiyazı) yayınları da, eserinin taçlanması demek olan Uluslararası İşçiler Topluluğu (Birinci Enternasyonal) kuruluncaya değin Paris, Brüksel ve Londra teşkilatlarında çalışmalar: Başka hiçbir şey yapmamış olsaydı bile, yapanın haklı gurur duyabileceği işlerdi bunlar.

"İşte onun içindir ki Marks, çağının en çok kin beslenen ve en çok çamur atılan insanı oldu. Müstebit [baskıcı] hükümetlerce olduğu kadar Cumhuriyetlerce de sürgün edilip sınır dışına çıkarıldı; tutalak (muhafazakâr) burjuvalarca olduğu kadar, aşırı uç demokratlarca da iftiralara boğuldu. Bütün bu çamurları o, başını bile çevirmeksizin, çerçöp gibi yolu üstünden iteliyor ve aşırı kertede gerekli saymadıkça karşılık vermeye değmez buluyordu. Marks, Sibiryada maden kuyularından kalkıp, Avrupa'dan geçerek Kaliforniya'ya dek yeryüzünü uçsuz bucaksız bir tesbih gibi kaplamış bulunan milyonlarla devrimci işçilerin derin saygısı, sevgisi ve gözyaşları içinde öldü. Ve ben şunu cesaretle söyleyebilirim: Marks'ın bugün de çok hasmı bulunabilir, ama bir tek kişicil düşmanı hiçbir vakit olmadı.

"Onun adı ve eseri yüzyıllar boyunca yaşayacaktır"

MARKS'IN BAŞLICA ESERLERİ

- Differenz der demokritischen und epiküreischen Natürphilosophie im Allgemeinen (1841). (Genel olarak Demokrit ve Epikür felsefelerinin farkı)

- Bemerkungen über die Neueste preussische Zensur instruction. (En yeni Prusya sansür genelgesi üzerine notlar)

- Zur Judenfrage (1843) (Yahudi meselesi üstüne)

- Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. (1844).

(Hegel Huku k Felsefesinin eleştirimi üstüne)

- Kritische Randglossen zu dem Artikel: Der König vom Preussen und die Sozialreform (1844), (Prusya Kralı ve Sosyal Reform makalesi üstüne eleştirici haşiyeler.)

- Die Heilige Familie oder Kritik der Kritischen Kritik (1845), (Kutsal Familya veya Eleştiricisi Eleştirimin eleştirilmesi)

- Die Deutsche İdeologie (1945-6). (Alman ideolojisi).

- Misere de la P lluğun Felsefesi" ne karşılık)

- Manifest der Kommunistischen Partei, 1848 (Sosyalist Partisinin Beyannamesi: Manifest)

- Die Moraliserende Kritik und die kritische Moral (1848). (Ahlaklaştırılmış Eleştirim ve Eleştirici Ahlak)

- Die Klassenkampf in Frankreich 1848 bis 1850.

(1850) (Fransa'da Sınıfların Dövüşü: 1848'den 1850'ye değin).

- Der Achtzehnte Brümair des Louis Bonaparte (1852)

(Louis Bonapart'ın Onsekiz Brümer'i)

- Einleitung zu einer Kritik der Politischen Oekonomie

(1857) (Bir Ekonomi Politik Eleştirimine Giriş).

-Das Kapital I (1867), II (1893), III (1894) Sermaye: I, II, III.)

- Theorien über den Mehrwert 4 cilt. (Artı-değer üzerine teoriler): Bu inceleme Artı-değer açısından bir Ekonomi Politik doktrinleri Tarihi demektir.

- Der Bürgerkrieg in Frankreich (1871) (Fransa'da Yurttaşlar savaşı: Paris komunası).

- Lohn, Preis und Profit (Ücret, Fiyat ve Kâr) (1885).

- Lohnarbeit und Kapital (Gündelikçi iş ve Sermaye)

- Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei.

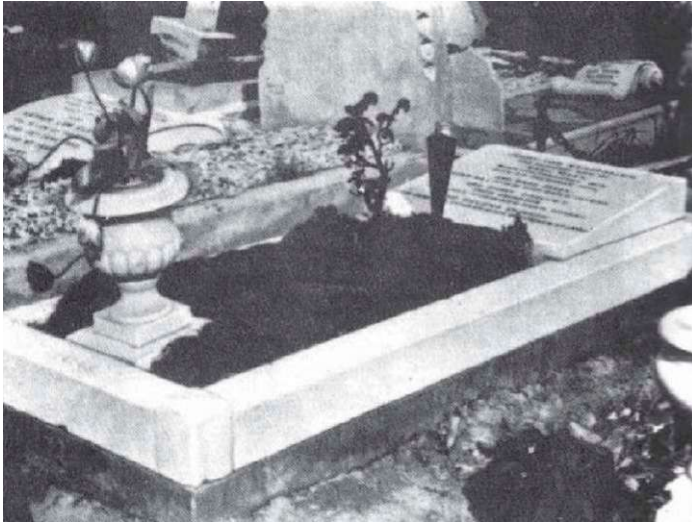
(Alman İşçi Partisinin Programı üzerine notlar.)

Herr Vokt (Bay Vokt).

Neue Rheinische Zeitung (1848-49) (Yeni Ren Gazetesi) makaleleri.

Neue Rheinische Revue (1850) (Yeni Ren Dergisi) makaleleri.

Marks'ın çoğu New-York Tribune'de çıkmış siyasi yazıları. (Özellikle Rus-Osmanlı çatışmalarının Batı Kapitalizmi ile ilişkileri), (Palmestron, İngiltere üzerine, Türk-Rus harbi)

Karl Marks'ın gömüldüğü yer

(Londra, Highgate Mezarlığı)

TARİH SIRASIYLA ATALARI VE KARL MARKS

1408: Marks'ın bilinen en eski atalarından İbrahim. Halevi'nin babası doğdu. (Yüzyıl ortasında koğuştırmaya uğradığı için Almanya'yı bırakacaktır.)

1525: Marks'ın adı bilinen en eski atası İbrahim Halevi Minz (Mainz'lı) öldü.

1565: İbrahim'in dölünden ve Padua Tevrat Yüksek Okulu ileri gelenlerinden Rabin (Rab: Tanrı oğlu; Türkçede Haham, Arapçada İmam denilen diri ve dünya Ulu'su), Meier Katzenellenbogh öldü.

1693: Marks'ın baba-annesinin dedesi, ünlü Krakovi bilgini Yusuf bin Gerson ha-Cohen'in torunlarından, ünlü bilgin Lemberg'li Musa Lwow'un oğlu Aron Lwow, gençliğinde Trier (Treve) Rabbin'i iken, bu yıldan beri, Elsass'ta Westhofen Rabbin'i oldu.

1723: Musa Lwow'un oğlu ve Marks'ın baba-annesinin babası İsa Heşel Lwow, Trier (Marks'ın doğacağı Treve) kasabasına Rabbin oldu.

1733: İsa Heşel Lwow Ansbach'ın ülke Rabbin'i oldu. (Museviler dünyasında hiçbir dava yok ki İsa'nın verdiği fetva (Gutacht) ile çözümlenmemiş olsun. Adam öylesine sayılan bilgindi.) Marks'ın bilginlik geleneği öylesine derindi.

1782: Marks'ın dedesi Meier Halevi Marks ile Macaristan'dan Hollanda'ya göçmüş Nijmegen Rabbin'inin kızının evlenmelerinden Marks'ın babası Heinrich Marks, Saarlautern'de doğdu. Halevi Marks, sonra Trier Rabbin'i oldu. Marks'ın annesinin kızkardeşi Sofiya, ünlü Philips konzerni (büyük işletmesi) kurucularından olan banker Lion Philips ile evlenmişti. Marks'ın 1870 yılınadek ahabap kaldığı bu akraba dayı, çoğu kez annesinin mali işlerini götmüştü.)

1815: Prusya krallığı, bütün yüksek makam ve memurluklarla Diyetleri musevilere yasak etti. Marks'ın en büyük ağabeyi olacak Moritz-Davud, doğar doğmaz öldü.

4 Mayıs 1816: Prusya İçişleri Bakanlığının bir emri, yukarıki yasağı: Kamu memurluklarına, adliye işlerine ve eczacılığa yaydı. (Bunun üzerine Marks'ın babası İmparatorluk avukatı Heinrich Marks protestan oldu. (Refahlı ve Ahenkli geçiren o burjuva ailesinin 4 oğlu, 5 kızı dünyaya geldi. Hemen ölen ilk oğlundan sonraki çocuklardan bir oğul (Eduard) ile üç kız (Hermann-Henriette-Karoline) 1818 ile 1836 yılları arasında genç yaşlarında akciğer vereminden öleceklerdir. Marks'ın ağır ve sinsi hastalığının aile yükü burada aranabilir... Sağ kalan üç kızdan Marks'ın en çok bağlandığı ablası Sofiya, bir Maastricht avukatıyla evlendi Louise, Schmalhausen noter adayı Juda ile Güney Afrika'ya göçtü. Emilie'nin kocası, Trier'de mühendis Conradie idi.

5 Mayıs 1818: 12 bin nüfuslu Trier (Fransızca Treve) kasabasında Karl Marks doğdu.

1819: Adalet Konseyine girmiş olan Marks'ın babası, oturdukları Brückenstrasse 10'daki "Karl-Marks-Evi"nden çıkıp, satın aldığı Porta Nigra'ya bitişik Simeonstrasse 8 deki kendi evlerine taşındı.

26 Ağustos 1824: Heinrich Marks'ın çocukları Hristiyan oldular.

20 Kasım 1825: (O zamana dek babasından çekinen) Marks'ın annesi Henriette Pressbury de en sonra hristiyanlığa döndü. Karl Marks, Trier'de Cizvit okulu olan Friedrich-Wihelm-Gimnasium'a girdi. 5 yıl okuduğu Gimnisium'un müdürü Kantçı, liberal Wittenbach idi. Okulda fizik dersleri azdı, Tarih teorisi, Almanca matematik ve din dersleri, eski diller (Yunan, Roma klasiklerinin tercümeleri) ve Fransızca önemliydi.

1827: Meier Halevi Mars'ın yerine Rabbin olan en büyük oğlu (Marks'ın amcası) İsmail öldü.

1835: Karl Marks'ın Gimnasium'da diploma sınavı. Bonn Üniversitesine (2 sönestr için) giriş.

1836: Jenny von Westfalen'le yavukluluk, 9 sönestr kalacağı Berlin Üniversitesine gidiş.

1837: "Doktorklub"'da: Bauer, Buhl, Köpper, Meyen, Rutenberg v.b. leriyle ilişki.. Sonra: "Gençlik delilikleri diye güleceği" (W. Biu-
menberg: Marks, s. 24, Leek/Schles-wig); şekil yoksunu, duygu, dilek, evren acısı, hasret, aşk dolu şiirler. 3 defter "Gedichte" (destan şiir); babasının doğum günü için yolladığı bir defter Liedern (romans ve balladlar); bir perdelik manzum "Kader faciası"...

10 Mayıs 1838'de babası Heinrich Marks öldü. Ailesiyle bozuşma. 1839: Yavuklusuna Volkslied çeşidinden halk öyküleri.

15 Nisan 1841: Marks Jena'da. Wilde Lieder adlı (Vahşi öyküler) şiiri Atheneum dergisinde yayınlanmaya değer görülür.

15 Ekim 1842'den beri; "Ren Gazetesi" yazı kuruluyla işbirliği. Ruge ile bağ.

18 Mart 1843: Yazı kurulundan ayrılış. 12 Haziran: Kreuznach'ta evleniş. Ekim sonu: Paris'e yerleşiş.

1844: Alman-Fransız Yıllığı'nı çıkarış. Ruge ile bozuşma. Ekonomi ve Felsefe Elyazmaları. Heine ve Proudhon'la ilişki.. 1 Mayıs: En büyük kızı Jenny'nin doğuşu... Ağustos sonu: Friedrich Engels'in 10 gün Marksla buluşması ve o gün, bu gündür birlik çalışmaları.

1845: Kutsal Aile (Doktorluk ukalalarını çürüten eleştirme)

3 Şubat: Fransa'dan sınırdışı edilip, Brüksel'e yerleşim... Temmuz-Ağustos: Engels'le birlikte İngiltere'yi inceleme gezisi. Yıl sonu: Alman ideolojisi (adlı tüm düşünce eleştirimi elyazmalarını) işleyiş.

1846: Sosyalist Yazışma Komitesi'ni kuruş. 30 Mart: Weitling (Hakiki Sosyalizm kurduğunu söyleyen Alman komünisti) ile çatışma. Harney, Weerth, Weydemeyer, Wolf (gibi Alman işçi sosyalistleriyle) bağlanış... Kızı Laura'nın doğuşu.

1847: Felsefenin Sefaleti (Fransız Komünisti Proudhon'u çürüten eser). Sosyalist Ligi'ne üye oluş. Aralık başı: Londra'da yapılan 2. Lig Kongresine katılış. "Almanca Brüksel Gazetesi"... Oğul Edgar doğar.

Şubat 1848: Komünist Partisinin Manifesti. Mart başı: Belçika'dan sınır dışı ediliş. 10 Nisan Köln'e yerleşim. 31 Mayıs: "Yeni Ren Gazetesi"nin ilk sayısında Başyazar Marks. Sosyalist Ligi'nin dağılışı.

1849: "İşyana Kışkırtma yargılanmasından beraat. 16 Mayıs; Gazetenin son sayısı. 3 Haziran: Paris'te oluş. 24 Ağustos; Londra'ya sürgünlüğün başlayışı. Ekim sonu: oğul Guido doğar. (Ölümü: 19 Kasım 1851).

1850: Sosyalist Ligi'nin yeniden kuruluşu. "Yeni Ren Gazetesi. Politik - Ekonomik Dergi". Lig'in bölünüşü.

1851: Ekonomi incelemeleri. New York Tribune'le ilişkilerin başlaması.

1852: Louis Bonaparte'ın 18 Br meri, Sürgündeki Büyük Adamlar. (Eser) Bangya ile ilişki. Köln Komünistleri Davası. Lig'in kesin dağılışı.

1853: Köln Komünistleri Davası  zerine açıklama.

1855: "Neuen Oder Zeitung"la işbirliği. 16 Ocak: Kızı Eleanore doğar. Okul Edgar  l r.

1859: Ekonomi Poliitiğin Eleştirimi  zerine (eser). Londra'daki "Volk" dergisiyle işbirliği.

1860: Bay Vokt.

1861: Mart-Nisan: Berlin'de Lassalle'i görme. Viyana'daki "Presse" ile işbirliği.

1863: Lassalle'in ajitasyonu. 30 Kasım: Anne Henriette Marks  l r.

9 Mayıs 1864: Wilhelm Wolff (Kapital eserinin ithaf edildiği arkadaş)  l r. 31 Ağustos: Ferdinand Lassalle  l r.

28 Eylül: Uluslararası  Ő iler Topluluğunun (Enternasyonal Assosyasyon'un) kuruluŐ toplantısı.

24 Kasım: Enternasyonalin  ağrı (Adresse) ve Gelge  Kuralları (Provisional Rules)

1865: Genel Alman  Ő ileri Birliği ile kopuŐma.  cret Fiyat, K r (eseri). Enternasyonalin Londra Konferansı.

1866: Enternasyonalin Cenevre Kongresi.

1867: Kapital (eserinin birinci cildi). Lozan Kongresi.

1868: Enternasyonalin 3. Brüksel Kongresi. Bakunin'in "Enternasyonal ittifak"ı.

1869: Enternasyonalin 4. Basel Kongresi. Bakunin  zerine "Mahrem Bildiri."

1870: Paris Komunası. Fransa'da Sivil Savaş (eseri). Leipzig'te çıkan "Volksstaat" dergisiyle işbirliği. Enternasyonalin Londra Kongresi.

1872: Enternasyonalin sözde b l n Ő   yazısı. Enternasyonalin Den Haag'da son Kongresi. Bakunin'in atılıŐı. Genel Konseyin New-York'a taŐınması.

1875: Alman  Ő i Partisi'nin Gotha'da birleŐmesi: Sosyalist  Ő i Partisi Programının Eleştirimi yazısı.

1876: Michael Bakunin'in  l m .

1877: Engels'in "Anti-Dühring" eserine işbirliği.

1878: Almanya'da Sozialistengesetz (sosyalistlere karşı kanun).

2 Aralık 1881: Marks'ın hanımı Jenny ölür.

1882: Hava değişimi için Marks Cezayir, İsviçre, Fransa'da... gezi yapar.

2 Ocak 1883: Marks'ın büyük kızı Jenny Longuet ölür. 14 Mart: Kral Marks ölür.

1885: Kapital (2. cilt) çıkar.

1890: Helene Demuth ölür.

1894: Kapital (3. cilt) çıkar.

1895: Friedrich Engels ölür.

1905-1910 "Artı-Değer üzerine Teoriler" (Kapital elyazmasının 1472 sayfasından, Engels'in 4. cilt olarak çıkarmaya çalıştığı 200. ila 972. sayfalık Ekonomi Doktrinleri tarihi) çıkar.

1913: "Kral Marks-Friedrich Engels arasındaki yazışmalar." (eseri).

1927: Marks-Engels'in Tüm eserleri yayınlanmaya başlar.

1932: Tarihsel Materyalizm (ilk elyazmaları).

1939: Ekonomi Polisiği Eleştirimin esasları.

1961: Polonya Meselesi üzerine elyazması.